د قرآن قسمونه

او د اساسي قضاياوو اثبات

قيامت
بيازوندون
مكافات او مجازات
د الله تعالى واكمني
د ظالمانو حتمي مؤاخذه
د پيغمبر حقانيت
د بريا عوامل
د انسان غوره جوړښت او..

حکمتيار

د کتاب له متنه

پدې قسمونو کې د لاندي قضاياوو په خبر د مهمو مسائلو لپاره مضبوط دلائل وړاندي شوي:

آيا قيامت راتلونکی دی او دا دنيا به په بلي بدلېږي؟

آيا انسان بېرته راژوندی کېدی شي؟

آيا د قيامت د ورځي د مکافات او مجازات عقيده رښتوني ده؟

آيا خدای يو دی؟

آيا واقعاً الله تعالی د دې عالم يوازيني واکمن، پالونکی او ساتونکی دی؟

آيا په رښتيا الله تعالی ظالمان مؤاخذه کوي او خپل عذاب پرې نازلوي؟

آيا په دنيا کې هم انسان ته د عملونو بدله ورکول کېږي؟

د پيغمبر د حقانيت لپاره څه دليل لرو؟

آيا په رښتيا دا قرآن د الله له لوري راغلی؟

آيا دا خبره رښتيا ده چې انسان ته د ډېر لوړ استعدادونه ورکړی شوی؟

له بلي خوا د قسمونو په اړه د مفسرينو ترمنځ د رأيي ژور اختلاف شته، د رأيي دا اختلاف د قرآن مينه والو ته اکثراً زياتي ستونزي راولاړوي، پدې رساله کې هڅه شوې چې د قرآن د مينه والو دغه ستونزه حل شي. دلته د هر قسم په اړه ترټولو درنه او په قرآن مستنده رأيه رااخيستل شوې.

فهرست

تمهيد ۱
الطور ۹
الذاريات ۱۷
النجم ۲۵
الصافات ۲۹
يس ۳۵
الواقعة ۳۹
القلم ۴۳
الحاقة ۴۷
المعارج ۵۱
القيامة ۵۵
المرسلات ۶۱
النازعات ۶۹
التكوير ۷۷
الشفق ۸۱
المدثر ۸۷
البروج ۹۱
الطارق ۱۰۳

الفجر ۱۱۱
البلد ۱۱۹
الشمس... ۱۲۵
الليل... ۱۳۳
الضحى... ۱۳۸
التين.. ۱۴۲
العاديات ۱۴۸
العصر ۱۵۲

بسم الله الرحمن الرحيم

تمهيد

دا رساله د قرآن د قسمونو تفسير ته مختصه شوې، دا د دې لپاره چي له يوې خوا پدې قسمونو باندي پوهېدو سره په ټولو هغو دلائلو پوهېدی شو چي قرآن د سترو سترو قضاياوو د اثبات لپاره وړاندي کړي، د قرآن قسمونه په حقيقت کي د ډېرو مهمو او اساسي قضاياوو د اثبات لپاره د قرآن دلائل دي، پدې سره قرآن خپل مخاطب په هغو مهمو خبرو قانع کوي چي هغه ته ئې منل ګران برېښي او په آسانۍ او له قوي دليل نه پرته ئې نه مني. پدې قسمونو کي د لاندي اساسي قضاياوو په څېر د مهمو مسائلو لپاره مضبوط دلائل وړاندي شوي:

آيا قيامت حتماً راتلونکی دئ او دا دنيا به په بلې بدلېږي؟
آيا انسان بېرته راژوندی کېدی شي؟
آيا د قيامت د ورځي د مکافات او مجازات عقيده رښتونې ده؟

آيا خداى يو دئ؟
آيا واقعاً الله تعالى د دې عالم يوازينى واكمن، پالونكى او ساتونكى دئ؟
آيا په رښتيا الله تعالى ظالمان په دنيا كي هم مؤاخذه كوي او خپل عذاب پرې نازلوي؟
آيا په دنيا كي هم انسان ته د عملونو بدله وركول كېږي؟
د پيغمبر د حقانيت لپاره څه دليل لرو؟
آيا په رښتيا دا قرآن د الله له لوري راغلى؟
آيا دا خبره رښتيا ده چي انسان ته ډېر لوړ استعدادونه وركړى شوي؟

له بلي خوا د قسمونو په اړه د مفسرينو ترمنځ د رأيي ژور اختلاف شته، د رأيي دا اختلاف د قرآن مينه والو ته اكثراً زياتي ستونزي راولاړوي، پدې رساله كي هڅه شوې چي د قرآن د مينه والو دغه ستونزه حل شي. دلته د هر قسم په اړه ترټولو درنه او په قرآن مستنده رأيه رااخيستل شوې. په كار خو دا وه چي د درنو مفسرينو بېلابېل آراء هم رانقل شوي وى، خو مونږ پدې خاطر د هغو له راوړلو ډډه كړې چي پدې محدودي وړې رسالې كي ئې مجال نه وو، دا كار مو په خپله لوستونكو ته پرېښى. هغو درنو لوستونكو ته چي د تحقيق اراده لري دا وړانديز كوو چي پدې رسالې كي د تشريح شوي هر قسم نه مخكي نور تفاسير وګوري، د دوى ترمنځ د رأيي له اختلاف نه ځان خبر كړي، د هر يوه رأيه په غور او دقت سره وڅېړي، بيا ئې د دې رسالې د شرحي په خوا كي كېږدي

او وګوري چي آیا مونږ دلته ترټولو قوي او په قرآن مستند تفسیر غوره کړی که نه؟

په قرآن کي اکثراً په هغو شیانو لوړه شوې چي کاملاً محسوس، مشهود او ښکاره دي او هر لیدونکي ته د فهم او درک وړ. دا طبیعي ده چي د یوه داسي مهم او د مناقشې وړ مطلب د اثبات لپاره چي قرآن ئې ثابتول غواړي او د قرآن مخاطب د هغه په منلو کي تردید لري، مجرده ادعا نه مني او دلائلو ته منتظر وي، باید په داسي دلائلو استشهاد وشي چي د نزاع او اختلاف وړ نه وي او مخاطب ته کاملاً واضح او ښکاره وي. د اختلافي او قابل نقاش ادعا د ثبوت لپاره په یوه غیرملموس او غیر قابل فهم شي باندي استشهاد نشي کېدی. تاسو د قرآن د تلاوت په جریان کي حتماً دا مشاهده کوئ چي د طبیعت په ډېرو بارزو او ښکارندو شیانو لکه لمر، سپوږمۍ، آسمان، ستوري، ځمکه، فجر، شفق، شپه، ورځ او دې ته ورته شیانو لوړه شوې او بیا د قسمونو په پای کي او اکثراً له هغوی سره متصل یوه ستره او ډېره مهمه ادعا عنوان شوې او په حقانیت ئې تأکید شوی او همدغه قسمونه ئې د شاهد او دلیل په حیث وړاندي شوي. په ډېر لږ غور او دقت سره پدې مطلب پوهېدی شو چي د قسمونو او د هغوی د ځواب ترمنځ ژور او دقیق ارتباط شته، داسي چي واقعاً مقسم به شیان د قسم د ځواب او د قسم نه وروسته راتلونکې ادعا په حقانیت شهادت ورکوي. همدغه ژور ارتباط ته په پام سره مفسرین پدې عقیده دي چي د قرآن قسمونه د استشهاد لپاره دي نه د دغو شیانو په عظمت د اعتراف لپاره. خو د

قرآن په څو محدودو آيتونو کي داسي قسمونه هم ګورو چي مقسم به ئې له دقت او غور نه وروسته او له قرائنو نه معلومولی شو، دلته داسي صيغې راغلې چي په ډېرو شيانو ئې اطلاق کېدی شي، پدغو ډېرو شيانو کي اصلي او مقصودي شی موندل د پوره دقت غوښتنه کوي، په سطحي نظر د هغه موندل ګران دئ، دلته ده چي د مفسرينو ترمنځ شديد اختلاف راولاړېږي. د ځينو دغو قسمونو په اړه خو په تفاسيرو کي په لسهاوو آراء ګورو، د مثال په توګه د الفجر د سورې په دريېيم آيت کي په "الشفع والوتر: جفت او طاق" لوړه شوې چي تر ۳۲ نه زيات تفسيرونه ئې شوي، خو دې ته مو بايد پام وي چي پدې ټولو تفسيرونو او تعبيرونو کي يوازي يو ئې صحيح کېدی شي او بس، هماغه صحيح دئ چي د آيت اصلي او دقيق مراد په ګوته کړي.

که په قرآن کي لداسي مواردو سره مخامخ کېږو چي د "مقسم به" لپاره استعمال شوې صيغه په ډېرو شيانو تطبيقېدی شي لکه "النازعات"، "الناشطات"، "السابحات"، " المرسلات"، "الناشرات"، "الفارقات" او دې ته ورته، نو په هغه صورت کي بايد څو اساسي او مهمي خبري په پام کي ولرو:

- تر ټولو د مخه بايد د دغو الفاظو اصلي معنی او تفسير په قرآن کي ولټوو.
- دا شيان بايد د قسمونو په اړه د قرآن د عام اسلوب په رڼا کي تفسير کړو، لکه څنګه چي په اکثرو مواردو کي "مقسم به" څرګند او واضح شيان او د قرآن هرمخاطب ته قابل فهم دي، پدغو محدودو

مواردو کي هم بايد داسي شيان مراد وي چي څرګند، قابل فهم او قابل درك وي. نبايد هغه له سترګو پټ او غيبي شيان وګڼو او نه داسي شيان چي د قرآن هر مخاطب ئې نه مني. د الطارق په مبارکې سورې کي د دغسي مواردو په اړه مونږ ته ډېره غوره لارښوونه شوې، هلته په "الطارق: د شپې لخوا ځرګندېدونکي او ور ټکونکي" باندي لوړه شوې، د "الطارق" اطلاق په ډېرو شيانو کېدی شي، خو قرآن پدې پسې متصل فرمايي: آيا پوهېږې چي "الطارق" څه دئ، "الطارق" ځلانده ستوری "النجم الثاقب" دئ. که قرآن په خپله دا الطارق نه وی معرفي کړی نو معلومه نده چي د دې په تفسير کي به هم د مفسرينو ترمنځ څومره ژور اختلافات راولاړ شوي وو. پکار ده چي ټول دې ته ورته موارد د دغي لارښووني مطابق تفسير شي.

- قسمونه بايد له قسم نه وروسته ادعا ثابته کړی شي او د قرآن هر مخاطب قانع کړی شي، هر هغه تفسير چي د قسم او ځواب ترمنځ ئې دا تړاو او رابطه په ګوته نکړی شي، هغه ضعيف تفسير او کمزورې توجيه وګڼئ.
- د قرآن د الفاظو په ترجمه کي مخصوصاً هلته چي يو لفظ ډېري معاني ولري او د ټولو له منځ نه د يوې غوره کول غور او دقت وغواړي بايد څو ټکي مراعات کړو:

١. لومړي بايد د هغو الفاظو په رڼا کي د هغه مناسبه معنی غوره کړو چي ترې مخکي او وروسته راغلي او له هغوی سره ئې يو ځای خاص کلام جوړ کړی. د همدې خاص کلام مجموعي مطلب د هر لفظ معنی په خپله واضح کوي، که تاسو د يوه چا د وينا په اکثرو برخو

پوه شئ نو د همدې په رڼا کې د ده د وینا په هغو برخو او هغو الفاظو هم پوهېدی شي چې لدې نه مخکې د هغه په معنی نه پوهېدئ. له یوه کلام نه روغه او سالمه انتباه د مبهمو الفاظو معنی واضح او مشخص کوي.

۲. بیا باید لدې نه مخکې او وروسته آیتونو ته رجوع وکړو او د هغوی په رڼا کې ئې معنی معلومه کړو.

۳. که ونتوانېدو چې په مربوطه آیت او له هغه نه وروسته او مخکې آیتونو کې د هغه معنی پیدا کړو نو باید په ټول قرآن کې ئې لټه وکړو، قرآن ته په مراجعې سره به حتماً د هغه شرح او تفسیر بیامومو، ځکه د قرآن آیتونه یو بل تشریح کوي، مجمل آیتونه ئې په مفصلو کې تفسیر او توضیح شوي، یو مطلب په یوه ځای کې په خاصو الفاظو په مجمل ډول ذکر شوی خو په بل ځای کې همدا مطلب په نورو الفاظو سره په مشرح او مفصل ډول راغلی، قرآن د الله کتاب دئ، مکمل او له هر نقص او عیب نه منزه، هرڅه ئې واضح او مبین، قرآن لدې عیبه منزه دئ چې په هغه کې دې داسې څه ویل شوي وي چې هرمخاطب ته ئې غامض وي او په خپله ئې وروسته یا مخکې د هغه وضاحت نه وي کړی. خو که احیاناً په ټول قرآن کې د هغه د شرحې په موندلو بریالي نشوو نو دا باید خپل عیب او نقص وګڼو او پدې باور وو چې مونږ په خپله کافي او لازم غور او دقت ندی کړی او پدې وجه په قرآن کې د هغه د شرحې او تفصیل په موندلو نه یو بریالي شوي که نه نو په قرآن کې حتماً د دې وضاحت شوی. بیا باید د پیغمبر علیه السلام په احادیثو کې د هغه په مطلب

د پوهېدو لپاره وکړو، حديث د قرآن شرح او تفسير دئ. لدې نه وروسته به دا گورو چې آيا صحابه وو او د دوی دور ته نږدې مفسرينو پدې هکله څه ويلي که نه، د دوی په رواياتو او آراوو کې داسې رأيه شته چې له ثقه راويانو نه روايت شوې وي او په قرآن او حديث مبتني وي؟

انسان چې کله د خپل مخاطب حالت داسې وگوري چې د ده د خبرې په منلو کې متردد دئ، نو د هغه د تشويش رفع کولو او په خپلې خبرې د متقاعد کولو لپار ه په داسې څه قسم او لوړه کوي چې مخاطب پرې باور وکړي او دا يقين ئې راشي چې اوس نو دی حتماً رښتيا وايي. د الله په نامه د لوړې او قسم معنی دا ده چې مونږ الله په خپلو خبرو شاهد نيسو او پدې سره مقابل لوري ته ډاډ ورکوو چې رښتيا وايو. په قرآن کې هم د هغو مهمو مطالبو او سترو سترو خبرو د اثبات لپاره چې د قرآن مخاطب ئې له قوي دلائلو نه پرته نه مني، له دغه اسلوب نه کار اخيستل شوی. مونږ پداسې څه لوړه کوو چې مخاطب مو باور وکړي چې د دې "مقسم به" د عظمت په خاطر حتماً رښتيا وايو. خو په قرآن کې قسم د استشهاد لپاره راځي، د "مقسم به" په عظمت د اعتراف لپاره نه بلکه د خپلې ادعا د اثبات لپاره د شاهد او گواه په حيث وړاندې کېږي. عادتاً بايد د يوه مطلب د اثبات او د مخاطب د اقناع لپاره په داسې څه استشهاد وشي چې د مخاطب له نظره کاملاً مسلم او منل شوی حقيقت وي او هغه ئې د واضح او څرگند دليل په حيث ومني او په هغه کې هيڅ شك او ترديد ونلري، هيڅوك په يوه نامسلم او نامنل شوی دليل د

یوې متنازع فیها ادعا د اثبات هڅه نه کوي او طبعاً چي داسي هڅه نامعقوله او بې فایدې ده.

د قرآن د قسمونو په تفسیر کي د مفسرینو ترمنځ د رأیي شدید اختلاف گورو، حتي د صحابه وو او د دوی دور ته د نږدې مقسرینو ترمنځ، په احادیثو کي پدې اړه هیڅ روایت نه لرو، د قرآن د تفسیر په هکله د احادیثو په کتابونو کي ډېر محدود روایات لرو، په صحیح ترمذي کي تر نورو کتابونو نه دا راز احادیث زیات نقل شوي خو د هغوی شمېر هم دومره دئ لکه د قرآن د هري سورې په اړه یوازي یو حدیث، د مفسرینو ترمنځ لدې اختلاف نه هم معلومېږي چي پدې هکله ثقه روایات محدود دي، ځکه چي د ثقه روایاتو په شته والي کي دوی اختلاف نشو کولی. نو دې حقایقو ته په پام سره پکار ده چي مونږ د درنو مفسرینو له آراوو نه د هغه چا رأیه غوره کړو چي په قرآن مستنده وي او د خپلي شرحي د اثبات لپاره ئې د قرآن په آیتونو استناد کړی وي.

امید دئ الله تعالي مونږ ته په قرآن د ښه پوهېدو او په هغه د صادقانه عمل توفیق راکړي، د ژوند په ټولو برخو کي مو لارښود وي، د هر اختلاف د حل مرجع او د هر قضاوت لپاره ملاك او معیار او په تیارو شپو کي روڼ مشعل.

د مهربان رب د هدایت او توفیق په هیله

الطور

هيڅوك او هيڅ څه ظالمان د الله له عذابه نشي ژغورلی

د الطور په مباركې سورې كې د پورتنۍ خبرې د اثبات لپاره د فرعون غرقېدل او د يوه داسې چا په لاس د ده ظالمانه واكمنۍ نسكورېدل د دليل په توګه وړاندې شوي چې له كتاب نه پرته ئې بل څه په لاس كې نه وو، د دې سورې لاندې آيتونه دا مطلب داسې بيانوي:

وَ الطورِ *
قسم په طور.

وَ كتَٰبٍ مّسطورٍ * فى رَقٍّ مّنشورٍ *
قسم په ليكل شوي كتاب، په نشر شوو پاڼو كې

وَ الْبَيْتِ الْمَعْمُورِ *
قسم په آباد شوي كور.

وَ السقْفِ الْمَرْفُوعِ *
قسم په لوړ شوي چت.

وَ الْبَحْرِ الْمَسجُورِ *
قسم په ډك شوي بحر.

د قسمونو ځواب دا دئ:

إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ * مَّا لَهُ مِن دَافِعٍ *
بې شكه چې ستا د رب عذاب حتماً واقع كېدونكى دئ، هيڅ دفع كوونكى ئې نشته.

بايد وګورو چې دلته د الطور، كتاب مسطور في رق منشور، البيت المعمور، السقف المرفوع او البحر المسجور معنى څه ده او دا شيان څنګه پدې شهادت وركوي چې ستا د رب عذاب حتماً واقع كېدونكى دئ او هيڅ دفع كوونكى ئې نشته.

د دغو قسمونو د تفسير لپاره بايد ترهرڅه دمخه قرآن ته رجوع وكړو، بايد په خپله د قرآن په متن كې د دې قسمونو تفسير ولټوو او د قرآن په مرسته د هغوى په مطلب ځان پوه كړو. خو بايد وګورو چې په قرآن كې د دغو شيانو اصلي مطلب موندلى شو كه نه، كه په

قرآن کي پدې اړه څه وضاحت شوی وي نو دا باید مونږ بلي هري مرجع ته له مراجعي نه مستغني کړي.

اکثراً یو لفظ د ډېرو شیانو لپاره استعمالېږي او بېلي بېلي معناوي ترې اخیستل کېږي، په یوه محل کي یوه معنی او په بل کي بله معنی، د موقعیت او محل له مخي د لفظ معنی تغییر کوي. اصولاً د هر لفظ معنی او مفهوم باید تر ټولو د مخه په هغي جملې کي ولټوو چي دا لفظ پکی راغلی او بیا د همدې جملې نه مخکي او وروسته جملو کي او بیا په ټول مضمون کي. د قرآن د هر لفظ معنی هم باید ترټولو مخکي په هغه آیت کي ولټوو چي دا لفظ پکي راغلی، بیا په مخکنیو او وروستنیو آیتونو کي، بیا په مربوطه سورې کي او بیا په ټول قرآن کي.

د الطور د سورې پدې قسمونو کي یو ئې ډېر واضح دئ او په قرآن کي مکرر یاد شوی: الطور، هغه غر چي موسی علیه السلام پکي په پیغمبرۍ مبعوث شو او د الله له لوري د فرعون مقابلې ته ولېږل شو. د قرآن په څېر د بلیغ کلام تقاضا دا ده چي دا وروستي شیان هم باید د موسی علیه السلام له قصې سره تړاو ولري. راشئ وګورو چي د موسی علیه السلام په قصې کي دا پاتې شیان موندلی شو که نه. که په قرآن کي له فرعوني نظام سره د موسی علیه السلام د مقابلې د قصې بېلي بېلي برخي وڅېړو نو څو ترټولو ستري او حساسي پېښې او ډېر بارز نقاط د هر لوستونکي پام جلبوي:

- موسی علیه السلام د طور په غره کي هغه مهال په پیغمبری مبعوث او د فرعون مقابلې ته ولېږل شو چې له تقریباً لسو کلونو هجرت نه وروسته له مدین نه د مصر په لور روان وو، د شپې په تیاره کي ئې لار ورکه کړه، لرې لیري د غره په ډډه کي رڼا په نظر ورغله، پدې هیلې هغه لور ته روان شو چې هلته به شپانه وي او ده ته به لار وښیي او یا به د اور کومه سکروټه ترلاسه کړي او خپل ماشومان به له یخني وژغوري، خو هلته د الله تعالی له لوري په پیغمبری مبعوث شو او د فرعون د مقابلې هغه ستره دنده ورپه غاړه شوه چې ترخپل توان ئې ډېره ستره او درنه ګڼله.
- په ټولو پیغمبرانو کي یوازي موسی علیه السلام ته داسي کتاب ورکړی شوی چې تیار په لوحو کي لیکل شوی او مسطور وو، نورو ته د کتابونو او صحیفو یوازي وحي شوې، مسطور او لیکل شوي کتابونه او صحیفې ندي ورکړی شوي.
- د فرعون میرمني آسیه په موسی علیه السلام ایمان راووړ، فرعون تر شدید تعذیب لاندي ونیوله، د هغې په پښو او لاسونو ئې میخونه ټکوهل، تر څو له ایمان نه لاس واخلي، خو دغه مؤمنه او پر خدای مینه ښځه د همدې شدید عذاب په وخت کي نه یوازي پر خپل ایمان ټینګار کوي او د فرعون په قصر کي او د ده ترڅنګ له ژوند نه بیزاری اعلانوي، بلکه له خپل رب نه غواړي چې خپل لوري ته ئې وبلي او په خپلې خوا کي ورته "بیت: کور" جور کړي. او الله تعالی ئې سوال مني او په جنت کي ورته دا کور جوړوي. پدې سره قرآن غواړي مونږ پوه کړي چې فرعون د خپل اقتدار د بقا او د خپلو

مخالفينو د ځپلو لپاره څه کول او په څنګه څنګه سختو عذابونو ئې تعذيبول، چې له يوې ښځې سره او هغه هم د ده ميرمن، داسې سلوك کېږي نو له نورو مخالفينو سره به د فرعون معامله څنګه وه؟ لدې نه ښه معلومېدی شي چې فرعون به له خپلو مخالفينو سره څه کول!!

- فرعون خپل وزير هامان ته وايي: د پخو خښتو لوړ "صرح: مانۍ او قصر" راته جوړ کړه تر څو بر آسمان ته وخيژم او وګورم چې هلته د موسی رب شته که نه!! هغه فرعون ته داسې "مرفوع سقف"، نه د اوسېدو قصر، جوړ کړ چې په تاريخ کې ئې مثال نه ليدل کېږي.
- د موسی عليه السلام او د فرعون د مقابلې قصه هلته پای ته رسېږي چې فرعون له خپل لښکر سره په بحر کې غرق شو، ټول بحر د دوی په مړو "مسجور: ډك" شو او موسی عليه السلام او ملګرو ته ئې په همدې بحر کې الله تعالی نجات ورکړ.

اوس او لدې توضيح نه وروسته پدې خبرې پوهېدل آسانه دي چې پدې قسمونو سره په حقيقت کې هغو سترو سترو پېښو ته اشاره شوې چې له فرعون سره د موسی عليه السلام د مقابلې د تاريخي قصې بارز نقاط او حساس او له پند نه ډك پړاوونه دي او د ټولې قصې خلاصه وړاندې کوي او همدا سلسله پدې شهادت ورکوي چې ستا د رب عذاب هرو مرو واقع کېدونکی دئ. که فرعون ونه توانېدو چې د الله له عذاب نه ځان وژغوري، نه قصرونو وژغورو، نه لښکرو او نه د مخالفينو تعذيب او ځورونو، نو په دې کې شك مه کوه چې ظالمان او فرعونان په هيڅ څه نه د الله تعالی

حتمي عذاب دفع کولی شي او نه ئې ځنډولی.

که په قرآن کي د دې قسمونو په اړه لدې ټول وضاحت سره سره څوك د خپلي خوښي او رأيي تفسير کوي او له کتاب مسطور، بيت المعمور، سقف المرفوع او بحر المسجور نه داسي تعبير وړاندي کوي چي نه له قرآن نه کوم دليل ورته په گوته کولی شي او نه د قسمونو او ځواب ترمنځ تړاو او رابطه ښودلی شي، دا تفسير تفسير بالرأی دی، که هر مفسر ته منسوب شوی وي، د منلو ندي، کوم معتبر مفسر ته د دې رأيي د انتساب په وجه د دې په ځای چي د قرآن پدې وضاحتونو او د قرآن په رڼا کي د دې قسمونو د تفسير په اړه شك وکړو بايد برعکس دې منلي شخص ته دا انتساب غلط وگڼو او په پوره ډاډ او اطمئنان سره ووايو چي يا دغه مفسر اشتباه کړې او يا راوي غلط شوی. بايد پدې کي هيڅ شك ونکړو چي لدې قسمونو نه مراد فقط او فقط همدا د موسی عليه السلام او د فرعون د قصې هغه پنځه مهمي پېښي دي چي په قرآن کي ذکر شوې دي نه بل څه. دا سمه خبره نده چي څوك د قرآن په مقابل کي د بل چا خبري ته اعتناء وکړي او د هغه په خاطر د يوه آيت داسي تفسير ومني چي له قرآن سره اړخ نه لگوي.

د الطور د سورې د قسمونو لدې شرحي نه څو نتيجې ترلاسه کوو:

- قسمونه د يوې مهمي مدعا د اثبات لپاره راغلي.

- دا قسمونه هم په خپل منځ کي او هم د قسمونو له ځواب سره ژوري اړيکي لري.
- لکه څنګه چي انسان په خپلي مدعا د خپل مخاطب د قانع کولو لپاره قسم ته پناه وړي او پداسي څه لوړه کوي چي د مخاطب زړه ته ئې له قسم نه وروسته دا خبره ولوېږي چي اوس نو دی حتماً رښتيا وايي، همداراز قرآن د خپلو مهمو ادعاګانو د اثبات لپاره له همدې اسلوب نه کار اخلي، پداسي څه لوړه کوي چي مخاطب ته واضح او څرګند وي او د مدعا د اثبات په اړه د دليل حيثيت ولري، مخاطب متقاعد کړي او د شك مجال ورته پري نږدي.
- هيڅوك د خپلي ادعا د اثبات لپاره داسي دليل نه وړاندي کوي چي مخاطب ته ئې مجهول، غيرقابل فهم او تر اصل مدعا زيات ناڅرګند وي. قرآن د لمر، سپوږمۍ، آسمان، ځمکه، شپه، ورځ، سباوون، ستوري او دې ته ورته په څرګندو او واضح شيانو لوړه کوي او د خپلي ادعا د ثبوت لپاره ئې د څرګند دليل په توګه د مخاطب مخي ته ږدي.

د دې نتائجو له مخي د هغو کسانو په اړه چي وايي: له سقف المرفوع نه مراد آسمان دئ او له بيت المعمور نه مراد هغه بيت المعمور چي په آسمان کي ده او له بحر المسجور نه مراد د قيامت په ورځ په بحرونو اور ګډېدل او د نورو قسمونو په اړه دې ته ورته نظريات لري، وايو: پدې سره دوی څو اشتباهات کوي:

- د کلام د نظم، يووالي او همغږي غوښتنو ته ئې پام ندي کړی،

نه ئې د قسمونو تر منځ يووالي ته اهتمام کړی او نه د قسمونو او ځواب تر منځ ارتباط ته.

- آسمان او په آسمان کي بيت المعمور څنگه پدې شهادت ورکوي چي د الله عذاب حتماً راتلونکی دئ؟
- کافر خو نه بيت المعمور مني او نه د قيامت په ورځ د بحرونو اور اخيستل، نو څنگه به پدې باندي قسم سره پدې خبري قانع شي چي په رښتيا د الله عذاب واقع کېدونکی دئ؟!
- د "مسجور" اصلي معنی "ډك" ده، نه اور اخيستی.
- دا خو تفسير بالرأی شو، دا دوی ولې د قرآن په وضاحت اکتفاء نکوي او خامخا داسي رأيه وړاندي کوي چي په قرآن کي ورته دليل نشي موندلی.
- که په قرآن کي د موسی عليه السلام او فرعون په هغي قصې کي چي له "طور" نه شروع او په "بحرالمسجور" پای ته ورسېده، مونږ دا ټول قسمونه موندلی شو، نو بيا ولې بايد پدې اکتفاء ونکړو؟! دا پداسي حال کي چي يوازي پدې سره هم د قسمونو تر منځ او هم د قسمونو او ځواب ترمنځ ئې ژور ارتباط مراعات کېږي او دا خبره په ډاگه کېږي چي د الله د واقع کېدونکي عذاب مخه هيڅوك نشي نيولی، په بحر کي د فرعون غرقېدل ئې ښه واضح مثال دی.

الذاريات

د قيامت د راتلو وعده رښتونې ده او "دين: مكافات او مجازات" حتماً ترسره كېدونكى دي.

د الذّٰرِيٰتِ سورې په سر كي د پورتنۍ ادعا د اثبات لپاره په څلورو شيانو لوړه شوې:

وَ الذّٰرِيٰتِ ذَرْواً *
قسم په خورونكو شيندونكو

فَالحٰمِلٰتِ وِقْراً *
بيا د درانه پېټي پر شا وړونكو

فَالجٰرِيٰتِ يُسراً *
بيا په آسانۍ خوځېدونكو

فَالْمُقَسمَت أمْراً *
بیا د یوه کار په وېشونکو

او له قسمونو نه وروسته ویل شوي چي:

إِنمَا تُوعَدُونَ لَصادِقٌ * وَ إِنّ الدّينَ لَوَقِعٌ *
بېشکه چي له تاسو سره کېدونکي وعده رښتوني ده او "دين: د قيامت د ورځي مکافات او مجازات" حتماً واقع کېدونکي دي.

راشئ وګورو چي دلته په څه څه لوړه شوې او دا قسمونه څنګه پدې خبري شهادت ورکوی چي د قيامت وعده رښتونې او هرو مرو واقع کېدونکي ده؟

څو خبري بايد په پام کي ولرو:

- د بيان له فحوی او انداز نه معلومېږي چي دلته د يوه شي په څلورو حالتونو لوړه شوې، په وروستيو دريو آيتونو کي د "فاء" ذکر همدا خبره په ګوته کوي.
- دا شی بايد څرګند، واضح او د قرآن هرمخاطب ته جوت وي.
- لومړئ بايد په قرآن کي د دې لټه وکړو چي څه ئې پدې صفاتو ياد کړي چي شيندل کوي، درووند پېټی حمل کوي، په آسانۍ خوځېږي او د يوه څه د وېشلو دنده ترسره کوي؟
- دا شی بايد د دې مدعا لپاره واضح دليل وي چي "شوې وعده

رښتونې ده او حساب کتاب تر سره کېدونکی"

که قرآن ته مراجعه وکړو نو په ګڼ شمېر آيتونو کې به ومومو چې بادونه ئې په همدې صفاتو ياد کړي. چې دوړې شيندي، وريځې په سر اخلي، لرې لرې سيمو ته ئې وړي، په بېلو بېلو لوريو ئې وېشي، د باران د ورولو سبب کېږي، چې بيا پدې باران سره مړه ځمکه راژوندۍ کېږي او ونې او بوټي راشنه کېږي. او قرآن په ګڼ شمېر آيتونو کې په باران سره د مړې ځمکې په راژوندي کېدو استدلال کوي او وايي چې تاسو به هم دغسې بيا راژوندي کېږئ. دا څو آيتونه ئې مثالونه دي:

وَ هُوَ الَّذی يُرْسِلُ الرِّيَحَ بُشرَا بَينَ يَدَی رَحْمَتـِه حَتی إِذَا أَقَلَّت سَحَاباً ثِقَالاً سقْنَهُ لِبَلَد مَّيِّت فَأَنزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِن كلِّ الثَّمَرَتِ كَذَلِك نخْرِجُ الْمَوْتی لَعَلَّكُمْ تَذَكرُونَ * الاعراف:**۵۷**

او دا خو الله دئ چې بادونه د خپلې پيرزوينې نه مخکې د زېرې په څېر رالېږي، ترهغه چې درنې وريځې پورته کړي، مړه ښاتوبې ته ئې بيايو، نو پدې سره اوبه رانازلوو، بيا پدې سره هرراز ميوې راباسو، همداراز به مړي راباسو، ښائي پند واخلئ.

وَ اضرِب لهُم مَّثَلَ الحَيَوةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنزَلْنَهُ مِنَ السمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الأَرْضِ فَأَصبَحَ هَشِيماً تَذْرُوهُ الرِّيَحُ وَ كانَ اللَّهُ عَلی كلِّ شیْءٍ مُّقْتَدِراً * الكهف:**۴۵**

دوی ته د دنیوي ژوند مثال بیان کړه، د هغو اوبو په څېر چي له آسمانه ئې رانازل کړو، د ځمکي بوټي پرې ګڼ کړو، بیا داسي خس شي چي بادونه ئې شیندي او الله په هر څه ځواکمن دی.

اللّهُ الّذی یُرْسِلُ الرّیَحَ فَتُثِیرُ سحَاباً فَیَبْسطهُ فی السمَاء کَیْف یَشاءُ وَ یجْعَلُهُ کسفاً فَتَرَی الْوَدْقَ یخْرُجُ منْ خلَلَه فَإِذَا أصاب بِهِ مَن یَشاءُ منْ عِبَادِه إِذَا هُمْ یَستَبْشرُونَ *

الروم: ۴۸

الله هغه ذات دئ چي بادونه رالېږي، وربځي وهڅوي، بیا چي څنګه ئې خوښه وي په آسمان کي ئې خورې کړي او ټوټې ټوټې ئې کړي، بیا ګورې چي څاڅکي ئې له منځه راوځي، نو چي له خپلو بندګانو نه ئې چا ته ورسوي ناڅاپه پرې خوښ شي.

وَ اللّهُ الّذی أرْسلَ الرّیَحَ فَتُثِیرُ سحَاباً فَسقْنَهُ إلی بَلَدٍ مّیّتٍ فَأَحْیَیْنَا بِهِ الأرْض بَعْدَ مَوْتِها کَذَلِك النُشورُ *

فاطر:۹

او الله هغه ذات دئ چي بادونه ئې راولېږل، چي هغوی وربځي وخوځولې، نو د مړه ټاټوبي په لور مو بېولې، بیا مو مړاوې ځمکه له مرګه وروسته بیا پرې راژوندۍ کړه، "د قیامت د ورځي" نشور او" بیاراژوندي کول به همداسي وي.

- د قسمونو په ځواب کي دوه خبري شوې: له تاسو سره شوې وعده ربښتونې ده. او"دین: د قیامت د ورځي مکافات او مجازات" واقع کېدونکی دئ.

• د قسمونو په سر کي د بادونو د شيندلو او خورولو صفت ته اشاره شوې او په پای کي د تقسيم او وېشلو صفت، لومړئ صفت ئې د قيامت په ورځ د دې دنيا د ختمېدو له صحنې سره او وروستی صفت ئې د مکافات او مجازات له قضيي سره اړخ لګوي، شيندونکي بادونه طوفانونه راولاړوي او تقسيموونکي بادونه هرچا او هري سيمي ته خپله مناسبه برخه لېږدوي، يو پدې دلالت کوي چي په يوه ستر ورانوونکي طوفان سره به دا دنيا ختمېږي او بل پدې چي له هرچا سره به مناسبه معامله ترسره کېږي او مکافات مجازات به تحقق مومي.

زه وربځي ګورم چي په آسمان کي سره تقسيم شي، په بېلو بېلو لارو رواني شي، هري خوا ته يوه مناسبه برخه وخوځېږي، په غرونو ډېري واوري ووروي او په آوارو ځمکو د ضرورت په اندازه باران، هلته ډېرو واورو ته ضرورت دئ تر څو کافي مقدار ذخيره شي او بيا په دوبي کي ورو ورو ويلي شي او د چينو، کاريزونو او ويالو په بڼه کي وبهېږي او په هغه وخت کي انسان، حيوان او نبات خړوبه کړي چي بارانونه نه ورېږي، خو په آوارو سيمو کي باران ته اړتيا زياته وي او وربځي همدا کار کوي!!

که لدې سره سره چي قرآن د نوموړو قسمونو شرح او تفسير زمونږ مخي ته ږدي، څوك راپورته شي او له خپلي رأيي او خيال نه دغو قسمونو ته داسي تعبير وړاندي کړي چي نه له قرآن نه ورته څه دليل لري او نه د قسمونو او ځواب ترمنځ ئې ارتباط ښودلی شي،

نو پر قرآن د ایمان تقاضا خو دا ده چي داسي تعبیرونو ته هیڅ اعتناء ونکړو.

د همدې سورې په اووم آیت کي په آسمان لوړه شوې او فرمايي:

وَ السمَاء ذَات الحُبُك*
قسم په آسمَان د لَارو خاوندَ.

او ورپسې د نوموړي قسم دا ځواب راځي:

إنّكمْ لَفِى قَولٍ مخْتَلف*
يقيناً چي تاسو په مختلفي وينا کي ياست.

د قسم او ځواب ترمنځ ئې د ارتباط په اړه له څه ويلو نه مخکي بايد څو ټکي واضح شي:

- د آسمان دا صفت چي د لارو خاوند دی، بايد داسي څرگند صفت وي چي د قرآن هر مخاطب ته قابل درك او قابل فهم وي.
- پدې صفت استدلال سره بايد دا خبره ثابته کړی شي چي د بياژوندون په اړه د مخالفينو باور د حقيقت خلاف دئ.
- که لږ دقت وکړو نو په آسمان کي يوازي هغه لاري په نظر راځي چي ستوري او آسماني اجرام پرې درومي، له هغو لارو نه پرته چي د آسمان د هر ستوری لپاره بېله بېله ټاکلې شوې او هر ستوری يوې

خوا بلي خوا ته له انحراف نه پرته پکي درومي، نوري لاري نشو ليدلی.

قرآن د لمر او سپوږمۍ په هکله وايي چي هر يو په خپل خاص فلك او مدار کي درومي:

وَ هُوَ الّذی خَلَقَ الّیْلَ وَ النهَارَ وَ الشمْس وَ الْقَمَرَ کلٌ فی فَلَكٍ يَسبَحُونَ* الانبياء: ۳۳

او الله هغه ذات دئ چي شپه، ورځ، لمر او سپوږمۍ ئې پيدا کړل، هر يو په خپل فلك کي خوځي.

• پدې خور او ستر آسمان کي، دا دقيق او کلك نظم، دا بې شمېره ستوري چي هر يو ئې په خپل خپل مدار کي ساتل کېږي، له تصادم او ټکراو نه ئې مخنيوي کېږي او نه پرېږدي چي ستر ستر ستوري واړه واړه جذب کړي، يو د بل په مدار کي داخل شي او هر څه سره ګډ وډ شي، پدې دلالت کوي چي پدې عالم کي نظم حاکم دئ، خوشی او بيهوده او بې هدفه ندی پيدا شوی، خپلي مخي ته ندی پرېښودل شوی، دا ټول داسي واکمن ذات اداره کوي چي هرڅه ئې په واك کي دي او په هر څه قادر دئ.

د دې شرحي نه وروسته د قسم او ځواب ترمنځ ئې تړاو په ډېره آساني موندلی شو. له قيامت نه منکر کسان چي په څه باور لري او د دې باور له مخي څه وايي، دا له هغه څه سره اختلاف لري چي لدې منظم او ستر آسمان نه هر سترګور انسان او هر د عقل او پوهي

خاوندئي ترلاسه کوي، دا په یوه څه دلالت کوي او دوی د دې خلاف بل څه وايي، دوی عالم بې هدفه، بې مقصده، نامنظمه، خپلې مخې ته پرېښودل شوې مجموعه ګڼي، چې نه خالق لري او نه واکمن او ځواکمن ساتونکی او اداره کوونکی!! خو آسمان او د آسمان پدې بې شمېره لارو باندې تلونکې ستورې د دې بې بنسټه تصور خلاف په بل څه حکم کوي.

النجم

دا عالم تلپاتې ندئ، د پای یوه ورځ لري

د النجم په مبارکي سورې کي د ستوري په هغه حالت لوړه شوې چي پرېوزي او همدا د عالم د ختمېدو نښه گڼل شوې:

وَ النَّجْمِ إِذَا هَوَى *
قسم په ستوري چي کله ناڅا په پرېوزي.

ورپسې ویل شوي چي:

مَا ضَلَّ صاحِبُكمْ وَ مَا غَوَى *
ستاسو ملگري نه لاره ورکه کړې او نه بې لاري شوی

وَ مَا يَنطِقُ عَنِ الهَوَى *
او نه له خپلي نفسي هوی هوس نه خبري کوي.

إِنْ هُوَ إِلا وَحْیٌ يُوحَى *
دا نده مگر وحي شوې د وحي خبره.

د قسم او ځواب ترمنځ ئې د ارتباط موندلو لپاره ترټولو د مخه بايد څو خبرو ته پام وکړو:

- د مکې مشرکينو پيغمبر عليه السلام ته د ده د کومی خبري په وجه ويل چي "ضل و غوي: لار ئې ورکه کړې او بې لاري شوی"؟
- آيا پدې سورې يا ټول قرآن کي دغه خبره موندلی شو؟ دلته خو قرآن وايي چي دا د ده خپله خبره نده، بلکه د الله له لوري د وحي خبره ده، تاسي هسي د دې خبري په وجه ده ته بد او رد وايئ.
- د ستوري ناڅاپي پرېوتل، نه آرام غروب، څنگه پدې شهادت ورکوي چي د ده دا خبره رښتيا ده؟

د دې سورې په پای کي له**۵۷** آيت نه تر **۲۰** آيت پوري لولو چي:

أَزِفَت الآزِفَةُ * لَيْس لَهَا مِن دُونِ اللّهِ كاشِفَةٌ * أَفَمِنْ هَذَا الحَدِيث تَعْجَبُونَ * وَ تَضحَكُونَ وَ لا تَبْكُونَ *
نږدې راتلونکي رانږدې شوه، له الله پرته بل څرگندونکی ورته نشته، نو آيا لدې خبري تعجب کوي او خاندي او ژاړي نه؟

لدې آيتونو نه په ښکاره معلومېږي چې قريشو د پيغمبر عليه السلام پدې خبرې تعجب کولو او په استهزاء او تمسخر سره به ئې هغه ردوله چې ده ورته ويل: د قيامت ورځ رانږدې شوې، دا دنيا به له منځه ځي او ټول به د حساب او کتاب او د جزا او سزا عالم په لور درومو. په قرآن کې دې ته ورته ګڼ شمېر آيتونه همدا مطلب په ګوته کوي چې قريشو ته د پيغمبر عليه السلام په ټولو خبرو کې د زياتې حيرانتيا او تعجب خبره دا وه چې قيامت به راځي، د نړۍ دا موجود نظام به له منځه ځي، بله دنيا، له ځانګړې نظام سره به راځي، مړه به راژوندي کېږي او د خپلو عملونو سزا او جزا به ګوري، پدې خبرې پورې به ئې خندل او د همدې خبرې په وجه به ئې کله پيغمبر ته مجنون ويل او کله ضال.

خو دا خبره چې د ستورې ناڅاپي پرېوتل څنګه د د غې ورځې راتګ په ګوته کوي او څنګه د دې ورځې په اړه د پيغمبر عليه السلام د وينا په ارتباط د قريشو ناروا دريځ ردوي، ځواب ئې دا دی:

د يوه ستورې ناڅاپي پرېوتل، له خپل ټاکلي مسير نه وتل او په لايتناهي فضاء کې ورکېدل، داسې دئ لکه له يوې سترې ماڼۍ نه چې يوه خښته راپرېوځي او ځمکې ته په رارسېدو سره ذره ذره شي، د همدغې يوې خښتې راپرېوتل، دا په ګوته کوي چې دا ماڼۍ زړه شوې، نورې خښتې به ئې هم يو په بل پسې راپرېوځي او يوه ورځ به دا ټوله ماڼۍ رانسکورېږي. نو اوس که څوك د پيغمبر عليه

السلام دا وينا چي قيامت رانږدې شوی، نه مني او د ده په هکله وايي چي يا غلط شوی يا قصداً دا غلطه خبره کوي، پداسي حال کي چي دا د ده خپله خبره نه ، بلکه د الله له لوري د وحي خبره ده او د ستورو نابېره پرېوتل د هغې پر حقانيت شهادت ورکوي، آيا دا کس له خپل عقل سره جفا نه کوي؟ آيا له څرګند دليل نه انکار نه کوي؟ آيا د دوی په عقل او عمدي انکار ژړا نده پکار؟ أَفَمِنْ هَذَا الحَدِيثِ تَعْجَبُونَ * وَ تَضحَكُونَ وَ لا تَبْكُونَ * نو آيا لدې خبري تعجب کوئ او خاندئ او ژاړئ نه؟

د دې تعبير په تائيد کي دوه اساسي دلايل په همدې سورې کي راغلي:

- د "هوی" لغوي معنی ناڅاپي پرېوتل دي نه د معمول مطابق غروب. دا پرېوتل د قيامت د نږدې کېدو نښه کېدی شي نه بل څه.
- د سورې په ۵۷ آيت کي د قيامت ورځ د " الآزِفَةُ: نږدې راتلونکې" په نامه ياده شوې او ويل شوي چي رانږدې شوې ده، لدې نه په څرګنده معلومېږي چي اصلي موضوع د قيامت رانږدې کېدل دي.

الصافات

د ځمکي او آسمانونو پيدا کوونکی او پالونکی يو دی

د پورتنۍ مدعا د اثبات لپاره د الصٰفٰت په مبارکي سورې کي په دغو شيانو لوړه شوې:

وَ الصٰفّٰتِ صَفًّا *
په ليکه شوو ليکه کېدونکو قسم.

فَالزّٰجِرٰتِ زَجْراً *
بيا په رټلو سره رټونکو باندي قسم.

فَالتّٰلِيٰتِ ذِكْراً *
بيا د ذکر لپاره په ورپسې راتلونکو قسم.

له قسمونو نه وروسته ویل شوي:

إِنَّ إِلَٰهَكُمْ لَوَٰحِدٌ * رَّبُّ السَّمَٰوَٰتِ وَ الْأَرْضِ وَ مَا بَيْنَهُمَا وَ رَبُّ الْمَشَٰرِقِ *

بې شکه چې ستاسو رب یو دی. هماغه د آسمانونو رب، د ځمکې رب او د هرهغه څه رب چې د دوی دواړو تر منځ دي.

د قسمونو د توضیح او له ځواب سره ئې د ارتباط په اړه څو خبرو ته توجه ولرئ:

o دلته د "مقسم به" درې صفات ذکر شوي: الصافات: صف تړونکي، الزاجرات: رټونکي او التالیات: ورپسې راتلونکي. د دې الفاظو اطلاق په ډېرو شیانو کېدی شي، خو پدې پوهېدل چې دلته د هر یوه دقیقه معنی څه ده او د څه لپاره کارول شوې، دا باید د لغت په کتابونو کې نه بلکه په خپله په قرآن کې، په دغو آیتونو او په همدې سوره کې ولټوو.

o د دوو وروستنیو آیتونه په سر کې د "فاء" توري دا مطلب په ګوته کې چې دا دواړه له مخکني سره تړلي دي او په ټولو کې د یوه شي په اړه خبره روانه ده، الصافات، الزاجرات او التالیات د یوه شي درې حالتونه او صفات دي.

o دا شیان باید د قرآن د نورو قسمونو په څېر هر مخاطب ته څرګند شیان وي او دا ادعا ثابته کړي چې ستاسو رب یو دی، د آسمانونو، ځمکې او پدوي کې د هرڅه رب دی.

- د قرآن په څو آیتونو کې ستوري د رڼونکو په نامه یاد شوي.
- په قرآن کي د سپوږمۍ په هکله ویل شوي چي دا ورپسې راتلونکې ده، په شپه کي د لمر له پرېوتو وروسته راڅرګنده شي، ستوري هم د سپوږمۍ په څېر په شپه کي ورو ورو راڅرګندېږي.
- د ستورو په لیدو سره انسان د دې عالم په عظمت او ستروالي پوهېږي، د ورځي لخوا انسان یوازي خپله ځمکه او په آسمان کي لمر ګوري، خو چي شپه شي او ستوري راڅرګند شي نو هلته پدې پوه شي چي دا عالم څومر ستر او خور دی، همدا ستوري ده ته خپل رب ورپه یاد کړي، په حقیقت کي ستوري د الله د یادولو سبب کېږي. د المرسلات په سوره کي بادونه د "الملقیات ذکراً" په صیغه سره د الله د ذکر القاء کوونکي ګڼل شوي او دلته ستوري د الله د ذکر موجب.
- که پدې عالم کي سترګي ورغړو او دا ولټوو چي په یوه لیکه کي لیکه کېدونکي، رڼونکي او ورپسې راتلونکي به څه وي، نو ستوري مو مخي ته ودرېږي، د شپې لخوا په آسمان کي یوه لویه لیکه ګورو چي د ستورو او کهکشانونو مجموعه ده او د آسمان ټول ستوري په حقیقت کي د همدې لوئي لیکي اجزاء دي، زمونږ ځمکه، لمر او شمسي نظام هم د دغي لیکي اجزاء دي. همداراز د آسمان په یوه او بله ګوښه کي د شهاب ثاقب په واسطه د رڼلو صحنې ګورو. او متوجه کېږو چي ستوري ورو ورو رابرسیره کېږي، ځیني د تیاري له زیاتېدو سره سم راڅرګندېږي او ځیني نور د شپې په سر کي نه وي وروسته راپورته شي.

o له قسمونو او ځواب نه وروسته دوه آيتونه داسي راغلي چي په ډېر وضاحت سره ښيي چي په لومړنيو آيتونو کي ستورو ته اشاره شوې: آيتونه دا دي:

إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ * وَ حِفْظاً مِّن كُلِّ شَيْطَٰنٍ مَّارِدٍ*

دا مونږ يو چي د دنيا آسمان مو په ستورو ښايسته کړی او له هر متمرد شيطان نه د ساتني لپاره "مو ګمارلي"

o لدغو ټولو خبرو نه په ډاګه معلومېږي چي په لومړيو دريو آيتونو کي د ستورو دريو صفاتو ته اشاره شوې.

o دغه د آسمان بې شمېره ستوري چي په يوې عظيمي ليکي کي تنظيم شوي، هر يو ئې په خپل مدار او فلك کي په منظم طور خوځي، طلوع او غروب ئې منظم، نه يوه شېبه وروسته مخکي کېږي او نه يو له بل سره تصادم کوي، دا شهادت ورکوي چي د ځمکي او آسمانونو رب يو دی. دا استدلال قرآن په بل ځای کي هم کوي او وايي: که په ځمکه او آسمان کي له يوه الله پرته متعدد خدايان وی نو حتماً دواړه تباه کېدل او دا موجود نظم متلاشي کېدو او تباهي خوربېده. نظم، يووالی، له تصادم او ټکر نه مخنيوی، هرڅه په خپل خپل ځای کي ساتل او خپل خپل کار ترې اخيستل دا ثابتوي چي دا هرڅه د واحد ځواکمن ذات په اداره کي دي.

په تفسيرونو کي د دغو قسمونو په اړه د ډېرو مختلفو آراوو

شاهد يو ، که څه هم اختلاف په خپله پدې دلالت کوي چي پدې هکله موثق روايت نشته، خو په ځينو تفسيرونو کي پداسي رواياتو استناد گورو چي نورو هغه ضعيف گڼلي. د اختلاف يوه وجه دا ده چي له "التاليات" نه د تلاوت کوونکو معنی اخيستل شوې، حال دا چي دلته د "ورپسې راتلونکو" معنی افاده کوي، لکه څنگه چي د الشمس د سورې په دوهم آيت کي وَالْقَمَرِ إِذَا تَلَاهَا*: قسم پدی سپوږمۍ چي ورپسی شي، د "تلا" لفظ ترشا راتگ افاده کوي.

o که دا ټول آراء د يوه بل څنگ ته کېږدئ او قضاوت وکړئ نو دا درته جوته کېږي چي ترټولو دقيق او په قرآن مستند تفسير همدا پورتني تفسير دی.

یس

قرآن په خپله د دې خبرې د اثبات لپاره کافي دئ چې دا مبارك كتاب د الله له لوري رالېږل شوی

د یٰس په مبارکې سورې کې په قرآن لوړه شوې:

وَ الْقُرْءَانِ الحَكِيمِ *
قسم په حكيم قرآن.

د قسم ځواب دا دی:

إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ * عَلى صِرَطٍ مُّسْتَقِيمٍ * تَنزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ *
بې شكه ته له پېغمبرانو څخه یې، په مستقيمې لارې برابر، د عزتمن رحيم خدای رالېږنه.

په څو نورو سورتونو کې هم دې ته ورته په قرآن لوړه شوې، په

ټولو کي ځواب ورته دی او پدې تأکید شوی چي دا کتاب د الله له لوري دی، د دې کتاب په اړه د پیغمبر کار لدې پرته بل څه ندی چي هغه په امانت سره خلکو ته ورسوي، هغه فقط یو امین استاځی دی. لکه چي د الزخرف په سوره کي راځي:

وَ الْكِتَٰبِ الْمُبِينِ*
قسم پدې څرگند کتاب.

او ځواب ئې دا:

إِنَّا جَعَلْنَٰهُ قُرْءَٰناً عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ*
یقیناً چي مونږ دا یو عربي قرآن گرځولی ترڅو تاسو تعقل وکړئ.

یعني دا مبین کتاب مونږ لیږلي، دا د محمد علیه السلام په خپلو افکارو مشتمل کتاب ندئ، د الله کتاب دئ، په عربي کي ئې راتگ تاسو پدې شك مبتلا نکړي چي مبادا د محمد عربي علیه السلام خپل کتاب وي، دا خو د دې لپاره مونږ په عربي کي لیږلی چي تاسو ئې په مطلب پوه شئ. د دې مبین کتاب هرڅه شهادت ورکوي چي الله رالیږلی.

د الدخان په سوره کي راځي:

وَ الْكِتَٰبِ الْمُبِينِ *
قسم پدې څرگند کتاب.

ځواب ئې دا دی:

إِنَّا أَنزَلْنَهُ فِى لَيْلَةٍ مُّبَرَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ *
يقيناً مونږ هغه په يوې مبارکې شپې کې نازل کړ، يقيناً چې مونږ خبرداریٔ ورکوونکي يو.

او د "ق" په سورې کي راځي:

وَ الْقُرْءَانِ الْمَجِيدِ *
قسم په باعظمته قرآن.

ځواب ئې دا دی:

بَلْ عجِبُوا أَن جَاءَهُم مُّنذِرٌ مِّنْهُمْ فَقَالَ الْكَفِرُونَ هَذَا شَىْءٌ عجِيبٌ *
خو دوی پدې تعجب وکړ چې په خپله لدوی څخه يو پيغمبر ورته راغی، نو کافرانو وويل: دا خو عجيب شی دئ!!

او د "ص" په سورې کي راځي:

وَ الْقُرْءَانِ ذِى الذِّكْرِ *
په پند لرونکې قرآن قسم.

چې ځواب ئې دا دی:

بَلِ الّذِینَ کَفَرُوا فی عِزّةٍ وَ شِقَاقٍ *
خو کافران په غرور او مخالفت کې دي.

پدې ټولو قسمونو کي دا ویل شوي چي د قرآن عظمت او شأن، د قرآن حکیمانه لارښووني، ذکر او پند ئي، پدې شهادت ورکوي چي محمد علیه السلام د نورو پیغمبرانو په څېر یو پیغمبر دی، د ده د پیغمبرۍ د اثبات لپاره قرآن کافي دی، د ده لار سمه ده او د عزیز رحیم خدای له لوري ښودل شوې لار ده. که څوك قرآن ته رجوع وکړي، په شفاف او صاف ذهن سره هغه مطالعه کړي، په هغه کي د ژور حکمت نه ډکو لارښوونو ته ځیر شي، حکیمانه دعوت ته ئې دقیقاً پام وکړي، علمي څېړني ئې او د طبیعت په اړه د هغه دقیق او عمیق علمي بحثونو ته ځیر شي او بیا دا کتاب د یوه ستر لیکوال، لوی عالم، معروف حکیم او نومیالي محقق له کتاب او لیکني سره مقایسه کړي، ډېر ژر او په آساني به پوه شي چي د کوم انسان له خوا د قرآن جوړېدا محال ده، خبري ئي، لارښووني ئي، مواعظ ئي، پرېکړي او قضاوتونه ئي، احکام او قوانین ئي، استدلال ئي، د طبیعت او هستي په هکله دقیق علمي بحثونه ئي، دا ټول په څرګنده توګه ښیي چي دا یوه پیغمبر ته د الله له لوري ورکړې شوی کتاب کېدی شي نه د یوه انسان د ذهن زېږنده، که هرڅومره انسان پوه وي او د ډېر اوچت نبوغ خاوند، دا ورته ممکنه نده چي دا سي کتاب جوړ کړی شي.

الواقعة

قيامت به هرومرو راځي

د الواقعة په سورې کي هم، د النجم د قسم په څېر، د قيامت د اثبات لپاره د ستورو په مواقع باندي لوړه شوې:

فَلا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ * وَ إِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ* إِنَّهُ لَقُرْءَانٌ كَرِيمٌ *

نو نه، د ستورو په موقعيتونو لوړه کوم او دا خو يقيناً چي ستر قسم دئ که پوه شئ، بې شکه چي دا عزتمن قرآن دی، په مکنون کتاب کي، له پاکانو پرته ئې بل څوك نشي مس کولی، د رب العالمين له لوري نازل شوی.

د الواقعة سوره له سر نه ترپايه د قيامت د ستري واقعې په اړه تفصيلي بحث کوي، لدې قسم نه مخکي د قيامت د منکرينو په

ځواب کې چې ویل به ئې آیا مونږ به له هغه وروسته بیا راژوندي کېږو چې په خاورو او هډوکو بدل شو او آیا زمونږ مخکني پلرونه به هم راژوندي کېږي؟ دوی ته ویل شوي، هو؛ تاسو او ستاسو پلرونه به ټول هغې معلومې ورځې ته راغونډ کړی شئ، بیا ورته ویل شوي: تاسو خو مونږ پیدا کړي یئ، ولې بیا ژوندون رښتیا نه ګڼئ؟! ورپسې د بیا ژوندون په اړه څو مهم دلایل وړاندي کوي:

- دا ستاسو د مني نطفه تاسو په یوه ژوندي مخلوق بدلوئ که الله؟
- دا په ځمکې کې شیندلې او کرل شوې دانه تاسو د بوټي په څېر رازرغونوئ که الله؟
- دا له وریځو نه اوبه تاسو رانازلوئ که الله؟
- که الله وغواړي چې بارانونه ونشي او په بحر کې ستاسې اوبه همداسې تروې پرېږدي، څوك به باران ووروي او څوك به دا د بحر تروې اوبه خوږې کوي؟
- تاسو چې اور بلوئ، دا د سوند ونه او بوټی ئې تاسو پیدا کړی که الله؟

څوك چې دا حقايق په خپلو سترګو ګوري، څنګه د بیا ژوندون خبره ورته ګرانه او د نه منلو برېښې؟ څنګه هغه ذات لدې عاجز ګڼي چې دا ټول ستر ستر کارونه د ده په اراده ترسره کېږي؟

لدي نه وروسته د ستورو په مواقع لوړه شوې، ګورئ چې هر

ستوری ځانته بېل بېل مدار لري، پدې مدار کي په منظم طور، یوې خوا بلي خوا ته له انحراف نه پرته خوځي، له یوې شپېي وروسته مخکي کېدو پرته طلوع او غروب کوي، دا بې حسابه ستوري، پدې بې انتهاء فضاء کي،دا ټول څوك اداره کوي؟ څوك هریو په خپل مدار کي ساتي؟ آیا د دې خور او پراخ عالم ساتونکی او اداره کوونکی ذات لدې نه عاجز ګڼئ چي تاسو بیا راژوندي کړي؟

د قرآن په ډېرو نورو آیتونو کي هم دې ته ورته ویل شوي چي آیا د دې آسمانونو پیدا کول ګران دئ که ستاسو بیاژوندي کول؟ لکه چي فرمایي:

ءَ أنتُمْ أشدُّ خَلْقاً أمِ السمَاءُ بَنَاهَا * النازعات: ۲۷
آیا ستاسو پیدا ایښت ګران کار دئ که آسمان چي جوړ ئې کړ؟

لَخَلْقُ السمٰوَت وَ الأرْضِ أكبرُ مِنْ خَلْقِ النّاسِ وَ لَكِنّ أكثرَ النّاسِ لا يَعْلَمُونَ * غافر: ۵۷
د آسمانونو پیدا ایښت د خلکو تر پیدا ایښت نه ډېر ستر او لوی کار دئ خو اکثر خلك نه پوهېږي.

لدي شرحي نه وروسته د دغه قسم او ځواب ترمنځ د ارتباط په څرنګوالي پوهېدل آسانه دي او هغه دا چي:

قرآنکریم وايي چي الله تعالی به مړي بیاراژوندي کوي، د آسمانونو دا بې شمېره ستوري چي هر یو ئې په خپل مدار کي

ساتل کېږي پدې شهادت ورکوي چي دا عالم يو قدير او ځواکمن ساتونکی او پالونکی لري، قرآن د همدغه رب العالمين له لوري رالېږل شوی، دغه قرآن چي د کومي خبري دعوی کوي د ستورو مواقع د هغه په حقانيت شهادت ورکوي، خو پدې قرآن هغه څوك پوهېدی شي او د هغه اسرارو ته ئې لاس رسي چي پاك وي، ناپاکان، چي افکار ئې گنده وي، عزائم ئې گنده وي، د زړه او دماغ سلول سلول ئې له گنده رزق روزي نه جوړ شوی وي، هغوی د قرآن په حقايقو له پوهېدو عاجز دی، له قيامت نه د دوی د انکار وجه دا نده چي کافي او قانع کوونکي دلايل ئې مخې ته ندي ايښودل شوي، قرآن کافي دلايل ندي وړاندي کړي يا پدې عالم کي خواره دلايل د منکرينو د قانع کولو لپاره کافی ندي، برعکس د دوی گندگي، گنده زړه او دماغ او گنده افکار او عزائم پدې حقيقت باندي د باور او ايمان مانع گرځي.

القلم

د قرآن او هر ليکوال د کتاب ترمنځ ژور تفاوت دا ښيي چي دا د الله کتاب دی.

د القلم د مبارکي سورې په لومړي آيت کي په قلم او هغه څه چي دوی ئې ليکي لوړه شوې او ورپسې پيغمبر عليه السلام ته ويل شوي چي ته د خپل رب د پيرزويني په وجه مجنون نه يې:

وَ الْقَلَمِ وَ مَا يَسطرُونَ *
قسم په قلم او په هغه څه چي دوی ئې ليکي.

مَا أنت بِنِعْمَةِ رَبِّك بِمَجْنُونٍ *
ته د خپل رب د نعمت په وجه مجنون نه يې.

لدي د مخه چي دلته د قسم او ځواب ترمنځ ئې په ارتباط پوه

شو او دا توضیح کړو چي څنګه "قلم" او "هغه څه چي دوی ئې لیکي" پدې خبري شهادت ورکوي چي پیغمبر علیه السلام لکه څنګه چي د ده دښمنان وایي مجنون ندي، باید څو خبرو ته پام وکړو:

- قریشو هغه وخت د پیغمبر علیه السلام په خلاف ناروا او ظالمانه تبلیغات پیل کړل چي ده قرآن ته راوبلل، لدې د مخه ئې هغه ته په ډېره درنه سترګه کتل، د ده راتلونکې او د ده په وجه ئې د ټول قوم راتلونکې ډېره روښانه ګڼله، د هر چا دا طمع وه چي دی به ستر لارښود او د ولس ناجي وي، خو کله چي دی په پیغمبري مبعوث شو، په ټولني کي په خور فساد، ظلم، شرك او جهل ئې اعتراض وکړ او خلك ئې د یوه الله بندګي ته راوبلل، لده سره مخالفتونه پیل شوو او دښمنان ئې په عداوت او عناد کي هومره مخکي ولاړل چي دی ئې په جنون او لیونتوب متهم کړ!!
- په دوهم آیت کي دغي خبري ته اشاره شوې او پیغمبر علیه السلام ته په خطاب کي ویل شوي: ستا رب تا ته خپل ستر نعمت پیرزو کړ او دا قرآن چي د الله لوی نعمت دئ تا ته درکړی شو اوس د دغه نعمت په وجه ستا دښمنان تا ته مجنون وایي، دا خو نه ښائي چي قرآن ته د بلني او دعوت په خاطر تا ته مجنون وویلي شي.

د دغو خبرو له توضیح نه وروسته د قسم او ځواب ترمنځ ئې د ارتباط په اړه باید ووایو:

هر قلم چي د قلم له پیدا ینښت نه ترنن پوري څه لیکلي، تاسو

اي قريشو چي څه ليکي، دا ټول له هغه قرآن سره مقايسه کړئ چي محمد عليه السلام راوړی، بيا د دې کتاب او د راوړونکي په هکله ئې قضاوت وکړئ او وګورئ چي تاسو لدې سره په مخالفت کې څومره ستره جفا او ظلم کوئ، مخصوصاً چي د همدغه عظيم الشأن قرآن په وجه "چي د هيڅ قلم او د هيچا ليکنه ورسره برابري نشي کولی" تاسو ده ته مجنون واياست، څومره ظالمانه قضاوت!! څومره په حق تلفي او حق دښمني ولاړ قضاوت!!

له بعثت نه مخکي هيچا د پيغمبر عليه السلام په خلاف تبليغات نه کول، هرچا ستايو، هغه ئې امين، صادق او پوه انسان ګڼلو، د ده په لوړ شخصيت ئې اعتراف کولو، هرچا لده نه او د ده مستقبل ته ډېر توقعات لرل، خو له بعثت نه وروسته کله چي الله پرده فضل وکړ او د قرآن په څېر ستر نعمت ئې ورکړ او ده قرآن د خلکو مخي ته کيښود او هغه ته ئې راوبلل، نو د خلکو له کيني، دښمني او عداوت سره مخامخ شو، هغو کسانو چي لدې د مخه ئې د ده ستايني کولی اوس ده ته مجنون وايي!! الله تعالي پدې آيتونو سره له يوې خوا ده ته اطمئنان ورکوي چي پرتا باندي د قرآن نزول او تا ته چي د الله له لوري کومه دنده درکړی شوې دا خو د الله لوی فضل دی، پر تا هم او ستا پر قوم هم، د دوی تبليغاتو ته له اعتناء پرته خپل مأموريت ترسره کړه، له بلي خوا د ده مخالفينو قريشو ته وايي چي د پيغمبر عليه السلام دعوت، د روښانه راتلونکې په اړه د ده اميدونه، د خپلي مبارزې د حتمي بري په هکله د ده ډاډ، هسي احساسات او جذبات او له ليونتوبه ډك توقعات ئې مه ګڼي او له

مخالفت او دښمني ئې لاس واخلي. کوم څه چي تاسو د ده په خلاف دښمني ته هڅوي هغه په حقیقت کي د الله یو ستر نعمت دی، د ده لپاره هم او ستاسو لپاره هم، عجیبه ده چي دغه قرآن، دا د الله ستر نعمت، دا چي هیڅ قلم په لاس لیکوال ئې سیالي نشي کولی، ستاسو د مخالفت سبب شوی!!

د دې قسم په اړه مزید تفصیلي او دقیق بحث د القلم د سورې په تفسیر کي وګورئ.

الحاقة

د پيغبر لوړ شخصيت د ده د صداقت ننبه ده

د الحاقة سورې په ۳۸ او ۳۹ آيتونو کي په "ما تبصرون: څه چيويني ئي" او " ما لاتبصرون: څه چي نه ئې ويني" لوړه شوې او ورپسې ويل شوي:

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسولٍ كَرِيمٍ *
بې شکه چي دا حتماً د مخور رسول وينا ده.

مخکي لدې چي د قسمونو او ځواب ترمنځ ارتباط تشريح شي بايد څو خبري توضيح کړو:

- په " مَا لا تُبْصِرُونَ : څه چي نه ئې ويني" باندي قسم، يو له

هغو دوو قسمونو څخه دئ چي په نامرئي شيانو لوړه شوې، دلته په نه ليدل شوو او د القيمة په سوره کي د قيامت په ورځ او دا د قرآن د عمومي قاعدې خلاف برېښي، خو دا بايد وګورو چي آيا پدې دوو مواردو کي واقعاً عمومي قاعده نه ده مراعات شوي او که نه، دا هم د عمومي قاعدې مطابق ده خو په سطحي نظر بېل برېښي؟

• دا هم بايد وګورو چي آيا له "ما تبصرون" او " ما لاتبصرن" نه ټول شيان په عام طور له کومي استثناء پرته مراد دي، که نه د کلام مخکنۍ يا وروستنۍ برخه ئې محدودوي او په خاصو شيانو کي ئې راخلاصه کوي؟

• له قسمونو نه ورسته آيتونه پدې مطلب تأکيد کوي چي دا د يوه مخور پيغمبر وينا ده، نه د شاعر وينا ده او نه د کاهن، د رب العالمين له لوري رالېږل شوی قول دی:

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ * وَ مَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلاً مَّا تُؤْمِنُونَ * وَ لا بِقَوْلِ كَاهِنٍ قَلِيلاً مَّا تَذَكَّرُونَ * تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَلَمِينَ *

بې شکه چي دا حتماً د مخور رسول وينا ده او د شاعر وينا نده، ستاسو باور کول لږ دي او نه هم د کاهن وينا ده، ستاسو پند اخيستل لږ دي، د رب العالمين له لوري رالېږل شوی دی.

او ورپسې وايي: که ده له خپلي خوا څه ويلي وی او هغه ئې الله ته منسوب کړی وی، نو الله حتماً داسي کار جدي نيولو او حتماً ئې هغه ته سخته سزا ورکوله، لدې نه په ځرګنده معلومېږي چي

قسمونه هم د پیغمبر علیه السلام په اړه دي او له "ما تبصرون" او " ما لاتبصرن" نه هم د ده د شخصیت ځرګندي او ناځرګندي برخي مراد دي.

- دا صحیح نه ده چي د یوې عامي خبري نطاق، د هغې نه مخکي او وروسته کلام ته له پام نه پرته، هر څه ته عام وګڼو.
- دا هم یوه اشتباه ده چي د یوه کلام یوه برخه د ورته برخو او د عمومي قاعدې خلاف تعبیر کړو. پداسي حال کي چي د قرآن په ټولو قسمونو کي په ډېرو ځرګندو او واضح شیانو لوړه شوې دا صحیح نده چي یو دوه قسمونه دي داسي تعبیر شي چي لدې عمومي قاعدې سره تصادم کوي.
- د دې مطالبو په پام کي نیولو سره د قسمونو او ځواب ترمنځ ئې ارتباط ډېر په آساني درك کولی شو او هغه دا چي: دلته قریشو او د قرآن ټولو مخاطبینو ته ویل شوي چي د پیغمبر علیه السلام د ژوند هغو برخو ته پام وکړی چي تاسو ته ځرګندي دي، دا د خپلو شاعرانو او کاهنانو له شخصیت سره مقایسه کړی، د دوی ترمنځ دا ژور او ستر تفاوت به حتماً تاسو په دې قانع کړي چي دی نه شاعر دئ نه کاهن، بلکه د الله مخور استاځی دئ او وینا ئې د الله تعالی قول. ستاسو شاعران خو د مفسدو او ظالمو حاکمانو خدمت کي دي، د څو پیسو لپاره د دوی مدح او ستاینه کوي، د هغه چا هجو کوي چي څه ورنکړي او یا د دوی په هجوي سره له بل نه څه ترلاسه کړي. ستاسو کاهنان خو هغه دي چي هر یوه، دلته او هلته، په بازار او کوڅه کي، دکانونه پرانستی، خلك غولوي، په فال، کوډو او

تعویذونه سره له خلکو شکراني ترلاسه کوي، خو پیغمبر هغه څوك دئ چي تاسو په خپله د ده په صداقت، عدالت، امانت او زړي سوي شهادت ورکوي، د ظلم او تېري مخالف، د مظلومانو ملګري، د ظالمانو دښمن، د برابري او عدالت داعي، هغه چي فساد، تېری، خدعه او دروغ حرام ګڼي، نه یوازي دا چي په خپلي مبارزې له خلکو د څه اجر او بدلې طمع نه لري بلکه قرباني ورکوي، له خطرونو سره ډغري وهي او ستونزې ګالي، هغه خو خلکو ته وايي: "اتبعوا من لايسئلكم اجراً و هم مهتدون" په هغه چا پسې اقتداء وکړئ چي په سمه لار روان دئ، قول او عمل ئې سم دئ او له تاسو نه د څه ښکولو هڅه نه کوي، لږ د پیغمبر علیه السلام د ژوند هغه برخي هم وڅېړئ چي ستاسو له سترګو پټي دي او یوازي نږدې ملګري او د کورنۍ غړي ئې پرې پوهېږي، دا برخي د خپلو مشرانو، شاعرانو او کاهنانو د شخصي ژوند له پټو برخو سره مقایسه کړی، له ژور تفاوت نه به په خپله پوه شي چي دی د الله مخور استاځي دئ او وینا ئې د الله کلام، آیا د ده په قول، عمل او اخلاق کي یوه داسي ښېلګه په ګوته کولی شي چي د ده د لوړ شخصیت او د رسالت د ادعا منافي وي؟ لومړي کس چي پر ده ایمان راوړي او د ده وینا د الله له لوري وحي ګڼي، د ده هغه درنه میرمن ده چي د ده له ټولو پټو اسرارو خبره او له هره اړخه ئې ښه پېژني، هغه ښځه چي تاسو د قریشو ترټولو صالح، نیکه، عقلمنه او پوه ښځه ګڼله!!

المعارج

بیا ژوندون یو حقیقت دی

د المعارج د مبارکي سورې په ۴۰ آیت کي په "مشارق" او "مغارب" لوړه شوې او ورپسې ویل شوي: مونږ پدې قادر یو چي دوی تر اوسني حالت نه په ښه بڼه واړوو او تر دې په غوره کیفیت کي ئې بیا راپیدا کړو او مونږ وروسته پاتې کېدونکي نه یو.

فَلا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ إِنَّا لَقَدِرُونَ * عَلى أن نُبَدِّلَ خَيراً مِّنْهُمْ وَ مَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ *

المعارج: ۴۰-۴۱

نو نه، د ختیځو او لوېدیځو په رب مې قسم چي مونږ قادر یو، پدې چي دوی تر اوسني حالت نه په ښه بڼه واړوو (تر دې ئې په غوره

کيفيت کي بيارا پيدا کړو) او مونږ وروسته پاتې کېدونکي نه يو.

دلته هم د قرآن د عمومي قاعدې مطابق په يوه څرګند حقيقت لوړه شوې او د دې ادعا لپاره د شاهد په حيث وړاندې شوی چې الله د انسان په بيارا ژوندي کولو قادر دئ او هيڅ څه ئې په هيڅ کار کي نشي ناتوانه کولی. د مشارق او مغارب په پالونکي، په هغه ذات چې د ده په اراده دا ستوري او لمر سپوږمۍ، راخېژي او لوېږي. راشئ وګورو چې مشارق او مغارب څنګه پدې خبري شهادت ورکوي. چې الله تعالی د انسان په بيا راژوندي کولو قادر دی؟

يو ځل مشرق او مغرب ته توجه وکړئ، د لمر او ستورو ختو او لوېدو ته لږ په غور سره پام وکړئ، پدې غور وکړئ چې دا لمر څنګه هره ورځ له خاص ځای نه طلوع کوي او په خاص ځای کي پرېوځي، هر ستوری همداسي ځانته معين ختيځ او لوېديځ لري، ځای او وخت ئې ټاکل شوی، په خپل خاص وخت او په خپل خاص ځای کي ئې ختل او پرېوتل دي، مګر هغه ذات چې دا پراخ او ستر عالم له خپلو ټولو سماوي اجرامو سره اداره کوي، هره ورځ لمر او ستوري له خپل خاص ځای نه، له هيڅ تغيير او تأخير نه پرته، راپورته کوي او پرې باسي، آيا دا ستر او ځواکمن ذات لدې عاجز ګڼئ چې انسان له مرګ نه وروسته بيا راژوندی کړي؟!! زما دې پدې ذات قسم وي چې هغه نه يوازي پدې کار قادر دئ بلکه کولی شي تاسو پداسي نوې بڼې کي راپيدا کړي چې تراوسني حالت نه مو ډېر ډېر غوره وي، هغه نه يوازي لدې کار نه عاجز ندئ بلکه د هيڅ کار

په وړاندي بې وسه او مغلوبېدونکې ندی.

همدا راز د لمر طلوع او غروب د ژوندون له اساسي عواملو څخه دی، که دا د لمر راختل او پرېوتل نه وی نو د ځمکي په سر به يو ژوندي موجود هم نه وو راپيدا شوی، ټول ژوندي موجودات د خپل پيدا ايښت او د خپل ژوند د دوام لپاره هغي تودوخي او رڼا ته اړ دي چي لمر ئې ځمکي ته ورکوي، که دا نه وی او پدې سره د ځمکي هوا داسي معتدله نه ساتل کېدی چي ژوندون ورته ضرورت لري، نو د ځمکي پر سر به هيڅ ژوی نه وو راپيدا شوی. که دا مطلب په پام کي ولرو نو پدې خبري پوهېدل آسانه دي چي په مشارق او مغارب باندي د بيا ژوندون لپاره ولې استناد شوی.

د دې قسمونو د مزيد شرحي لپاره د المعارج سورې تفسير ته رجوع وکړئ.

دا مطلب هم د پام وړ دئ چي پدې آيتونو کي د "مشارق" او "مغارب" صيغې کارول شوې چي د مشرق او مغرب زياتوالي افاده کوي او لدې نه معلومېږي چي قرآن کريم د خپلو مطالبو په بيان کي څومره دقيق دئ او د څومره دقيقو او ظريفو نقاطو خيال ساتي. پدې پوهېږو چي د لمر طلوع او غروب هره ورځ له بلي نه فرق کوي، نن له يوه ځای نه او سبا له بل ځايه، د کال د ورځو په شمېر مشارق او مغارب لري، د همدې لپاره قرآن کريم د مشارق او مغارب صيغې کارولې، همدا راز لمر په يوه کال کي دوه مشرقه او دوه مغربه په

دوبي او ژمي کي لري، يو د دوبي تر ټولو اوږدي ورځ کي او بل ئې د ژمي ترټولو لنډي ورځ کي، د همدې لپاره قرآن په بل ځای کي د مشرقين او مغربين الفاظ کارولي چي دوه مشرق او دوه مغرب افاده کوي.

القيامة

د انسان ملامتونکی نفس د قیامت لپاره دلیل دی

د القيٰمة په مبارکي سورې کي په " يَوْمِ الْقِيَمَةِ" او "النَّفْسِ اللَّوَّامَةِ" لوړه شوې، خو د قسمونو نه وروسته په ټولي سورې کي داسي څه نه مومو چي د قسمونو ځواب وي. د قرآن په ټولو نورو سورتونو کي معمول دا ده چي لومړی په څرګند او منل شوي شي لوړه کېږي بيا د قسم ځواب د يوې داسي مسلمي او انکار نه منونکې دعوی په څېر ذکر کېږي چي همدا قسمونه ئې په حقانيت شهادت ورکوي، د دې عامي قاعدې مطابق بايد لومړي په"نفس لوامة" لوړه شوې وي او بيا د قيامت راتګ د دې قسم د ځواب په حيث ورپسې راغلی وي، خو دلته "يوم القيٰمة" د داسي يوه حقيقت په حيث ذکر شوی چي د قرآن هر مخاطب بايد د هغه په اړه شك او

تردید ونلري او د مسلم او قطعي حقیقت په حیث ئې ومني او بیا د قیامت د اثبات لپاره په "نفس لوامة" استناد شوی. دا چې ولې دلته د نورو سورتونو په څېر د قسم ځواب په څرګند طور ندي ذکر شوی او ولې د قرآن د عمومي قاعدې مغایر پداسي څه لوړه شوې چې څرګند ندي، پدې پوهېدل لږ دقت غواړي. په لږ دقت سره پدې خبري پوهېدی شو چې د قسمونو ځواب په خپله په قسمونو کي نغښتي دی او هغه داسي: د انسان په وجود کي د وجدان په نامه د داسي یوې مَلَکي شاهد یو چي د هر بد عمل او ګناه په مقابل کي انسان ملامتوي، د ده بد عمل غندي، دا استعداد کسبي ندي بلکه د ده په فطرت او خټه کي ایښودل شوی، په هر ښه او بد، صالح او طالح انسان کي شته، دا وجداني محاکمه په هرچا کي تل فعاله وي، نه یوازي د هرعمل په اړه قضاوت کوي بلکه د مجازات پرېکړه هم کوي، مګر نه ګوري چي انسان کله د یوه غلط کار نه وروسته خپل مخ په څپېړه وهي، کله ئې وجدان دې ته اړ کړي چي محکمي ته رجوع وکړي او په خپل داسي جرم اعتراف وکړي چي لده پرته هیڅوك پرې خبر نه وي، کله بیا د وجدان له عذاب نه د نجات لپاره ځان وژني ته پناه وړي، وجدان ئې د دې فیصله کوي چي دی د مرګ وړ دئ، په خپله ځانته همدا سزا ورکوي. په انسان کي دا "ملامتونکی نفس" د قیامت د اثبات لپاره قوي دلیل دی،دا ځکه چي په انسان کي د قضاوت او محاسبي دا صفت پدې شهادت ورکوي چي د انسان خالق او پیداکوونکی به هم خامخا پدې صفت متصف وي، د "مخلوق" او "مصنوع" هر کمال او نیك صفت، په

"خالق" او "صانع" کي د همدې صفت په شته والي شهادت ورکوي، ممکنه نده چي په مصنوع کي دي داسي کوم غوره صفت وي چي د ده په صانع کي دي همدا صفت په اتم او اکمل طور نه وي. نو هغه ذات چي انسان ئې پيدا کړی او په ده کي ئې "ملامتوونکی نفس" ايښي او د وجدان مَلَکه ئې ورکړې او هغه ئې داسي جوړ کړی چي د هر بد عمل او هري گناه په اړه قضاوت کوي، حتي خپل ځان ملامتوي او مناسبه سزا ورکوي، دا ذات به حتماً پدې صفت متصف وي، حتماً د انسان د کړو وړو په هکله قضاوت کوي، ستا وجداني محاکمه پدې خبري شهادت ورکوي چي د قيامت ورځ به هرو مرو راځي او هغه ذات به ستا د عملونو په اړه قضاوت کوي چي ستا وجدان او ملامتوونکی نفس د ده وديعه او پيرزوينه ده. که انسان د هري پيښي او صحنې په اړوند خامخا قضاوت کوي، يوی ته په بلی ترجيح ورکوی، يوه تائيدوی، بله ترديدوی، دوه کسان د دوو بېلا بېلو کړو وړو په حال کي گوری، يوه ته ښه او بل ته بد وايی، دوه کسان د جگړی په حالت کي گوری، يو ظالم او بل مظلوم، د يوه په نسبت په خپل زړه کي ترحم او زړه سوي احساسوی، غواړی د هغه مرسته وکړی، د بل په نسبت په خپل زړه کي کرکه محسوسوی، غواړی د هغه مخنيوی وکړی، که ئی له وسه پوره وه حتماً د مظلوم مرستی ته راوړاندی کېږی او د ظالم مقابله کوی، ظالم ته د خپل ظلم جزا ورکوی. ووايا ست: په انسان کي دا د قضاوت استعداد چا ايښی، دا د مکافات او مجازات تصور چا ورکړی، دا د ښه او بد د تفکيك او تميز فهم يی له کومه کړی؟ ته

څنګه دا منی چي په انسان کي دي دا صفت وي او د ده پيدا کوونکی ذات دي پدی صفت متصف نه وي؟ د عقل تقاضا خو دا ده چي د انسان پيداکوونکی او خالق بايد په اتم او اکمل صورت کي د "قضاوت" او مکافات او مجازات په صفت متصف وی، هغه به حتماً د قيامت ورځ راولي ترڅو دا قضاوت ترسره کړي.

د دغي شرحي په پام کي نيولو سره د دې قسمونو مطلب او په خپلو منځونو کي تړاو ښه څرګند ېږي او دا معلومېږي چي دلته هم د نورو قسمونو په څېر د قرآن عمومي قاعده مراعات شوي. دلته د قرآن مخاطب ته داسي ويل شوي چي: نه، قيامت يو مسلم حقيقت دی، حتماً به راځي، له قيامت نه ستا انکار خوشي بې بنسټه انکار دی، ستا "نفس لوامة" پدې شهادت ورکوي چي د قيامت او محاکمي او محاسبي ورځ به حتماً راځي.

وروسته په همدې سلسله کي فرمايي: آيا انسان دا ګمان کوي چي د ده وراسته هډوکي او په خاورو بدل شوي اندامونه د بيا راغونډولو ندي او الله به بيا د ده جثه جوړه نکړي او هغه ته به سا ورنکړي!! پداسي حال کي چي الله نه يوازي د ده په بيا راژوندي کولو قادر دئ بلکه پدې هم قادر دئ چي د ده د ګوتو د سرونو ګاري په خپل مخکني شکل کي بياجوړي کړي. د قيامت په اړه د انسان د انکار وجه دا نده چي هغه ته کافي او قانع کوونکي دلايل په لاس ندي ورغلي او يا لدې حقيقت نه د ده انکار د جهل او ناپوهي په وجه ده، داسي نده ، برعکس د ګناه اراده او په راتلونکې کي د

فجور او بدکاري عزم ئې دې ته هڅوي چي له قيامت نه عمداً انکار وکړي. په قيامت باور خو د ده د وجود په خټه کي اېښودل شوی، د ده وجدان د قيامت او حساب کتاب يوه څرګنده بېلګه ده، د ده مشکل لدې نه راولاړ شوی چي "هوی او هوس" ئې دې ته اړ کوي چي د خپل "وجدان" او "عقل" پرېکړه تکذيب کړي، د ده قضاوتونه له هوس نه راخوټېږي، تل د خپل وجدان د حکم او غوښتنې خلاف ګناه ته ملا تړي. که دی د خپل هوس فرمان ته غاړه کښېنږدي او د ګناه د ارتکاب اراده او عزم پرېږدي نو د ده او قيامت ترمنځ به ټول حجابونه له منځه ولاړ شي او په خپل نفس کي به د هغه لپاره شواهد ومومي.

لا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَمَةِ * وَ لا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ * أيحْسب الانسنُ ألَّن نجْمَعَ عظامَهُ * بَلَى قَدرِينَ عَلى أَن نُّسوِّى بَنَانَهُ * بَلْ يُرِيدُ الانسَنُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ * يَسئَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَمَةِ *

نه، زما دي قسم وي د قيامت په ورځي او نه، زما دي قسم وي په ملامتونکی نفس، آيا انسان داسي انګېري چي هډوکي به ئې بياراغونډ نکړو، هوکي، پدې برلاسي يو چي د ګوتو سرونه ئې بيا جوړ کړو، بلکي انسان غواړي په خپلې راتلونکې کي فجور وکړي، نو پوښتي: د قيامت ورځ به کله وي؟!

په " لا أُقْسِمُ" کي د "لا" په اړه د مفسرينو ترمنځ اختلاف شته، صحيح رأيه دا ده چي په "لا" سره د مخاطب رأيه او نظر رد شوی، بيا

مکث دی او بیا لوړه شوې، د دې تفصیل د همدې رسالې د البلد د قسمونو په شرح کې وګورې.

المرسلات

دا بادونه شهادتورکوي چي د قيامت وعده رښتوني ده

د المرسلات په مبارکي سورې کي هم د يوه شي په پنځو حالتونو لوړه شوې او ورپسې ويل شوي: هغه څه حتماً واقع کېدونکي دي چي وعده ئې درکول کېږي.

وَ الْمُرْسَلَت عُرْفاً * فَالْعَصِفَت عَصفاً * وَ النّشِرَات نَشراً * فَالْفرِقَت فَرْقاً * فَالْمُلْقِيَت ذِكْراً * عُذْراً أَوْ نُذْراً *

قسم پدغو لېږل شوو په پېژانده طريقه، بيا قسم پدې شيندونکو د شيندلو په حالت کي، قسم پدغه خورونکو د خورولو په حالت کي، بيا قسم په فرق کوونکو د بېلولو په حالت کي، بيا د ذکر پدغو القا کوونکو، د عذر او يا د خبرداري لپاره.

د کومي خبري د اثبات لپاره چي دا قسمونه شوي، دا ده:

إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَٰقِعٌ *
بې شکه چي له تاسو سره ژمنه حتماً ترسره کېدونکي ده.

وروستي آيتونه دا "محتومه وعده" په پوره وضاحت سره معرفي کوي او وايي چي لدې وعدي نه مراد د قيامت او بياراژوندي کولو وعده ده. خو بايد وګورو چي دلته په څه څه لوړه شوې او ارتباط ئې د قسمونو له ځواب سره څنګه دئ او دا قسمونه څنګه پدې خبري دلالت کوي چي د بياژوندون وعده رښتونې وعده ده او حتماً به تحقق مومي. پدې اړه څو خبرو ته توجه وکړئ:

o د مفسرينو ترمنځ پدې اړه ژور اختلاف ګورو چي دلته په څه څه لوړه شوې، ځيني ئې "بادونه" ګڼي، ځيني ئې د ملائکو هغه بېل بېل ټولګي ګڼي چي په بېلو بېلو امورو موظف شوي، ځيني لومړي څلور قسمونه په بادونو او پنځم ئې په ملائکو حمل کوي. دا د رأيي اختلاف ښيي چي د دغو آيتونو په اړه مربوط روايات په خپلو کي متعارض دي او داسي واحده رأيه چي په صحيح حديث او د صحابه وو په متفق عليه نظر باندي مستند وي، نشته.
o د قرآن د عمومي قاعدې له مخي دا بايد داسي څرګند شي وي چي د قرآن هر مخاطب ته واضح وي او پر هغه باندي په استناد سره دا خبره ثابته کړی شي چي د بياژوندون وعده رښتونې وعده ده.
o د قرآن په ګڼ شمېر آيتونو کي بادونه د "عاصف" په صيغه ياد

شوي او د ملائکو لپاره په هيڅ ځای کي دا صيغه نده کارول شوې.

o د قرآن په ډېرو آيتونو کي د بادونو د لېږلو لپاره د "ارسال" صيغه راغلې.

o د قرآن په ډېرو آيتونو کي ويل شوي چي الله تعالی بادونه رالېږي، په سر کي ورو ورو او نرم نرم خوځي، داسي چي تاسو ترې خوند اخلي، بيا تند او تېز شي، په سيلۍ او طوفان بدل شي، وربځي په سر واخلي، د آسمان په غېږ کي ئې خوري وري کړې، د مړو ټاټوبو په لوري ئې وخوځوي ، چيرته باران، چيرته واوره او چيرته ژلۍ ووروي، چيرته نباتات رازرغونه کړي او چيرته د سيلابونو باعث شي او په خلکو کي ويره او خوف راولاړ کړي.

o که وغواړو چي د دې آيتونو تفسير په خپله په قرآن کي ولټوو او له تفسير بالرأی نه ډډه وکړو نو له بادونو نه پرته په بل څه ئې نشو تطبيقولی، دا ځکه چي قرآن يوازي بادونه پدې صفاتو ياد کړي نه بل څه.

o دا آيتونو د "فاء" توري له يوه بل سره تړلي او دا ښيي چي دلته د يوه شي څو حالتونو ته اشاره شوې نه بېلو بېلو شيانو ته.

o لکه چي په مخکنيو قسمونو کي تاسو وليدو چي قسمونه د تعظيم لپاره نه بلکه د استشهاد لپاره راغلي، دلته هم په "بادونو" باندي استناد سره د قيامت منکرانو ته دا خبره شوې چي بياژوندون داسي دئ لکه هره ورځ چي تاسو گورئ د يوه باد په لگېدو سره د ژوندون بهير پيل شي، بادونه د ژوند پيغام له ځان سره راوړي، په هغو وريځو سره چي پر خپلو اوږو ئې وړي او په هغه باران سره چي

لدغو وريځو ئې راوروي، د مړې ځمکې د ژوندۍ کېدو باعث شي، د ځمکې تر کلك قشر لاندې د ژوندون بځرکې وخوځوي او په هغه کې سا پوکې او سپيره ډاگ په زرغونه چمن بدل کړي. نو ته چې هره ورځ د مړو د بياژوندي کېدو شاهد يې څنگه مجدد ژوندون محال گڼې او له هغه انکار کوې؟!! تا چې په وار وار تندې او تېزې سيلۍ ليدلې چې په طوفانونو منتج شي او هرڅه گډ وډ کړي، څنگه گمان کوې چې ستا نړۍ به د تل لپاره همداسې آرامه او آباده وي او هيڅکله به له داسې کوم ستر طوفان سره نه مخامخ کېږي چې هرڅه ئې وځپي او نظم ئې متلاشي کړي؟!

په څو دلايلو د هغو کسانو رأيه ضعيفه ده چې وايي دلته په ملائکو لوړه شوې.

o لومړی دا چې د دې رأيې لپاره نه له قرآن نه کوم دليل وړاندې کولی شي او نه انساني عقل ته د منلو وړ دليل.

o د قيامت د منکرانو د اقناع لپاره په ملائکو استشهاد او استناد نشو کولی، هغوی ملائکې نه مني، په يوه متنازع فيه شي باندې بل متنازع فيه شي نشو ثابتولی او دا کار نه معقول دئ او نه د مخاطب د قانع کولو لار.

o په قرآن کې معمولاً د معاد، مجدد بعثت، مکافات او مجازات او دې ته ورته قضاياوو د اثبات لپاره په هغو شيانو استشهاد شوی چې هر مخاطب ته د منلو وړ وي، لکه شپه، ورځ، لمر، سپوږمۍ، ستوري، ځمکه او آسمان، تل د غيبي امورو د اثبات لپاره په

مشهود او محسوس شیانو استناد شوی، نباید دا عمومي قاعده دلته په استثنائي طور له پامه وغورځوو او داسي رأیه قائمه کړو چي له عمومي قاعدې سره اړخ نه لګوي.

o په عربي کي په "الف" او "تاء" سره یا حقیقي مؤنث جمع کېږي او یا د غیرذوي العقولو صفت. پرښتې مؤنث ندي او پدې پوري متعلق صفات په "الف او تاء" نشو جمع کولی، مرسلات او عاصفات او ... د دوی جمع نشو ګڼلي، په قرآن کي د ملائکو لپاره اکثراً د جمع مذکر صیغه کارول شوې. د دې مطلب شرح د النازعات د سورې په تفسیر کي وګورئ.

o که دا ملائکي وګڼو نو باید په ټولو هغو مواردو کي چي دې ته ورته صیغې راغلې لکه: العادیات، الموریات، المغیرات، النازعات، الناشطات، السابحات، السابقات، المدبرات، الذاریات، الحاملات، الجاریات او ډېر نور موارد، دا ټول باید ملائکي وګڼو، حال دا چي دا کار له یوې خوا ناسم دی، له بلي خوا غیرقابل قبول او غیر قابل تطبیق او له بلي خوا د داسي تکرار موجب چي د قرآن له اوچت بلاغت سره اړخ نه لګوي.

o د قرآن په هیڅ آیت کي پرښتې د "عاصف" په صفت ندي ستایل شوي، بر عکس دا صفت دبادونو لپاره راغلی.

o د آیتونو ترمنځ تنسیق او د "فاء" په توري سره د دوی ترمنځ ارتباط دا ښیي چي ټول د "عاصفات" په شان دئ او د بادونو بېل بېل حالت په ګوته کوي.

o دغو مطالبو ته په پام سره په کامل ډاډ او اطمئنان ویلي شو

چي:

o له "المرسلات عرفاً" څخه هغه بادونه مراد دي چي په معروف، معمول او عادي طور خوځي، نرم نرم او ورو ورو.

o له "العاصفات عصفاً" څخه تند او تېز بادونه چي د طوفانونو باعث کېږي.

o له "الناشرات نشراً" نه هغه بادونه چي ورېځي په فضا کي منتشر کوي او له يوې سيمي ئې بلي ته انتقالوي.

o د "الفارقات فرقاً" معنى يا دا ده چي دا بادونه ورېځي په سترو سترو کتلو او کنډکونو کي متفرق کړي او په مختلفو لوريو ئې وخوځوي او يا دا چي دا بادونه د فرق کولو او تمييز استعداد لري، د ښه او بد، مستحق او غيرمستحق ترمنځ فرق کولی شي، پدې پوهېږي چي څومره چيرته انتقال کړي، چيرته څومره باران وورويي، د کومي سيمي او سېدونکي د کومي معاملې مستحق دي، د نرم او ورو ورو خوندور باران مستحق دئ که د غضبناك سيل او طوفان!! خو دا دوهمه توجيه پدې خاطر ارجح ده چي لومړئ مفهوم په مخکني آيت کي راغلی، نبايد له "الفارقات فرقاً" نه همغه د "الناشرات نشراً" معنى واخلو، قرآن د بې ځايه تکرار له عيب نه منزه ده.

o له "الملقيات ذکراً عذراً او نذراً" څخه هم بادونه مراد دي چي د ذکر او پند باعث دي، انسان ته الله وريادوي، کله داسي چي گوري الله تعالي د ده عذر او توبه قبوله کړي، د باد په نرمي وږمي سره ئې ده ته د باران زېري ورکړي او کله لدې اړخه چي ويرونکی طوفان په

ده کي له الله نه ويره راولاړوي او د داسي هيبتناکو او ويرونکو پېښو خبر ورکوي چي له شر نه ئې د ځان ژغورني لپاره له الله پرته د نجات بله مرجع او پناه ځي نه گوري.

o د "انما توعدون لواقع" معنى او ارتباط ئې له مخکنيو قسمونو سره دا چي: د بادونو دغه بېلابېل حالات پدې شهادت ورکوي چي د قيامت محتومه وعده هرومرو تحقق مومي او مړي به بياراژوندي کېږي، هغه ذات چي بادونه رالېږي، د ژوندون زېري په لاس، د مړو د بياژوندي کولو وسيله، دا ذات بې شکه چي د مړو په بياراژوندي کولو قادر دئ او هغه ذات چي په بادونو سره ستر ستر ويرونکي طوفانونه او لوی لوي ورانوونکي سيلابونه راولاړوي بې شکه چي پدې هم قادر دئ چي دا دنيا ورانه کړي او په ځای ئې د بلې نوي دنيا بنسټ کېږدي.

النازعات

وريځي او بياژوندون

د النازعات د مبارکي سورې قسمونه دا دي:

وَ النّٰزِعٰتِ غَرْقاً *
قسم دئ په ډوب شوو راشکېدونکو.

وَ النّٰشِطٰتِ نَشطاً *
قسم په خوشي شوو خوځېدونکو.

وَ السّٰبِحٰتِ سبْحاً *
قسم دئ په لامبو لامبو وهونکو.

فَالسّٰبِقٰتِ سبْقاً *

بیا قسم دئ په عجیبه مخکي تلو مخکي کېدونکو.

فَالْمُدَبِّرَٰتِ أَمْراً *
بیا په هغه د ستر کار تدبیرونکو.

د دغو قسمونو ځواب په ۱۳ او ۱۴ آیت کي داسي راغلی:

فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ *
نو دا به له یوی تندی چیغی پرته بل څه نه وی!

فَإِذَا هُم بِالسَّاهِرَةِ *
ناڅاپه به بیا دوی وی په همغه خور میدان کي.

د دغو قسمونو په اړه لاندي مطالبو ته توجه ولري:

o "النازعات" د نازعة جمع ده چي که ریشه ئې "نزع" وي نو معنی ئې ایستونکي ده او که "نزوع" ئې ریشه وي نو معنی ئې وتونکي کېږي. دلته ئې دوهمه معنا اخیستل پدې خاطر غوره دئ چي پدې سره دا قسم له نورو سره ورته کېږي.

o د بیان له وضعي نه معلومېږي چي دلته د یوه خاص شي په مختلفو حالتونو لوړه شوې، د "فاء" په توري سره د ټولو آیتونو ربط او په پای کي دا خبره چي "ټول یو کار ترسره کوي" همدا مطلب افاده کوي. یعني دا شي لومړئ "نازع"، بیا "ناشط" وروسته "سابح" او "سابق" او په پای "کي د یوه ستر کار، نه مختلفو کارونو، ترسره

کوونکي: مدبرالامر" شي. "فالمدبرات امرا" همدا مطلب په گوته کوي.

o پدې قسمونو کې ذکر شوي شيان بايد د لمر، سپوږمۍ، آسمان، شپه او و رځ او دې ته ورته نورو هغو شيانو په څېر وي چې د قرآن په نورو آيتونو کې پرې لوړه شوې او د خپلې ادعا د اثبات لپاره ئې د شاهد په حيث وړاندې کړي او دا شيان بايد د قرآن هر مخاطب ته قابل درك وي.

o بايد هر مخاطب پدې قانع کړی شي چې له مرگ نه وروسته ژوندون حق دی.

o دا بايد داسې شي وي چې له اوبو نه د يوه غريق د راوتو په څېر راوځي. "النّزِعَتِ غَرْقاً" همدا مطلب افاده کوي.

o بايد په لومړي سر کې د يوه راوتونکي غريق په څېر وي، بيا په نشاط سره پورته تلونکي، بيا د لامبو وهونکي په څېر خوځېدونکي، بيا له يوه بل نه مخکې کېدونکي او په پای کې د يوه ستر کار ترسره کوونکي.

o که قرآن ته رجوع وکړو او وگورو چې آيا قرآن پدغو صفاتو کوم څه معرفي کړي که نه، نو گڼ شمېر آيتونه به مخې ته راشي چې په هغوی کې وربڼې په همدې صفاتو يادې شوې. پکار خو دا ده چې خپله د قرآن تفسير کافي وگڼو او لدې نه ډډه وکړو چې د خپلې خوښې او رأيې مطابق ئې تفسير کړو.

o همداراز که خپلې شا او خوا ته پام وکړو او وگورو چې آيا زمونږ ماحول کې داسې څه شته چې دغه صفات ولري او هرڅوك ئې

په همدې صفاتو وپیژني؟ نو وربخي په نظر راځي چي له اوبو نه د بخاراتو په څېر راووځي، آسمان ته پورته شي، له یوې سیمي بلي ته وخوځېږي، سرعت ئې زیات شي، له یوه بل نه سبقت کوي، په پای کي باران ووروي او پدې سره په طبیعت کي ترټولو د ستر کار، د مړې ځمکي د راژوندي کېدو، باعث شي. او قرآن په مکرر طور او په ګڼ شمېر آیتونو کي په باران سره د مړې ځمکي او د نباتاتو په راژوندي کېدو استناد کوي او فرمایي چي تاسو به هم د قیامت په ورځ همداسي بیا راژوندي کېږي.

o دا رأیه ډېره ضعیفه او کمزوري ده چي څوك لدې نه د فرشتو بېل بېل اصناف مراد کړي، په څو دلایلو:

١. په فرشتو باندي استناد سره څوك د بیاژوندون منکرین نشي قانع کولی.

٢. د داسي تعبیر لپاره کوم قرآني دلیل نشي په ګوته کېدي.

٣. دا تعبیر د قسمونو په اړه د قرآن له عمومي قاعدې سره اړخ نه لګوي، نور قسمونه په څرګندو شیانو شوي.

o د النازعات د سورې قسمونه او دې ته ورته قسمونه پدې خاطر په ملائکو نشو حمل کولی چي په عربی کي په "الف" او "تاء" سره یا حقیقي مؤنث جمع کېږي او یا د غیرذوی‌العقول صفت، قرآن پدې صراحت کوي چي ملائکي مؤنث ندي او د جمع لپاره ئې په قرآن کي اکثراً د جمع مذکر صیغه کارول شوې، لکه پدې آیت کي:

وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ * الزمر: ۷۳

پدې آیت کې د ملائکو لپاره د حافات په ځای د حافین صیغه راغلې چې د جمع مذکر صیغه ده.

د دغو قسمونو په هکله د مفسرینو ترمنځ ډېر اختلافات شته، ځیني ئې هغه پرښتې ګڼي چې د ارواح په نزع ګمارل شوي، د کافر روح په سختي راباسي او د مؤمن سوکه او په آساني، بیا په آسمان کې د لامبو وهونکو په څېر درومي، یوه له بلې نه د مخکې کېدو هڅه کوي او د چارو د تدبیر دنده ورپه غاړه شوې. ځیني نور دا د انسان نفس او روح ګڼي چې د کافرانو په سختی وځي او د مؤمنانو په ملایمت او نرمی. ځیني نور ئې ستوري ګڼي او وایي چې ستوري په سختی طلوع او په آساني غروب کوي. متعدد نور نظرات هم شته. خو په ډېر لږ دقت سره معلومېږي چې نه خو د دې اطلاق په ملائکو صحیح ده او نه په روح او نه هم په ستورو، له بعثت او له مرګ نه بعد ژوندون نه منکر انسان په فرشتو او روح باندې استناد سره نشي قانع کېدي، ځکه هغه نه ملائکې مني او نه په روح باور لري، قرآن به څنګه په هغه څه استناد کوي چې د ده مخاطب ئې اصلاً نه مني؟! او څنګه به لدې لاري په هغې خبري د ده د قانع کولو هڅه کوي چې منل ئې ورته ګران برېښي؟! همدا راز پدې قسمونو کې ذکر شوي صفات په ستورو نشي تطبیقېدي، د ستورو طلوع او غروب یو شان دی، له یوه بل نه سبقت نه کوي او هغوی ته "مدبرات امور" هم نشو ویلې. او پدوي باندې د استشهاد له لاري بیاژوندون

نشي ثابتېدي. د دغوکمزورو او ضعيفو توجيهاتو لپاره په ټول قرآن کي هيڅ دليل نشو ښودلی.

دا خبره هم د يادولو ده چي ځينو مفسرينو د دې قسمونو ځواب محذوف ګڼلي چي دا رأيه په دوه دليله کمزوري او ضعيفه ده:

دا تحليل د قرآن له ډېر اوچت بلاغت سره اړخ نه لګوي، دا سمه نده چي څوك لوړه وکړي خو ورپسې ونه وايي چي د قسم موخه ئې څه وه او په کوم مطلب باندي د تأکيد لپاره ئې لوړه کړي!! آيا دا سمه ده چي ووايو: والله، بالله، بيا ساکت پاتې شو، هيڅ ونه وايو او زمونږ قسمونه هيڅ ځواب ونلري؟!

د همدې سورې ۱۳ او ۱۴آيتونه په ډېر صراحت سره ښيي چي د پورتنيو قسمونو ځواب پکي پروت دی.

د دې قسمونو ځواب دا دی:

فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ * فَإِذَا هُم بِالسَّاهِرَةِ *
نو دا به له يوی تندی چيغی پرته بل څه نه وی. ناڅاپه به بيا دوی وی په همغه خور ميدان کي.

يعنی پورتني قسمونه دا خبره ثابتوي چي مرګ نه وروسته ژوندون نه يوازي مستحيل ندي بلکه فقط په يوې تندی چيغي سره به تاسو ټول له قبرونو نه راپورته شي او په ستر آوار ډاګ کي به د

حسيب خدای په وړاندي ودرېږي. که قرآن ته رجوع وکړو نو په متعددو آيتونو کي به وګورو چي د بياژوندون د اثبات لپاره په وريځو، باران او د بوټو په بيا راژوندي کېدو استناد شوی، پکار ده چي د نوموړو قسمونو تفسير د دغو آيتونو په رڼا کي ولټوو. دې لطيفي نقطي ته مو هم پام وي چي اکثراً بارانونه د تالندي له تندي چيغي نه وروسته پيل کېږي!! او قرآن وايي چي د قيامت په ورځ به ستاسو بياژوندي کېدل يوازي په يوې تندي چيغي سره ترسره شي.
لدغو ټولو دلايلو نه په ډېر صراحت سره معلومېږي چي له النازعات، الناشطات، السابحات، السابقات او المدبرات نه يوازي او يوازي وربځي مراد دي نه بل څه. څوك چي په بيا ژوندي کېدو باور نلري او هغه مستحيل ګڼي!! مګر هره ورځ د مړو د بياراژوندي کېدو صحنې نه ګوري؟ آيا په يوه باران سره د ځمکي ژوندي کېدل ئې نه قانع کوي؟ مګر نه ګورئ چي ناڅاپي په آسمان کي د تالندي غږ اوچت شي، ورپسې له وريځو نه د باران ورېدل پيل شي او پدې باران سره د ځمکي په زړه کي د ژوندو توکو زړي وخوځېږي، وده وکړي او د ځمکي له سخت قشر نه سر رااوچت کړي!! د قيامت په ورځ به هم ټول په يوې چيغي سره له قبرونو نه رااوچت شي او هر کس به د خپل رب په لوري روان شي.

يوه يادونه:

د قرآن د قسمونو په اړه مې ډېري پوښتني درلودي، د ځواب لپاره مې ډېرو تفاسيرو ته رجوع کړې وه، خو بيا مې هم د خپلو ټولو

پوښتنو ځواب نه وو ترلاسه کړی، د **۱۳۷۵** کال د جدي په میاشت کي چي هلته د قرآن په ژباړي مصروف وم، د جمعي په شپه، د تهجد د لمانځه په سجده کي، ناڅاپه او د الهام په ډول، د النازعات د سورې د قسمونو په اړه پورتنۍ رأیه راته القاء شوه، چي ماته کاملاً تازه وه او زما د ټولو پوښتنو ځواب پکي نغښتي، لدې شېبي نه مخکي دا رأی هیڅکله زما په ذهن کي نه وه ګرځېدله، پدې سره د قرآن د ټولو قسمونو د فهم په لوري ماته نوي ور پرانستلي شو او زه د خپل رحمن رب لدې ستري پیرزوینې نه هومره ممنون یم چي له شکر کولو نه ئې ځان عاجز ګڼم.

التکویر

د ستورو او شپې ورځې تګ راتګ شهادت ورکوي چې دا دنیا به خپل ځای بلې ته پرېږدي

د تکویر په مبارکې سورې کې دا قسمونه راغلي:

فَلا أُقْسِمُ بِالخُنَّسِ * الجَوَارِ الكُنَّسِ * وَ الّيْلِ إِذَا عَسعَس * وَ الصبْحِ إِذَا تَنَفَّس *

نو داسې نده، لوړه کوم پدغو بیا راتلونکو. په دغو تلونکو پټېدونکو او په شپې چې شي په تلو. او قسم د سباوون په سا ایستو.

د قسمونو ځواب دا دی:

إِنّهُ لَقَولُ رَسولٍ كَرِيمٍ * ذِی قُوَّةٍ عندَ ذِی الْعَرْشِ مَكِينٍ * مُطاعٍ ثمّ أَمِينٍ * وَ مَا صاحِبُكم بِمَجْنُونٍ *

بی شکه چي دا د عزتمن استاځی وینا ده. د عرش خاوند ته مخور او ځواکمن . هلته منل شوی او امین. او ستاسو دا ملگری مجنون ندی.

دلته په څو شیانو لوړه شوې:

- په "خنس" چي معنی ئې بیا بیا راتلونکي ده، شیطان ته پدې خاطر "خناس" ویل شوي چي هغه هم مکرر راځي، وسوسه کوي، بېرته درومي، له بلي گوښي راوړاندي کېږي او بله وسوسه القاء کوي.
- د دې خناس لپاره دوه نور صفتونه هم ښودل شوي: "الجوار: تلونکي" او "الکنس: پټېدونکي"
- په شپه چي کله په تلو شي.
- او په سباوون چي په سا ایستو شي.

د دغو قسمونو په معنی او د قسمونو له ځواب سره ئې د تړاو په څرنگوالي هلته ښه پوهېدی شو چي لاندي خبري په پام کي ولرو:

لدغو دوو آیتونو نه (واللیل اذا عسعس) او (والصبح اذا تنفس)، په ډېر وضاحت سره معلومېږي چي له (الخنس، الجوار، الکنس) نه ستوري مراد دي، ځکه دا ستوري دي چي هره شپه بیا بیا راڅرگندېږي، په شپه کي ئې د آسمان په غېږ کي خوځېدل راڅرگند شي، له شرق نه طلوع کوي او په غرب کي پرېوځي، د ورځي په رارسېدو سره ترشا او له سترگو پټ شي. که د (الخنس، الجوار او الکنس) الفاظ لدغو آیتونو نه بهر د لغت په کوم کتاب کي او په بل

کلام کي وځېږو نو بې شمېره مصداقونه ئې کېدی شي، خو که پدې خاص ځای او لدې نه مخکي او وروسته آيتونو په غېږ کي ئې معنی ولټوو نو له ستورو نه پرته بله معنی ترې نشو اخيستي، ټول مفسرين پدې خبره متفق دي چي پدې الفاظو سره ستورو ته اشاره شوې.

د قيامت منکرين داسي گمان کوي چي دا نړۍ نه بدلېدونکې، ثابته او ابدي نړۍ ده، په تحول او بدلون باور نلري او دا خبره نه مني چي يوه ورځ به دا هرڅه له منځه ولاړ شي. دوی ته د پيغمبرانو عليهم السلام يوه اساسي خبره تل دا وه چي قيامت به راځي، دا ځمکه آسمان او د اوسنۍ دنيا اوسني حالت به ختمېږي، نوي دنيا او نوي ځمکه او آسمان به پيدا کېږي، له انسان سره به د ده د ټولو کړو وړو محاسبه کېږي، سزا او جزا به گوري. د دغي اساسي ادعا د اثبات لپاره دلته ويل شوي: شپه ورځ، د ستورو تگ راتگ، طلوع او غروب ئې دا حقيقت په گوته کوي چي دلته د ثبات او د يوه حالت د دوام په ځای د بدلون او تحول شاهد يو، هره شېبه حالت بدلېږي رابدلېږي، تاسو څنگه دا د بدلېدو رابدلېدو په حالت کي نړۍ ثابته او تغيير نه منونکي گڼي؟!! پداسي حال کي چي تحول او بدلون د همدې دنيا يو عام او څرگند اصل دی، د دنيا هر څه هره شېبه بدلېږي، دا په آسمان کي خواره واره او څرگندېدونکي پټېدونکي ستوري او دا د شپې او ورځي تگ راتگ، د دې دائمي او مسلسل تحول او بدلون څرگندي بېلگې ستاسو مخي ته، لدې سره سره څنگه د عزتمن پيغمبر هغه خبره نه مني چي وايي: يوه ورځ به دا لمر

خپله رڼا له لاسه ورکړي، ستوري به تیاره شي، غرونه به له خپله ځایه وخوځي او هرڅه به بدل شي؟ د ده پدې خبري خو دا ده د هري شپې ورځي دا تحولات شهادت ورکوي. د "ثبات" او "دوام" عقیده بې بنسټه عقیده ده چي د دنیا مسلسل بدلون ئې ردوي. دا ولې تاسو دغه خپل ملګري پیغمبر ته پدې خاطر مجنون وایې چي د قیامت د راتلو خبره کوي؟!! ده خو د دې خبري حقیقت په څرګند افق کي لیدلی، دغه افق ته د نظر کولو لپاره تاسو ته هم بلنه درکوي، د شپې ورځي تلو راتلو ته وګورئ، د ستورو طلوع او غروب ته وګورئ، دا څه پیغام له ځان سره لري، د ثبات او دوام پیغام که د تحول او بدلون پیغام، د ده خبره تائیدوي که ستاسو؟!! دی خو نه د کاهنانو په څېر دئ چي د "غیب" دروغجني خبري خرڅوي او په څرګندولو کي ئې سخت بخیل وي او هیڅا ته ئې وړیا نه وایي، شکرانې او نذرانې پرې اخلي!! د ده وینا د شیطان د ملګرو له وینا سره مقایسه کړئ، دی څه وایي او هغوی له شیطان نه په الهام اخیستو سره څه وایي؟! سره لدې څنګه د ده دا وینا نه مني، پداسي حال کي چي دا د ده خپله وینا نه بلکه د رب العالمین له لوري د یوې عزتمني، ځواکمني او د نورو مطاع پرښتې په لاس ده ته لېږل شوې وینا ده او هر هغه چا ته لارښوونه کوي چي په سمي او مسقیمي لاري د تلو تکل کوي.

الشفق

د شپې او سپوږمۍ بېلا بېل حالت د دې ننبه ده چې مرګ د ژوند پای نه؛ بلکه د ابدیت په لوري یو پړاو دئ

د الشفق په مبارکي سورې کي له ۱۲تر ۱۹ آیت پوري لاندي قسمونه راغلي:

فَلاَ أُقْسِمُ بِالشَّفَقِ *
نو نه، زما دي لوړه په شفق وي.

وَاللَّيْلِ وَمَا وَسَقَ *
او په شپې او څه چي ونیسی په غېږ کي.

وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ *
قسم دئ په سپوږمۍ چي مکمل شي.

د قسمونو ځواب دا دی:

لَتَرْكَبُنَّ طَبَقاً عَن طَبق*
حتماً به له یوی پوړی بلی پوړی ته بر کېږی.

دلته پدغو شیانو لوړه شوې:

په شفق: د آسمان د ژۍ هغه سره گاره چي د لمر په لوېدو پسې راڅرگنده شي. په شپه او هغه څه چي په خپلي غېږ کي ئې نیسي او خپل تور وزر پرې غوړوي. په سپوږمۍ چي کله بشپړه شي.

د دغو دریو قسمونو ځواب او هغه مطلب چي پدغو قسمونو سره ئې اثباتول په نظر کي دي، دا دی: تاسو به حتماً له یوی پوړی بلی ته پورته کېږی.

راشئ وگورو چي دا قسمونه له ځواب سره څه ارتباط لري او څنگه دا خبره ثابتوي چي انسان به حتماً له یوه حالت نه بل ته خوځېږي؟

دي پوښتنو ته د ځواب موندلو لپاره باید لاندي خبري په نظر کي ولرو:

د انسان د مرگ په اړه دوه انگېرني او تحليل درلودي شو:

الف: مرگ د توقف او رکود حالت دی، په مرگ سره انسان له خوځښت او حرکت نه ودرېږي او کار ئې پای ته رسي، مرگ د ده د ژوند او خوځښت وروستي پړاو دی.

ب: مرگ يو مقطعي حالت دی؛ د انسان د هغه مسلسل او پای نه منونکي خوځښت يو حالت چې انتها نه لري، مرگ له يوه حالت نه بل حالت ته يو حرکت دی، مرگ د يوه ژوندون پای او د بل پيل دی، په مرگ سره د هغه چا په لوري درومو چې دا ژوند ئې مونږ ته راکړی.

څوك چې له بیاژوندون نه انکار کوي هغه پدې باور وي چې مرگ رکود او سکون دی، په مرگ سره ژوند پای ته رسېږي او حرکت ئې په ټپه ودرېږي، له هغه وروسته بله مرحله او بل پړاو نشته، په مرگ سره د انسان د بدلون او له يوه حالت نه بل ته د خوځېدو سلسله ئې متوقف کېږي، دوی پدې عقيده دي چې د انسان هغه ژوند چې له يوې نطفې پيل شي، وده وکړي، د يوه ماشوم په څېر دنيا ته راشي، ځواني ته ورسېږي، زوړ شي، زوال ئې پيل شي، په مرگ محکوم شي او په همدې مرگ سره ئې هر څه پای ته ورسېږي.

خو الله تعالی دوی ته په ځواب کي فرمايي: داسي نده، نور پړاوونه هم په مخکي لري، حتماً به له يوه حالت نه بل ته د تلو لري

دوام کوي، له مرگ نه وروسته نور مراحل هم په مخ کي لري، له يوې پوړي به بلې ته پورته کېږي، د بې نهايت په لوري دوامدار او مستمر حرکت کي به نور مراحل هم پلي کړي. د دغه ادعا د اثبات لپاره په څو مشهود او ملموس طبيعي شيانو استشهاد شوی:

۱- په شفق چي د ورځي پای او د شپې پيل اعلانوي. ۲- په شپه چي هر څه له سترگو پټوي. ۳- په سپوږمۍ چي له مختلفو پړاوونو نه تېره او بشپړه شي.

تاسو پدې نړۍ کي د مسلسل بدلون شاهد ياست، گورئ چي ورځ پای ته ورسېږي، د آسمان لمنه سره شي، شفق راڅرگند شي، شپه راورسېږي، خپل تور وزر په هرڅه وغوړوي، څو ساعته وروسته ختمه شي او خپل ځای ورځ ته پرېږدي، آيا دا صحيح ده چي د هري شپې ورځي مرگ د هغه دائمي پای وگڼو او ووايو: بله شپه او ورځ به رانشي؟ سپوږمۍ گورو چي د مياشتي په پيل کي رابره شي، وړه وي، په تدريج سره ستره شي، مکمل شي خو بيا په تدريج سره وړه شي، داسي چي د مياشتي په پای کي له سترگو پټه شي. آيا دا سمه ده چي د سپوږمۍ له مؤقتی پټېدو نه دا گمان وکړو چي بيا به طلوع نه کوي او راڅرگنده به نشي؟

د شپې ورځي تگ راتگ، د سپوږمۍ طلوع او غروب او سترېدل وړېدل، پټېدل او څرگندېدل ئې دا ښيي چي دا نړۍ د مسلسل او مستمر تحول او بدلون صحنه ده، هر څه له يوه حالت نه

بل حالت ته درومي، په هيڅ مقطع او هيڅ نقطه کي توقف او سکون نشي موندي، د بيا ژوندون منکرين هسي او بې ځايه، مرگ ته د سکون او توقف او د بدلون د پای په سترگه گورئ، دا انگېرنه له هغه څه سره ټکر او تصادم کوي چي د نړۍ له مشاهدي نه ئې ترلاسه کوو. د دې غلطي او بې بنسټې انگېرني د اثبات لپاره هيڅ دليل، د دې ټولي پراخي نړۍ له هيڅ گوټ نه نشو وړاندي کولی.

المدثر

د سپوږمۍ رابره کېدل، د شپې بېرته ګرځېدل او د سباوون راختل د دې نښه ده چې د دې دنیا پای به د بلې دنیا پیل وي

د المدثر د مبارکې سورې په قسمونو کې د پوړتني مطلب په اړه داسې ویل شوي:

كَلاَّ وَالْقَمَرِ *

داسې نده، قسم په سپوږمۍ

وَاللَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ *

او په شپې چې ترشا شي

وَالصُّبْحِ إِذَآ أَسْفَرَ *
او په سباوون چي روڼ شي

د قسمونو ځواب دا دی:

إِنَّهَا لإِحْدَى الْكُبَرِ *
بې شکه چي دا یوه له سترو "پېښنو" څخه ده

تر دې د مخه چي د قسمونو او ځواب په اړه ئې څه ووايو بايد دا واضح شي چي په ځواب کي کومي پېښني ته اشاره شوې او د "ها" ضمير څه ته راجع دی؟ او دا د کومو سترو سترو شيزونو څخه دی؟

که قسمونو او له قسمونو نه مخکي آيتونو ته لږ ځير شو نو د دواړو پوښتنو ځوابونه په آساني سره موندلی شو؛ په قسمونو کي دريو سترو شيزونو ته اشاره شوې: سپوږمۍ، د شپې بېرته ګرځېدو او د سباوون راختو ته، له اتم آيت نه د قيامت په اړه بحث پيل شوی، خو مخکي لدې چي بحث پای ته ورسېږي د هغه چا په اړه خبره شوې چي مال، ثروت او قدرت مغرور کړی او له پيغمبر عليه السلام او د ده له دعوت سره ئې دښمني ته اړ کړی، دروغجنو تبليغاتو ته ئې ملا تړلې او د مخالفت او مقابلې د بېلو بېلو مؤثرو لارو په لټه کي دئ، دا بحث له يولسم آيت نه پيل شوی او تر ۳۱ آيت پوري ئې دوام کړی او بيا له ۳۲ آيت نه وروسته د قيامت په اړه ناتمام بحث بېرته پيل شوی او د پورتنيو قسمونو په ترڅ کي د قيامت د اثبات دلائل وړاندي شوي. د ځواب په ترڅ کي د قيامت

ورځ د دغو سترو سترو پېښو په خبر يوه بله ستره پېښه ګڼل شوې، د سپوږمۍ د رابره کېدو په خبر او د شپې ببرته ګرځېدو او د سباوون د راختو په خبر. پدې قسمونو سره قرآن خپل مخاطب ته وايي: ته ولې د قيامت له ورځي نه انکار کوي او راتګ ئې محال ګڼې؟ مګر ستا د اقناع لپاره د سپوږمۍ رابره کېدل، له مختلفو پړاوونو تېرېدل، له سترګو پټېدل او بيا راڅرګندېدل کافی نه دي؟ مګر همدا تا ته نه وايي چي له يوه حال نه بل ته اوښتل يو عام الهي سنت دی، د يوه حالت پای د بل حالت پيل دی، مګر ته نه ګورئ چي د شپې پای د ورځي پيل وي، همدا راز چي شپه پای مومي دا نړۍ به پای مومي، خو د دې نړۍ پای د بلي نړۍ پيل دی، ته هسي بې موجبه او بې دليله دا نړۍ ثابته او تغيير نه منونکي ګڼې او ګمان کوي چي دا حالت به د تل لپاره دوام کوي!! او ستا دا ګمان هم غلط دئ چي که دا عالم ختم شو نو پدې سره هر څه پای مومي، نه بيا ژوندون شته او نه بله دنيا!! ستا دا باور داسي دئ لکه چي څوك ووايي: د سپوږمۍ او لمر غروب د دوی د عمر پای دی، لدې شپې نه وروسته به بله ورځ نه وي او لدې ورځي وروسته به بله شپه نه وي، خو ګورئ چي تياره شپه خپل ځای روڼ سباوون ته پرېږدي او سپوږمۍ له پټېدو وروسته بيا رابره شي. د الشفق په سوره کي هم دې ته ورته، شفق، د شپې راتګ او د سپوږمۍ بشپړه کېدل د قيامت د راتلو او بياژوندون لپاره د دليل په څېر وړاندي شوی.

ځينو مفسرينو په "انها لاحدی الکبر" کي د "ها" ضمير، "سقر" ته راجع کړی او ځينو نورو "جنود" ته، خو دا نه يوازي ضعيف

توجیهات دي بلکه د قسمونو او ځواب ترمنځ ژور او عمیق ارتباط پکي له پامه غورځول شوي، د دوی توجیه داسي ده لکه چي څوك ووايي: په سپوږمۍ لوړه کوم چي دوزخ شته، د شپې په ببرته ګرځېدو او د سباوون په بیاراختو لوړه کوم چي د الله لښکري بې شمېره دي!! داسي توجیه نه د قرآن کافر مخاطب ته قناعت ورکولی شي او نه ورته د فهم وړ ده. عجیبه دا ده چي څنګه دغو محترمو مفسرینو د الشفق په سوره کي د همدې قسمونو واضح او څرګند تفسیر له پامه غورځولی، هلته همدا قسمونه د قیامت او بیاژوندون لپاره د دلیلونو په حیث وړاندي شوی او ویل شوي چي د شپې ورځي تګ راتګ، د سپوږمۍ طلوع او غروب او ستربدل وربدل، پتېدل او څرګندېدل ئې دا ښیي چي دا نړۍ د مسلسل او مستمر تحول او بدلون صحنه ده، هر څه له یوه حالت نه بل حالت ته درومي، په هیڅ مقطع او هیڅ نقطه کي توقف او سکون نشي موندي، د بیا ژوندون منکرین هسي او بې ځایه، مرګ ته د سکون او توقف او د بدلون د پای په سترګه ګورئ، دا انګېرنه له هغه څه سره ټکر او تصادم کوي چي د نړۍ له مشاهدي نه ئې ترلاسه کوو. د دې غلطي او بې بنسټه انګېرني د اثبات لپاره هیڅ دلیل، د دې ټولي پراخي نړۍ له هیڅ ګوټ نه نشو وړاندي کولی.

البروج

ظالمان بې الهي انتقامه نه پاتې کېږي

د البروج د مبارکي سورې قسمونه دا دي:

وَ السمَاءِ ذَاتِ الْبرُوج *
قسم دئ د برجونو په خاوند آسمان.

وَ الْيَوْمِ المَوْعُودِ *
قسم دئ په هغې ټاکلې ورځ.

وَ شاهدٍ وَ مَشهُودٍ *
قسم په هر شاهد او هر مشهود.

د دغو قسمونو ځوب دا دی:

قُتِلَ أَصحَبَ الأُخدُود * النَّارِ ذَاتِ الْوَقُود * إِذْ هُمْ عَلَيهَا قُعُودٌ * وَ هُمْ عَلى مَا يَفعَلُونَ بِالمُؤمِنِينَ شَهُودٌ *
هلاك شول خاوندان د خندقونو. (خندقونه د سره) اور او د ډېر سوند. چي ئی دوی پر غاړه ناست وو. او شاهد د هغه څه چي له مؤمنانو سره ئی کړل!!

لکه چي گورئ په دريو لومړنيو آيتونو کي په څلورو شيانو قسم ياد شوی: "د برجونو په خاوند آسمان"، "هغي موعود او ټاکلې ورځ"، "هر شاهد" او "هر مشهود". د قسمونو ځواب په څلورم آيت کي پدې صيغه مومو: "هلاك شول خاوندان د خندقونو" بايد وگورو چي د دغو قسمونو معنی څه او څنگه دا ثابتوي چي د خندقونو خاوندان هلاك شول؟!

لاندي ټکيو ته پام وکړئ:

- "بروج" له "برج" نه اخيستل شوی چي معنی ئې څرگندېدل او ښکاره کېدل دي، په قرآن کي په دغه معنا څو ځايه راغلې، لکه:

وَلاَ تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الأُولَى * الاحزاب: ۳۳
او د مخکني جاهليت د ځان ښودني په څېر ځانونه مه څرگندوي.

تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَآءِ بُرُوجاً وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجاً

وَقَمَراً مُنِيراً * فرقان: ٦١
مبارك دئ هغه ذات چي په آسمان كي ئې بروج (ستوري) رامنځته كړل او په هغه كي ئې روڼ ځراغ (لمر) او روښانه سپوږمۍ راپيدا كړه.

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجاً وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِين *

الحجر: ١٦
او بې شكه چي په آسمان كي مو بروج (ستوري) پيدا كړل او هغه مو ليدونكو ته ښايسته كړې.

له دغو ورستيو دوو آيتونو نه په ډاګه معلومېږي چي له بروج نه مراد ستوري دي.

د قرآن له دغو ځرګندو لارښوونو سره سره، متأسفانه ځينو مفسرينو له بروج نه د ستورو په ځاي، د يوناني فلسفي هغه دولس ګوني موهومي بروج اخيستي چي د دوی په فلكي اصطلاحاتو كي د لمر د مختلفو منازلو لپاره ټاكل شوي، يونانيانو، د كال په هر فصل كي د لمر دغه منازل او بروج، د خپلو مختلو خدايانو په نامه مسمی كړي او هر برج ته ئې د خپل يوه خدای نوم وركړی وو، دا اصطلاحات له يونان نه هغو اسلامي ملكونو ته راكوز شول چي له يونان سره همسرحده وو، ځيني علماء ترې متأثره شول او هغه ته ئې اسلامي رنګ وركړ.

- د "الْيَوْمِ الْمَوْعُودِ" په هكله د مفسرينو دوه رأيي لرو: ځيني ئې

د قيامت ورځ ګڼي او ځيني ئې د مؤاخذي او عذاب هغه ورځ چي الله تعالی په دنيا کي کافرانو او ظالمانو ته ټاکلي. په دوه دليله د مفسرينو د دوهمي ډلي رأيه ارجح او غوره ده: لومړئ دا چي په همدې مبارکي سورې کي د دوو باغي او عاصي ډلو بد عاقبت ته اشاره شوې، د فرعون او ثمود ډلو ته چي له مهلت نه وروسته د الله تعالی له شديد بطش او مؤاخذي سره مخامخ شول. لدې نه معلومېږي چي له "الْيَوْمِ الْمَوْعُودِ" نه هغه تاريخي ورځي مراد دي چي دوه بېلګې ئې د فرعون او ثمود په قصه کي ګورو. او دوهم دليل دا چي د قيامت په ورځي استشهاد سره دا نشي ثابتېدي چي د اصحاب الاخدود پايله تباهي او هلاکت دی. دا ځکه چي د قرآن کافر مخاطب نه د قيامت په موعود ورځ باور لري او نه پدې باندي استناد سره دا ادعا مني چي د اور د کندو خاوندان به د هلاکت له پايلي سره مخامخ شي. "يوم الموعود" بايد داسي ورځ وي چي د قرآن هر مخاطب هغه د يوه مسلم او انکار نه منونکي حقيقت په حيث ومني او په هغه باندي استناد دی قانع کړي چي واقعاً د اصحاب الاخدود په هکله شوې ادعا يو حقيقت دی. که له "يوم الموعود" نه هغه ورځ مراد شي چي ظالمانو ته ئې د رارسېدو خبر ورکړی شوی، په تاريخ کي په وار وار تکرار شوې، هر پيغمبر خپل قوم د هغې له رارسېدو ويرولی، هيڅ مخاطب له هغې انکار نشي کولی، هر څوك چي تاريخ ته رجوع وکړي د دې ورځي څرګندي بېلګې به ئې مخي ته راشي، همغه ظالمانو ته د مهلت وروستۍ ورځ، په دنيا کي د دوی د مؤاخذي ورځ، پدې صورت کي د قسم او

ځواب ترمنځ ئې ارتباط کاملاً جوت کېږي.

پدې توګه د لومړئ قسم ارتباط له ځواب سره داسي دی: دا له بې شمېره ځلاندو ستورو نه ډك آسمان، پدې حقیقت شهادت ورکوي چي دا کائنات حتماً یو داسي ځواکمن مالك او قهار سلطان او واکدار لري چي دا ټول بې شمېره اجرام ئې اداره کوي، هر یو په خپل ځای او خپل خاص مسیر کي ساتي، د دوی ترمنځ د تصادم او ټکراو مخه نیسي، هر یو په منظم او مستمر طور په همغه ثابت مدار کي خوځوي چي ورته مشخص شوی. دا خور او پراخ آسمان له دغو ټولو بې شمېره خوځنده اجرامو سره او لدې محکم نظم او ضبط سره، پدې شهادت ورکوي چي دا کائنات هسي بې واکداره ملك ندي، له مهاره وتلي او د ساتونکی او پالونکی واکمن له سلطي او سیطري فارغ دنیا نده چي په هغې کي هرڅوك هرڅه وکړي، نه پوښتنه وي نه ګویږنه، نه له ظالم سره حساب وشي او نه د مظلوم لاس نیوي او پوښتنه، نه په نورو تېري کونکي مجازات شي او نه له خپل حق نه د محروم شوو چیغي واورېدي شي. د دې هستي ساتونکی او مالك خدای به حتماً د اور د کندو له خاوندانو نه د دې انتقام اخلي چي د ده مظلوم مؤمن بندګان ئې په الله د ایمان په جرم د اور په کندو کي اچول او هغه به حتماً د دغو مظلومو مؤمنانو پوښتنه کوي او د دوی مظلومانه استغاثه به اوري.

د همدې سورې په څو آیتونو کي الله تعالی د "ملك"، "ذوالعرش المجید"، "فعال لمایرید" او "محیط" په صفاتو ستایل

شوی، داسي چي د سورې په ټولو مضامينو ئې سورې غوړولی، دا په خپله ښيي چي د برجونو په خاوند آسمان باندي د قسم موخه دا مطلب ثابتول دي چي دا کائنات داسي باعظمته ساتونکی او پالونکی واکمن لري چي د عرش خاوند دی، په هر څه محيط دی، چي څه وغواړي ترسره کوي ئي. دغه مطلب د الطارق په سورې کي له مزيد وضاحت سره راغلی، هلته هم د آسمان په ځلاندو ستورو استناد شوی او د دې ادعا د اثبات لپاره وړاندي شوی چي هرڅوك د الله تعالی د رعايت او حفاظت تر سيوري لاندي دی، داسي لکه د آسمان دا بې شمېره ځلانده ستوري.

د دوهم قسم ارتباط د قسمونو له ځواب سره داسي دی: "همغه پيژندل شوې موعود ورځ"، شهادت ورکوي، "هغه ورځ چي هرڅوك ترې خبر دی"، "هغه چي په تاريخ کي په وار وار تکرار شوې"، "هغه چي د ظالمانو د ظلم ټغر پکي ټولېږي او الهي عذاب پدوي نازل کېږي"، "د مهلت او فرصت وروستۍ ورځ"،" د ظالمانو د ظلم او تېري د پای ورځ" دا شهادت ورکوي چي د اصحاب الاخدود پای به هم دې ته ورته وي، آيا نه گورئ چي د مهلت د پای ته رسېدو نه وروسته له ظالمانو سره څه شوي او مالك الملك خدای څنگه په شدت سره مواخذه کړي، هرڅه ئې پدوي رانسکور کړي، تخت او تاج ئي، قصرونه او بنگلي ئي، داسي چي اوس د دوی وران او ويجاړ قصرونه پدې شهادت ورکوي چي د ظلم پای وخيم او عبرتناك دی، د ظالمانو د تېري لپاره حد او پای شته، خو د داسي کندي چي په يوم الموعود کي هلته رسي او پکي نسکورېږي. ټولو

پیغمبرانو او زړه سواندو داعیانو خپل قومونه لدې ورځې ویرولي، لکه چې هود علیه السلام خپل قوم ته وایي:

إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ *

الشعراء :۱۳۵

یقیناً چې زه د لوئي ورځې له عذاب نه په تاسو ویریږم.

د غافر د سورې په ۳۱ آیت کې د فرعون د کورنۍ د هغه مؤمن کس خبره لولو چې فرعونیانو ته په خطاب کې وایي:

يقَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ مِّثْلَ يَوْمِ الْأَحْزَابِ * مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِن بَعْدِهِمْ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْماً لِّلْعِبَادِ * غافر: ۳۱

اې زما قومه! زه خو یقیناً چې د نورو ډلو د عذاب د ورځې په څېر د کومې ورځې له رارسېدو نه پر تاسو ویریږم، د نوح د قوم، د هود او د عاد او لدوي نه وروسته قومونو د پایلې او عاقبت نه او الله خو په خپلو بندګانو د ظلم اراده نه لري.

- دریيم قسم په هر شاهد او لیدونکي شوی، هر د سترګو خاوند چې تاسو ئې پدې دنیا کې ګورئ، د ده د لیدو دا استعداد پدې خبرې دلالت کوي چې د ده پیدا کوونکی به حتماً داسې ذات وي چې د لیدو په صفت به متصف وي، دا نښې کېدی چې مخلوق او مصنوع دې داسې صفت ولري چې د ده خالق او صانع دې همدا صفت ونلري، هر مخلوق او مصنوع په اصل کې د خالق او صانع د

صفاتو مظهر وي، پده كي د صانع صفتونه راڅرگند شوي وي، چا چي د نړۍ سترگورو ته سترگي ورکړې او په هغوی کي ئې د ليدلو استعداد ايښی، هغه حتماً "بصير: ليدونکی" دی. نو د هر شاهد او ليدونکي وجود د داسي ذات په شته والي شهادت ورکوي چي شاهد او بصير دی، دا صفت هغه د ځمکي پدې شاهدانو کي ايښی، پدې هکله قرآن په بل ځای کي څو مره ښه وينا لري:

أَيَحْسَبُ أَن لَّمْ يَرَهُ أَحَد * أَلَمْ نَجْعَل لَّهُ عَيْنَيْنِ * وَلِسَاناً وَشَفَتَيْنِ * وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَين* البلد: ۷ـ ۱۰

آيا گمان کوی چي ندی چا ليدلی؟ آيا ده ته مو ورنکړلی دوی سترگی ؟ او يوه ژبه او دوی شونډی؟ او ده ته مو ونښودی دوی لاری؟

څنگه گمان کوي چي نه به د ده د عملونو څارنه کېږي او نه به ئې د کړو وړو په اړه قضاوت، نه ئې اعمال د چا ترسترگو لاندي دي او نه داسي څوك شته چي مکافات يا مجازات ئې کړي؟! پداسي حال کي چي دی په خپله د يوه مخلوق په حيث سترگي لري، د بصيرت خاوند دی، د خپل مافي الضمير د انعکاس لپاره او د خپلو مشاعرو، عواطفو او احساساتو د بيان لپاره او د خپلو قضاوتونو او پرېکړو د اصدار لپاره د ژبي او دوو شونډو په څېر وسايل په واك کي لري، د نورو د عملونو څارنه کوي، د هر ښه او بد په هکله په خپل زړه کي ملاك لري او په ضمير کي لارښود، (ښه) ور ته (معروف)، له هغه سره آشنا، د هغه په هکله ښه احساس په زړه کي او

(بدي) ورته (منکر)، د هغه په اړه په خپل زړه کي د کرکي احساس کوي او له خپل طبیعت او مزاج سره ئې ناآشنا مومي، که په مخلوق کي دا صفات وي، د ده خالق به څنګه دا صفات ونلري؟! دا له شکه وتلي حقیقت دئ چي هر لیدونکي او د سترګو خاوند پدې شهادت ورکوي چي د ده پالونکی خدای تر ده زیات لیدونکي، د ده د کړو وړو شاهد او د ده د عملونو څارونکی او قاضي دی. د همدې سورې په ۹ آیت کي همدې مطلب ته اشاره شوې او ویل شوي: او الله په هر څه باندی شاهددي (وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيد).

٥ د څلورم قسم ارتباط له ځواب سره داسي دی: هر مشهود، هر هغه څه چي په سترګو لیدل کېږي، د دې ادعا په حقانیت ځکه شهادت ورکوي چي په ټول کائنات کي هیڅ عبث، خوشي، بې فائده او بې هدفه شي نه موندل کېږي، هري خوا ته چي سترګي ورغړو، هرڅه ته چي پام وکړو، نظم ګورو، هرڅه سم پیدا شوي، د خاص هدف لپاره پیدا شوي، په هیڅ ځای کي خلا، قصور او فطور نشو لیدي، قرآن ګواهي کوي چي هیڅوك د نړۍ په هیڅ ګوټ کي چاود او خلاء نشي په ګوته کولی:

مَّا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ من تَفَاوُت فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِن فُطُورٍ * ثُمَّ ارجِعِ البَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ البَصَرُ خَاسِئاً وَهُوَ حَسِيرٌ * الملك: ۳ـ۴

د رحمن په مخلوقاتو کي بېلوالی لیدی نشي، نو ورغړوه سترګی، آیا ګوری کوم یو چاود ؟ بیا هم ورغړوه سترګی په وار وار، راګرځی

ستا په لور به دغه سترگی نامراده او وی به ارمانجنی.

ښه غور وکړه، خپل ټول توان ځواك وكاروه، هري خوا ته سترگي ورغړوه، د الله په مخلوقاتو كي ژوره څېړنه وکړه، وگوره چي پدې ټول عالم كي كوم چاود، خلاء، نقص او قصور په سترگو درځي؟! پدې خور او ستر عالم كي د داسي عيب او نقص د موندلو په طمع به هر محقق او څېړونكی د خپلو سترگو له ستړيا نه پرته بل څه ترلاسه نكړی شي. نو انصافاً ووايي: څنگه ومنو چي په ټول عالم كي دي كمال، ښايست، نظم او هدفوالي وي، د ضوابطو التزام، نه دي چيرته خلاء وي او نه قصور او فطور، خو د انسان دا وړه دنيا، دغه چي د ټول كائنات په نسبت له هيڅ سره برابره ده، دلته دي سراسر بې نظمي وي، انسان دي خپل سر ته پرېښودي شوی وي، داسي چي نه ئې د بدو پوښتنه وشي او نه د ښو تپوس، نه مكافات شي نه مجازات، هغه دي حدود مات كړي، ضوابط او قواعد دي ترپښو لاندي كړي، له حق او حقيقت نه دي انكار وكړي، خو نه دي محاسبه ورسره وشي، نه دي پوښتنه ترې وشي او نه دي د كړو وړو سزا وركړی شي!! دا بې بنسټه او واهي تصور، له هر مشهود نه د هر شاهد له انتباه سره منافات لري او د كائناتو د هغه حميد پالونكي رب په نسبت يوه كركجنه افتراء ده كوم چي د عالم ذره ذره د ده په شته والي او د هر څه په سم او ښه پيدا كولو شهادت وركوي. دا له انصاف نه ليري ظالمانه قضاوت دی!! داسي غلطه انگېرنه او تصور خو پدې معنا ده چي پدې عالم كي نه نظم شته، نه ضوابط او قواعد، حال دا چي هر مشهود په رسا غږ وايي: دلته هرڅه سم دي،

هرڅه ښه او ښايسته پيدا شوي، په سم تقدير او ميزان، هر څه پدې خبري شهادت ورکوي چې دا عالم د يوه "عزيز" او "حميد" ذات له لوري اداره کېږي! د دې عالم ساتونکی او پالونکی رب له دې عيب نه منزه دئ چې د ده په ملك کې دې څوك ظلم وکړي، د ده مظلوم بندګان دې په ناحقه وځوروي، هغوی دې بې وزله او ضعيف وګڼي او له حق نه د لاس اخيستو لپاره دې هغوی تعذيب کړي، حق او د الله د ملك ضوابط دې تر پښو لاندې کړي، له الهي سننو نه دې سرغړونه وکړي، خو الله دې نه له ده سره محاسبه وکړي او نه د مظلوم پوښتنه!! نه دې له ظالم نه انتقام واخلي او نه دې د مظلوم استغاثې ته ځواب ورکړي!! الله تعالی لدې نه منزه دئ چې ذات ته ئې کوم عيب او نقص راجع شي يا افعالو ته ئې کوم اعتراض. نو پدې کې شك نشته چې د اور د کندو خاوندانو ته له تباهي او هلاکت نه پرته بل څه انتظار نه کوي.

الطارق

دا بې شمېره ځلانده ستوري چي څوك ساتي هغه د ټولو ساتونكى دى

د الطارق د سورې په لومړئ آيت كي پدې صيغه لوړه شوې:

وَ السمَاءِ وَ الطارِقِ *
لوړه په آسمان او دا د شپې ور ټكونكى.

ورپسې ويل شوي:

وَ مَا أدْرَاكَ مَا الطارِقُ * النّجْمُ الثّاقِب *
څه شي خبردار كړى چي څه به وى دا د شپې ور ټكونكى؟ ستورى ځلېدونكى.

د قسمونو په ځواب کې ويل شوي:

إِن كلُّ نَفْسٍ لمّا عَلَيهَا حَافِظٌ *
هيڅوك داسې نشته چي پر ده نه وی ساتونکی.

پدې آيتونو کي په "آسمان" او "الطارق" لوړه شوې او هغه د دې ادعا د اثبات لپاره د شاهدانو په حيث وړاندې شوي چې "هر نفس يو ساتونکی او حفيظ" لري. د دې لپاره چي پوه شو د قسمونو معنی څه ده او څنګه د دغې لوئې ادعا په حقانيت شهادت ورکوي، بايد لاندې ټکيو ته توجه وکړو:

د "الطارق" لغوی معنا په شپه کي راڅرګندېدونکی او ور ټکوونکی ده، چي اطلاق ئې په ډېرو شيانو کېدی شي، خو وروستی آيت ئې مشخص کوي او وايي: "النجم الثاقب: ځلانده ستوري" نو لدې نه مقصد هر ځلانده ستوری دئ چي په شپه کي راڅرګند شي، نه کوم خاص ستوری.

که چيرته قرآن په خپله دا "الطارق" نه وی معرفی کړی او تفسير ئې مفسرانو ته پرېښي وي، معلومه نده چي لدې نه به څه عجيب او غريب تعبيرونه شوي وو؟! څومره مختلف، بېلابېل او له يوه بل سره متصادم آراء او نظرات به وړاندې شوي وو، څومره د اصلي معنی مغاير معانی او مفاهيم به ئې ورته تراشلي وو، څومره "بطون" او "راز رموز" به ئې له رسا ذهن، رمز پيژندونکي او "بطن فهم" سليقي نه ورته راايستلي وو؟! مخصوصاً هغو کسانو چي

بیمار ذهن لري، په څرګندو توکو، روښانه او واضح الفاظو او ځلانده حقایقو، قناعت نه کوي، ظاهر ورته کافی ندي، د "سر او راز" او "مخفي او بطن" رابرسیره کېدو ته انتظار کوي او اعجاز ته منتظر وي!! قرآن د دغه بیمار "ذهنیت" د ښه معرفي لپاره د ابراهیم علیه السلام په قصه کي څومره ښه فرمایي: ابراهیم علیه السلام وویل: "ربی الذی یحیی ویمیت" زما رب همغه دئ چي راژوندي کوي او وژني او همغه چي لمر له مشرقه راپورته کوي، ګورئ چي د ابراهیم علیه السلام لپاره مرګ او ژوند او د شپې ورځي تګ راتګ قطعي دلیل دی، له همدې نه خپل رب پیژني، د عالم د همدې ملموس او مشهودو مظاهرو نه د خپل رب په لوري هدایت کېږي او نور کسان هم په همدې شیانو استناد سره د الله تعالي په لوري رابلي، خو نمرود دا استدلال نه مني، هغه کافي نه ګڼي او وایي: (انا احیی و امیت) دا د ژوند او مرګ پرېکړه خو زه هم کولی شم!!

همدا راز قرآن فرمایي:

وَ قَالُوا لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الأَرْضِ يَنبُوعاً * أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّن نخيلٍ وَ عِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الأَنْهَرَ خِلَلَهَا تَفْجِيراً * أَوْ تُسقِطَ السمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسفاً أَوْ تَأْتىَ بِاللَّهِ وَ الْمَلَئكَةِ قَبِيلاً * أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّن زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَى فى السمَاءِ وَ لَن نُّؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتى تُنزِّلَ عَلَيْنَا كِتَباً نَّقْرَؤُهُ قُلْ سبْحَانَ رَبى هَلْ كُنت إِلا بَشراً رَّسولاً * وَ مَا

مَنَعَ النّاس أن يُؤْمنُوا إِذْ جاءَهُمُ الْهُدَى إلا أن قَالُوا أَ بَعَثَ اللّهُ بَشراً رّسولاً * قُل لَوْ كانَ فی الأرْض مَلَئكةٌ يَمْشونَ مُطمَئنِّينَ لَنزَلْنا عَلَيْهِم مّنَ السمَاءِ مَلَكاً رّسولاً *

الاسراء: ۹۰-۹۳

او وئي ويل: هيڅكله به پر تا ايمان رانه وړو ترڅو لدې ځمكې يوه چينه راوبهوې او د خرما او انګورو داسي باغ دي وي چي وياليې پكي وبهوې او يا د خپل ګمان مطابق دا آسمان پر مونږ ټوټې ټوټې راپري باسي او يا الله او ملائكي مونږ ته مخامخ راولې او يا تا لره مجلل كور وي او يا آسمان ته وخيژي او په ختلو دي هم ترهغه باور نه كوو چي پر مونږ يو داسي كتاب رانازل كړې چي مونږ ئې لولو، ورته ووايه: پاكي ده زما رب لره، آيا زه له يوه بشر استازي نه پرته بل څه يم؟! او كله چي خلكو ته هدايات راغلي نو دوی له ايمان راوړلو نه بل څه منع نه كړل مګر دې خبري چي ويل ئې: آيا الله يو انسان د پيغمبر په حيث مبعوث كړی؟ ورته ووايه: كه په ځمكه كي ملائكي وي او ډاډه پكي ګرځېدي نو مونږ به حتماً له آسمانه يوه فرشته د پيغمبر په حيث رالېږي وه.

بيمار ذهنيتونه دغسي وي، خدای په "اعجازونو"، "فوق العاده پېښو" او "فوق طبيعی اسرارو " كي لټوي، دا په طبيعت كي خواره بې شمېره نښي او شواهد ورته كافي نه وي، دا د الله له لوري نه ګڼي، طبيعي پېښي ئې بولي، غواړي خدای د داسي پېښو له مخي ثابت كړي چي غيرطبيعي وي، په "رازونو" او "رموزونو" سره نه په "ښكاره وو" او "څرګندو" سره!! خو د قرآن اسلوب بېل دي، قرآن د

هستي هرڅه او هر حرکت د الله تعالي د ذات او صفاتو نښه او مظهر ګڼي، په همدغو ځرګندو شيانو استناد کوي او پدې سره خپله ادعا ثابتوي، په همدې ځرګندو په طبيعت کي خورو ورو شيانو لوړه کوي او د خپلي مدعا لپاره ئې د شاهد په حيث وړاندي کوي. د الطارق په سوره کي ګورئ چي د آسمان ترځنګ په "الطارق: د شپې لخوا راڅرګندېدونکي، هغه ستورو لوړه کوي چي په شپه کي د آسمان په غېږ کي راڅرګند شي، د آسمان په څېر څرګند، مشهود او ښکاره. دغه توضيح او شرح بايد د قرآن د نورو قسمونو لپاره د يوه لارښود اصل او اسلوب په حيث ونيسي، چيرته چي د "مقسم به" په پيژندلو کي له ابهام او اشکال سره مخامخ شوي، نو د دغه اصل په رڼا کي ابهام او اشکال رفع کولی شي. لکه چي "الطارق" يو جلی، مشهود او څرګند شي دي: ځلاندي ستوري، همدا راز په نورو مواردو کي هم "مقسم به" د "الطارق" په څېر مشهود او قابل درک شي وګڼئ او هغې رأيي ته هيڅ اعتناء مه کوئ چي لدې نه غيبي او له سترګو پټ شيان مرادوي. دا د قرآن له اسلوب سره مخالف رأيه په ديوار ووهي.

بايد دا واضح کړو چي آسمان او په هغه کي ځلانده ستوري څنګه دا ثابتوي چي هر نفس د يوه ذات تر مراقبت او حفاظت لاندي دي؟

پدې پوهېږو چي د دې ستر عالم بې انتها عظمت د شپې لخوا راڅرګند شي، د ورځي لخوا ټول سماوي اجرام له سترګو پټ وي، د

لمر له لوېدو او د شپې له رارسېدو سره سم، ستوري يو په بل پسې راښکاره شي، په خپلو پلوشو سره زمونږ سترګې هڅوي، زمونږ د سترګو په وړاندي ودرېږي، مونږ د کائنات د عظمت او پراخوالي تماشا ته رابلي او دا پوښتنه زمونږ په ذهن کي راولاړوي چي پدې خور وور پراخ بې انتهاء عالم کي دا بې شمېره آسماني اجرام څوك اداره کوي؟ څوك ئې ساتي؟ دا کوم ځواك دئ چي هر يو په خپل خپل مسير کي خوځوي او د دوی ترمنځ له ټکر او تصادم نه مانع کېږي؟ بې شکه چي دا آسمان او د هغه په غېږ کي دا بې شمېره ځلانده ستوري پدې شهادت ورکوي چي دا عالم يو ځواکمن او مقتدر ساتونکی او پالونکی لري چي هر جزء ئې په خپل خاص ځای کي ساتي، له تشتت او بد نظمي ئې او په خپلو کي د دوی د تصادم مخنيوي کوي.

ګورئ چي قرآن د هغه چا د اقناع لپاره څه وايي چي ګمان کوي دا عالم په خپله پيدا شوی او هرڅه ئې طبيعت ته سپارل شوي، نه کوم مراقب لري او نه ساتونکی او محافظ، حوادث په تصادفی طور او په خپله رامنځته کېږي، نه واکمنه اداره شته او نه خاص ضوابط او سنن، قرآن هغه ته بلنه ورکوي چي د آسمان په لوري سترګي واړوه، د هغه وسعت او عظمت ته ځير شه، هغو بې شمېرو ستورو ته پام وکړه چي د دې بې انتهاء فضاء په غېږ کي ئې حفاظت او ساتنه کېږي، په همدې استدلال کوي او انسان ته وايي: هغه ذات چي دا هستی اداره کوي او د هر جزء او ذري ساتنه ئې په واك کي لري، همدا ذات ستا مراقب او ساتونکی هم دي.

د دې سورې په ۱۱او ۱۲ آيتونو کي دوه نور قسمونه راغلي:

والسَّمَآء ذَات الرَّجْعِ *
لوړه په آسمان دا پر له پسی راگرځوونکی.

وَالأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ *
لوړه پدی ځمکی چاودېدونکی.

د قسمونو ځواب دا دي:

إِنَّهُ لَقَولٌ فَصْلٌ * وَمَا هوَ بِالْهَزْلِ *
بی شکه چي دا پرېکنده وينا ده. او نده هغه خوشې بيهوده.

د قسمونو او ځواب شرحه دا ده:

o په لومړي قسم کي آسمان ته " ذَاتِ الرَّجْعِ: پر له پسی راگرځوونکی" ويل شوي، د کلام له فحوی او د قرآن د نورو آيتونو په رڼا کي پدې پوهېږو چي دلته په " ذَاتِ الرَّجْعِ" سره باران ته اشاره شوې، دا باران دئ چي د اوبو د بخاراتو په بڼه کي له ځمکي د آسمان په لوري وخوځېږي او آسمان ئې بېرته د ځمکي په لوري راوگرځوي.

o په دوهم قسم کي ځمکي ته " ذَاتِ الصَّدْعِ: چاودېدونکي" ويل شوي چي مراد ئې د نباتاتو په رازرغونېدو سره د هغې چاودل دي.

o د قسم په ځواب کي دا خبره نده واضح شوې چي لدې پرېکنده

وينا نه کومه وينا مراد ده؟ خو که لږ غور وکړو نو گورو چې له قسمونو نه مخکې په اتم آيت کې ويل شوي: إِنَّهُ عَلَى رَجْعِهِ لَقَادِرٌ * : بې شکه چې هغه ئې په بيا راگرځولو توانا دى. د دغې ادعا د اثبات لپاره دا قسمونه راغلي او ورپسې ويل شوي چې دا پرېکنده وينا ده او هسې بيهوده خبره نده.

o له آسمانه د اوبو په راورېدو سره د ځمکې له زړه نه د نباتاتو رازرغونېدل ښيي چې الله تعالى د مړو په بياژوندي کولو قادر دی، تاسو تل دا بياراژوندي کېدل په خپلو سترگو گورئ، نو څنگه د بياژوندون خبره يوه بابيزه او خوشې خبره گڼې؟!!مگر له آسمانه د اوبو راورېدل او پدې سره د مړې ځمکې ژوندي کېدل او د رنگ رنگ نباتاتو رازرغونېدل د دې ادعا څرگند او قطعي ثبوت ندی؟!

له مجدد ژوندون نه خو هغه څا بايد انکار کولی چې په خپل ټول ژوند کې ئې د دې کومه بېلگه نه وي ليدلې، ته خو هره شېبه گورئ چې د اوبو يوه "قطره" په نطفې او انسان بدله شي، له مړې او ژوول شوې دانې او مېوې نه د انسان په بدن کې ژوندي نطفه جوړه شي، مړه ځمکه په يوه باران سره وخوځېږي او گڼ شمېر ژوندي توکې راشنه کړي. نو ته څنگه بياژوندون محال گڼې؟!!

الفجر

د هري شپې په پای کي سباوون دا خبره کوي چي ستا رب ظالمانو ته په کمین کي دئ

د الفجر د مبارکي سورې قسمونه دا دي:

وَ الْفَجْرِ * وَ لَيَالٍ عَشرٍ * وَ الشفْعِ وَ الْوَتْرِ * وَ الّيْلِ إِذَا يَسرِ *

قسم په سباوون. قسم په هرو لسو شپو. قسم په هغه جفت او طاق. او په شپې چي شي روانه.

له قسمونو نه وروسته دا خبره شوې:

هَلْ فِی ذَلِكَ قَسَمٌ لِّذِی حِجْرٍ *
آیا پوهیالیو ته به پدی کي قسم وی ؟

بیا د عاد، ثمود او فرعون تباهي او هلاکت ته پدې ډول اشاره کوي:

أَ لَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ * إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ * الَّتِی لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِی الْبِلَادِ * وَ ثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ * وَ فِرْعَوْنَ ذِی الْأَوْتَادِ * الَّذِينَ طَغَوْا فِی الْبِلَادِ * فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ * فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ *
ودی نه لیدو چي څرنګه ئی وکړلو له عاد سره ستا رب ؟ د ارم "عاد"، آ خاوند د جګو ستنو. آ چي نه وو پیدا شوی په ښارونو کي په څېر ئی. او ثمود سره چي تېږی ئی درو کي وتراشلی. او فرعون سره خاوند د آ میخونو. هغه خلك چي ښارونو کي ئی وکړه سرکشي. فسادونه ئی ډېر کړی په هغو کي. نو رب دي پری راپرېښوده متروکه د عذاب.

او ورپسې د قسمونو ځواب پدې صیغه راغلی:

إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ *
بی شکه چي ستا رب دئ په کمین کي.

پدې مبارکو آیتونو کي په څلورو شیانو د لوړي شاهد یو، راشئ وګورو چي په څه څه لوړه شوې او د قسمونو ځواب څه دي؟

او د قسمونو او ځواب ترمنځ ئې ارتباط څنګه دي؟ او د کومي ادعا د اثبات لپاره پدې شیانو لوړه شوې؟

که لږ دقت وکړو نو متوجه کېږو چي له قسمونو نه وروسته په اتو آیتونو کي د دریو باغي او عاصي ډلو: عاد، ثمود او د فرعون د قوم شوم او کرغېړن عاقبت ته اشاره شوې، دا هره ډله په خپل خپل وخت کي پیاوړي، ځواکمنه او په وسایلو سنبال ډله وه، چي د فساد، ظلم او طغیان په وجه مؤاخذه شول او په الهي دردناك عذاب اخته. په ۱۴ آیت کي د یوې ډېري مهمي ادعاء شاهد یو، چي په ټول قاطعیت او تأکید سره مطرح شوې، دا چي "ستا رب حتماً په کمین کي دي". دغه ادعا د مخکنیو قسمونو ځواب دي، د هغې د اثبات لپاره په دغو قسمونو او پورتنیو تاریخی مثالونو استناد شوی. د دې لپاره چي پوه شو دا قسمونه څنګه دا ادعا اثباتوي چي ستا رب د شر او فساد ځواکونو ته په کمین کي دي، باید لاندي خبرو ته توجه وکړو:

- د قسمونو په سر کي "الفجر: سباوون" ذکر او ورپسې "لیال عشر: لسګوني شپې" او په پای کي ئې د "اللیل اذا یسر: او په شپې چي شي روانه" دا ښیي چي په منځنیو قسمونو کي هم باید د شپې په اړه خبره شوې وي او له "الشفع و الوتر" نه هم باید جفت او طاق شپه مراد وي نه بل څه، د بیان له فحوی نه په ټول صراحت سره معلومېږي چي له سباوون نه هر سباوون، له لسګونو شپو د هري میاشتي لسګوني شپې او له جفت او طاق نه هره جفت او طاق شپه

مراد ده. د الهي بليغ کلام دقيق نظم او يووالي همدا ايجابوي، په بل څه د هغوی اطلاق، بې بنسټه او بې ځايه تعبير دئ چي هيڅ دليل ورته نشو وړاندي کولی.

- د دغو آيتونو الفاظ عام دي، دا سمه نده چي تر خاص سباوون او خاصو شپو ئې محدود کړو، د آيتونو په الفاظو کي هيڅ داسي نښه نه ګورو چي اختصاص ترې ثابت شي.
- د الهي کلام بلاغت دا تقاضا کوي چي د نوموړو قسمونو او ورپسې تاريخي مثالونو او د قسمونو د ځواب ترمنځ بايد ژور او دقيق ارتباط وي.
- ته چي هر سحر، د "شپې" د ختمېدو او د سباوون د راختو شاهد يې، هره جفت او طاق شپه ګورئ چي پای لري، سره لدې چي په هغوی کي د تياري او روښنائي له اړخه او د اوږدوالي لنډوالي له پلوه او په هغوی کي د سپوږمۍ د شکل او هيئت له لحاظه تفاوت وي، خو هره يوه پای مومي او خپل ځای ورځي، رڼا او روښنائي ته پرېږدي. د هري مياشتي لسيزي ګورئ چي په لومړي کي سپوږمۍ وړه وي او ورو ورو ستره شي، د شپو لومړې برخي ئې سوکه سوکه تر مخکي نه زياته روښانه وي، په منځنۍ لسيزي کي د شپو ډېره برخه روښانه او د سپوږمۍ زياته برخه ځرګنده وي او په ورستۍ لسيزي کي سپوږمۍ وړه وي او رڼا ئې ضعيفه، د شپو لومړۍ برخه تياره او وروستۍ ئې نسبتاً روښانه. تر هغه چي د وروستۍ لسيزي په وروستۍ شپه کي سپوږمۍ له سترګو پټه شي، مياشت پای ته ورسي او خپل ځای بلي مياشتي ته پرېږدي. همداراز چي هر

سباوون د شپې تیاره زړه په روڼ فجر سره څېري شي، د سباوون ځلانده توره د شپې په تور سر راپرېوځي، د شپې توره پرده څېري او فجر طلوع کوي، باید مطمئن وي چې د جهل، ظلم او فساد توره شپه به همداسې ختمېږي.

ډېره عجیبه ده چې ځینو مفسرینو "رحمهم الله"، له "فجر" او "لیال عشر" نه خاص اوقات او له جفت او طاق نه له شپو نه پرته نور څه مراد کړي!! د دغو کمزورو آراوو په هکله باید ووایو:

- عام الفاظ ئې خاص کړي.
- د قسمونو او ځواب ترمنځ ارتباط ئې له پامه غورځولی.
- داسې ئې انګارلي چې دا قسمونه د "مقسم به" په عظمت د اعتراف په څېر ذکر شوي نه د استشهاد او استناد لپاره، حال دا چې خبره برعکس ده، الله لدې ډېر لوړ دئ چې د کوم څه د عظمت لپاره په هغه لوړه وکړي، دا کار له انسان سره ښائي نه له رب العالمین سره، د قرآن قسمونه د استشهاد لپاره او د مدعا د اثبات په منظور راغلي.

که "فجر"، "لیال عشر" او "الشفع و الوتر" خاص اوقات ونیسو، نو په هغوی باندې لوړه دا مدعا څنګه ثابتوي چې ستا رب ظالمانو ته په کمین کې دی؟!! او دا به د فرعون، عاد او ثمود د قومونو له تباهي سره څه تړاو لري؟!! پداسې کمزوري توجیه سره خو د الله له بلیغ کلام نه بې ربطه جملات جوړېږي، یووالي او دقیق نظم ئې له

منځه ځي.

دا آیت "هل فی ذلك قسم لذی حجر" په ډېر وضاحت سره ښيي چي په مخکنيو آيتونو کي راغلي قسمونه "دلائل" او "شواهد" دي، نه مجرد قسمونه. "عقل" ئې مخاطب کړی او وايي چي "د عقل خاوندان" ئې په حقيقت پوهېدی شي، "ذی حجر" د دغو قسمونو د مدعا حقيقت درك کولی شي. د دې قسمونو اساسي "مدعا" دا مطلب ثابتول دئ چي "خدای ظالمانو ته په کمين کي دي"، د دغي مدعا د اثبات لپاره لومړي د هري شپې په پای کي د سباوون په راختو استناد شوی او ويل شوي چي هره شپه، څه جفت څه طاق، څه د مياشتي د يوې لسيزي څه د بلي لسيزي، بالآخره د فجر په راختو پای ته رسي، همداراز به د ظلم شپه ختمېږي او تغر به ئې ټولېږي، د هغو لپاره چي "د عقل خاوندان" وي همدا دليل کافي دي، بيا پدې پسې متصل، د پورتني حقيقت او الهي سنت څو تاريخي بېلګې رااخلي او د مخاطب مخي ته ئې ږدي او همدغه ادعا د تاريخ په پاڼو د استناد له لاري ثابتوي. دا دئ تاريخ شاهد دي، د عاد، ثمود او فرعون پايله څه وه؟ متمدن، ځواکمن، مسلح، د زر او زور خاوند، خو ظالم، مفسد، عاصي او طاغي!! يو ئې " ذات العماد: د لوړو لوړو څلو او جګو جګو بنګلو خاوند" بنګلي ئې د ضرورت لپاره نه، بلکي عبث، خوشي او د خپل قدرت او زور ځواك د ښودو لپاره، بل ئې ثمود چي تېرې به ئې تراشلي او په غرونو کي ئې ځانته مجلل کورونه جوړول، دريم ئې فرعون چي د خپلو مخالفينو په لاس پښو کي ئې ميخونه ټکوهل، نه يوازي د عادي مخالفينو،

حتی د خپلي میرمني په لاس پېښو کي هم!! پدوي ټولو د الهي عذاب متروکه راپرېوته، د دنیا له صفحي حذف شول، د دوی د هلاکت دوه اسباب وو: الف- طغیان او سرغړاوي ئې وکړ او زر زور مغرور کړل. ب: په ځمکه کي د ډېر فساد باعث شول.

نو که د طغیان او فساد په وجه په مخکنیو ظالمانو الهي عذاب نازل شوی، نو اي ظالمانو! پدې پوه شي چي ستاسو پایله هم دې ته ورته ده. پدې پوه شي چي الله هر ظالم ته په کمین کي دي، مهلت ورکوي خو غافل کېږي نه، لکه یو شکاري چي د خپل شکار لپاره کمین نیسي، شکار ته موقع ورکوي چي بې باك او بې اعتناء د کمین په لوري وخوځي، په خاص وخت او ځای کي ئې کار کوي، همداراز الله تعالي ظالمانو ته مهلت ورکوي، تر خاص وخت پوري ورته انتظار کوي، ظالم له خپل عاقبت نه بې خبره، په الهي مهلت او فرصت غولېدلی، په ظلم، فساد او طغیان کي مخکي درومي، ناڅاپه له الهي کمین سره مخامخ کېږي او د عذاب متروکه په سر خوري.

البلد

له ستونزو او کړاوونو سره مخامخ کېدل د الله له رعایت نه د محرومیت نښه نده، برعکس دا یو ثابت او عام الهي سنت دي

د البلد د مبارکي سورې په لومړي آیت کي قسم پدې صیغه راغلی:

لا أُقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ* وَ أنت حِلٌ بِهَذَا الْبَلَدِ *وَ وَالِدٍ وَ مَا وَلَدَ *

نه، قسم می پدی ښار. او ته حلال گڼی کیږی پدی ښار کي. او قسم می په هر پلار او په هر ځوی.

دلته څو خبرو ته پام وکړئ:

o ځيني گمان کوي چي د قسم نه مخکي "لا" اضافي ده او ځيني نور وايي چي دا د قسم د نفي لپاره ده، پدې معنی چي لوړه نه کوم، دا دواړه توجيهات کمزوري دي، په قرآن کي نه اضافي څه شته او نه کم او دا دوهمه توجيه خو تر دې هم ډېره کمزوري او خرابه چي د غير ضروري خبري له کولو سره ئې مترادف کوي، که معنی ئې دا وي چي پدې ښار لوړه نه کوم نو د دې خبري د کولو گټه څه شوه؟!! غوره او دقيقه توجيه دا ده چي پدې "لا" سره د مخاطب وينا او دعوی رد شوې او د ده د ذهنيت له ردولو نه ورسته، مختصر مکث دئ او بيا ويل شوي چي پدې ښار مې قسم، يعني داسي نده چي تاسو ئې گمان کوي، زما دي پدې ښار او په هر پلار زوي قسم وي چي انسان په کړاو او ستونزو کي پيدا شوی. د قرآن په ډېرو ځايونو کي کلام په "لا" او "فلا" پيل شوی، په انساني محاوره کي هم د دې شاهد يو چي معمولاً انسان د خپل مخاطب خبره په لا او نه سره ردوي او ورپسې خپله خبره کوي.

o د دې خبري "پدې ښار کي ته حلال يې" معنی دا ده چي: د مکې پدې ښار کي چي د "بيت الحرام" محدوده ده، جنگ پکي حرام دي، پدې کي خلك د خپل پلار له قاتل نه هم د غچ اخيستو هڅه نه کوي، د بوټو او ونو له شکولو ئې ډډه کوي، د ځناورو او حشراتو له وژلو هم ځان ساتي، ښکار پکي حرام گڼي، د هرڅه حرمت پکي ساتل کېږي، خو اي پيغمبره!! دلته ستا هتك حرمت، له تا سره دښمني او مخالفت، ستا د يارانو تعذيب او وژنه، نه يوازي جائز گڼل کېږي بلکي د ثواب کار ئې شمېري!! ټول د "حرمت" په "حريم" کي دي، خو

ته له حرمت نه محروم او حلال!! که د سورې په متن کي او د قسمونو او ځواب ترمنځ ارتباط ته لږ ځير شو نو پدې خبري پوهېدل آسانه شي چي له "أنت حِلٌ بهَذَا البَلَد" نه مراد همدا مطلب دئ نه بل څه.

o په دریېم آیت کي "والد و ما ولد" د نکیره په صیغه راغلي او معنی ئې هر پلار او زوي دي، نه خاص پلار او زوي.

له قسمونو وروسته ويل شوي:

لَقَدْ خَلَقْنَا الانسنَ فى كَبَدٍ*

بی شکه چي انسان مو پيدا کړی په سختی کي.

دا د مخکنیو قسمونو ځواب دي، باید وګورو چي دا قسمونه څه مطلب افاده کوي او څنګه د دې ادعا په حقانيت شهادت ورکوي چي "الله تعالی انسان په محنت او مشقت کي پيدا کړی" او په "هذا البلد" او "والد و ماولد" باندي د لوړي او ځواب ترمنځ ئې څه رابطه ده؟ پدې خبرو د پوهېدو لپاره لاندو نقاطو ته توجه وکړئ:

هغو خلکو چي د پيغمبر عليه السلام او د ده له دعوت سره مخالفت ته ئې ملاتړلي وه، خپل ټول وسايل او امکانات ئې د دې الهي نهضت د مقابلې لپاره کارول او د پيغمبر عليه السلام ياران ئې د مکې په مبارکي وادي، دا د الله د کور حرم کي، ترشديد تعذيب لاندي نيولي وو، ويل به ئي: پدې خبري څنګه باور وکړو چي محمد صلی الله عليه و سلم د خدای پيغمبر دي، د ټولو ملائکو مطاع جبرئيل د الله له لوري ده ته د الهي وحي قاصد دي، دا ادعا

کوي چي لار ئې حقه او الله ئې مل دئ!! پداسي حال کي چي دی او یاران ئې له دغو سختو کړاوونو او ستونزو سره مخامخ دي، په هرګام مصيبتونه او ابتلاءات ورته منتظر، تعذيب کېږي، له ملك نه شړل کېږي او وژل کېږي!! دا ولې د ده خدای د ده مرسته نه کوي؟ ولې ملائکي د ده مرستي ته نه راځي؟ ولې د ده مخالفين د الله په عذاب نه اخته کېږي؟ الله جل شأنه پدغي مبارکي سورې کي دوی ته دا ځواب ورکوي: له کړاوونو او ستونزو سره مخامخ کېدل يو ثابت الهي سنت دي، خدای جل شأنه انسان داسي پيدا کړی چي خامخا به د راز راز محنتونو او مشقتونو له کړلېچونو نه تېرېږي، لوړي ژوري به ګورئ، کړاوونه به ګالي، له مصيبتونو سره د چا د مخامخ کېدو معنی دا نده چي هغه د الله له تائيد نه محروم او لاره ئې ناسمه ده!! تاسو سخته اشتباه کړې چي دا انګېرنه مو د خپلو قضاوتونو لپاره ملاك او معيار ګرځولی، مګر د دې ښار د د جوړېدو له قصې خبر نه ياست چي څنګه ستاسو جد ابراهيم عليه السلام د خدای خليل، خپله ناتوانه ميرمن، هاجر او خپل وړوکي ماشوم زوي، اسمعيل عليه السلام پدغي سوزنده وادي کي هغه وخت يوازي پرېښودل چي نه پکي د څښاك اوبه وي، نه ونه او بوټي، نه سيوري، نه حيوان او انسان، ويرونکي وچه دره او سپيره ډاګ، دواړه ئې د الله په حکم دلته يوازي پرېښودل، څومره ستره ابتلاء، هم پلار ته او هم مور او زوي ته!! څومره سختي ورځي پرې راغلې؟ که ابراهيم عليه السلام دا د کعبې معمار او زوي ئې اسمعيل ذبيح الله، هغه دوه ستر شخصيتونه چي تاسو اي قريشو! ځان ورته منسوبوي او

پدې انتساب فخر کوي، که دوی لداسي ابتلاءاتو سره مخامخ شوي او تاسو دا نه وایاست چي ولې ستاسو جد لداسي سختو ورځو سره مخامخ شوي نو د محمد علیه السلام په اړه ولې دا خبره کوي؟ د پیغمبرانو د ابتلاءاتو قصې خو دا حقیقت ثابتوي چي دا یو ثابت الهي سنت دي.

o د هر انسان د ژوند بهیر ته پام وکړئ، که پلار وي او که زوي، د هرچا ژوند له لوړو ژورو ډك، کمزوي، ضعیف او محتاج دنیا ته راشي، بل ته په هرڅه کي اړ، لاس پښې وهي، له یوه نه بل اړخ ته نشي اوښتي، بل څوك باید د ده مرسته وکړي، خپله غذا په اوښکو، ژړا او چیغو ترلاسه کوي، چي له ځمکي د پورته کېدو شي نو هرګام په ډېر زحمت پورته کوي، په هر قدم کي پر مخ لوېږي، له راز راز بیماریو سره د دوامداري مقابلې لړۍ ئې په مخ کي، دردونه او رنځونه، تر څو ځوان شي، د ژوند بهیر ئې نوي پړاو پیل کړي او ستونزې ئې نوي بڼه او پیچلي ابعاد، له یوې نزاع لا نه وي فارغ شوی چي په بلې سر شي، یو مشکل ئې لا نه وي حل چي له بل سره مخامخ شي، له یوې بیماري روغ شي په بلې اخته، دغه دئ د انسان د ژوند حقیقي انځور، له ستونزو سره مخامخ کېدل ئې د ژوند طبیعي بهیر، د الهي سننو مطابق او د ژوند لازمه. خدای جل شأنه انسان داسي ندي پیدا کړی چي تل به د ګلانو د پاڼو په بستر ځملي، الله د ګل ترڅنګ اغزي پیدا کړي، د خندا تر څنګ ژړا، د خوشحالي ترڅنګ غم، د سوکالي ترڅنګ ستونزې.

الشمس

که بریا غواړې خپل نفس تزکیه کړه

د الشمس د سورې قسمونه دا دي:

وَ الشمْسِ وَ ضحَاهَا *
قسم په دغه لمر او په غرمه ئی.

وَ الْقَمَرِ إِذَا تَلَاهَا*
قسم پدی سپوږمی چي شي ورپسی .

وَ النهَارِ إِذَا جَلَّاهَا *
قسم پدغي ورځ چي ئی څرگند کړی.

وَ الّيْلِ إِذَا يَغْشاهَا *
قسم پدغي شپې چي ئی راونغاړی تیاره کي.

وَ السمَاء وَ مَا بَنَاهَا *
قسم پدی آسمان او دغه رنگه جوړېدو ئی.

وَ الأرْضِ وَ مَا طحَاهَا *
قسم پدغي ځمکی او داهسی خورېدو ئی

وَ نَفْسٍ وَ مَا سوّاهَا * فَألهَمَهَا فجُورَهَا وَ تَقْوَاهَا *
قسم په دغه نفس او داهسی سمېدو ئی. چي الهام ئی ورته وکړ د فجور او ځان ساتو ئی.

له لومړي آيت نه تر ۸ پوري په څو شيانو لوړه شوې او ورپسې ويل شوي:

قَدْ أفْلَحَ مَن زكّاهَا * وَقَدْ خَابَ مَن دَسّاهَا *
بی شکه بريالی شو هغه څوك چي پاك ئی کړلو،او بی شکه نامراد شو هغه څوك چي وئی لړلو.

بايد وگورو چي د دغو قسمونو او ځواب تر منځ ئې څه رابطه شته، دا قسمونه څنگه دا خبره ثابتوي چي: هغه کس بريالي شو چي خپل نفس ئې تزکيه کړ او هغه نامراد شو چي ککړ ئې کړ" ځواب دا دي:

لکه څنګه چي د دې عالم حکيم خالق، ستا د ځمکي د روښانه کولو لپاره داسي لمر پيدا کړی چي نه يوازي ستا د ځمکي "کور" ته رڼا ورکوي بلکه حرارت هم ورکوي، د لمر له "حرارت" او "نور" نه پرته به ستا په تياره او سړې ځمکي باندي ژوند ممکن نه وو، همداراز ئې ستا د لارښووني لپاره ستا په نفس کي د سالم فطرت او حساس ضمير روڼ څراغ ايښي، داسي لارښود چي هم تا ته "فجور" درښيي او هم "تقوی"، ښه درته ښايسته او آشنا کړي او بد درته منکر او کرکجن.

ته په آسمان کي ګوري چي د "لمر" له پرېوتو سره سم سپوږمۍ راڅرګنده شي، دا سپوږمۍ چي د شپې ننښه ده، نه له ځانه نور لري او نه حرارت، که لدې نه ستا د ځمکي په لور د نور پلوشي رادرومي، نو دا په خپله د دې نه بلکه د لمر وړانګي دي چي دا ئې د يوې آئيني په څېر ځمکي ته منعکس کوي. که لمر پرېووت سپوږمۍ راځي او د شپې راتګ اعلانوي، همداراز که ستا د ضمير څراغ خړ او مړ شو، نو نامراده شوې او تياره دي په برخه شوه.

o ته ورځ ګورې چي لمر راڅرګند کړي، ورځ د ځمکي هغه حالت دئ چي لمر ته مخه کړي، پدې سره روښانه شي، رڼا او حرارت ئې په برخه شي، هر څه پکي وينې شي، وده، حرکت او خوځښت پکي پيل شي او ته شپه ګورې چي لمر پټ کړي، شپه د ځمکي هغه حالت دئ چي لمر ته شا کړي او پدې سره له نور او حرارت نه محرومه او تياره ئې په برخه شي، د خوځښت او حرکت ځای رکود او جمود ونيسي،

ستا د "نفس" هم دغه حالت دي، که دي "تزکیه" کړ او پاك صاف دي وساتو، بريالي شوې او که دي "ولړلو" نو ناکام او نامراد شوې. که تا د خپل نفس لمر "دا حساس ضمیر" او "دا لاربنود ځراغ" روښانه کړ نو "رڼا"، "ژوندون"، "وده" او "بیداري" به دي په برخه شي او که دي خړ او دپ کړ نو "تیاره"، "خوب" او "رکود او جمود" به درته مخه کړي. دلته دې مطلب ته اشاره کول هم ضروري برېښي چې دا ولې قرآن د دې په ځای چې ووايي: د لمر په تلو راتلو سره شپه او ورځ راځي، برعکس وايي: ورځ لمر راڅرګند کړي او شپه ئې پټ کړي؟! د بیان پدغه اسلوب سره قرآن یوه داسي ستر حقیقت ته اشاره کړې چې انسان یوازي څو کاله د مخه په ۱۹ پیړۍ کي پرې پوه شو. انسان مخکي پدې نه پوهېدو چې شپه او ورځ په اصل کي د ځمکي دوه خاص حالتونه دي چې د ځمکي په حرکت پوري ارتباط لري، نه د لمر په حرکت پوري، د ځمکي حرکت دئ چې کله د لمر د څرګندېدو باعث شي او کله ئې د پټېدو، د بیان دا دقیق اسلوب نه یوازي د قسمونو له ځواب سره ژور ارتباط لري بلکي له یوه ستر علمي حقیقت نه هم پرده اوچتوي. لکه چې د ځمکي د شپې او ورځي باعث په خپله ځمکه ده، ستا د نفس د شپې ورځي باعث هم په خپله ستا نفس دي.

همدا راز ته په خپلي فضاء کي لوړ او اوچت آسمان ګوري او تر خپلو پښو لاندي پرېوتې ځمکه، ستا نفس هم دې ته ورته دوه حالته درلودي شي، یا به لوړ درومي یا به له ځمکي سره نښلي، یا به د ارتقاء او رشد لار نیسي او عزت، رفعت او سرلوړي ته به رسي،

یا به د ځوړ، سقوط، هبوط او پرېوتو لار غوره کوي او د ذلت او سپکاوي په کنده کي به پرېوځي. قرآن په ډېرو نورو ځايونو کي هم دې ته ورته د ځمکي په لوري دروند کېدل، په ځمکي پسې نښتل او د هبوط او سقوط اصطلاحات هلته کارولي چي ذلت، رذالت او سپکاوی افاده کړي، ذلت ته غاړه ايښودل او په سپك ژوند د انسان رضايت تمثيل کړي او پورته تگ ئې د معنوي ارتقاء او روحي رشد لپاره کارولی.

په ۵، ۲او۷ آيت کي د "مابنٰاها، ما طحٰها و ماسوٰها" په اړه د مفسرينو دوه رأيي زمونږ مخي ته راځي چي دقيقه او ارجح ئې دا ده: پدې آيتونو کي "ما" مصدری ده او د آيتونو ترجمه داسي ده: قسم پدی آسمان او دغه رنگه جوړېدو ئی. قسم پدغي ځمکی او داهسی خورېدو ئی. قسم په دغه نفس او داهسی سمېدو ئی . د دې رأيي د ترجيح دلائل دا دي:

د کلام بلاغت او د آيتونو ترمنځ نظم او تړاو دا تقاضا کوي چي د مخکنيو او وروستنيو آيتونو په څېر دلته هم بايد په څرگندو شيانو لوړه شوې وي، لکه چي په نورو آيتونو کي په لمر او غرمه ئي، په سپوږمۍ چي په لمر پسې راشي، په ورځ چي لمر څرگند کړي، په شپه چي لمر پټ کړي، په آسمان او په ځمکي لوړه شوې ،په "مابناها، ما طحها و ماسوها" کي هم بايد څرگندو شيانو ته اشاره شوې وي، د قرآن اسلوب دا دئ چي "مشهود" او "ملموس" شي د "غيب" او له سترگو پټو شيانو د اثبات لپاره شاهد راوړي.

که "ما" د "من" په معنی ونیولی شي نو د قسمونو معنا به دا شي چې په ټولو کې په الله لوړه شوې، چې پدې سره له یوې خوا د بلاغت مغایر تکرار راځي او له بلې خوا په الله تعالی باندې لوړې سره "کافر" مخاطب پدې نشي قانع کېدی چې د نفس تزکیه په بریا منتج کېږي او تدسیه ئې په خسران او نامرادي.

نو پدې قسمونو سره انسان ته ویل شوي: که ستا نفس همت وکړ اوچت او لوړ اهداف ئې غوره کړل، له تیارو د وتلو تکل ئې وکړ، له ځمکنیو ټیټو جاذبو نه ئې ځان وژغورو، د لوړو په لوري ئې د الوتو پیاوړي وزرونه پیدا کړل، بریا دې په برخه کېږي، خو که دي نفس په تیاره، ناپاکي او پلیدي کې پاتې شو، له هغه نه د وتو همت او جرأت ئې ونه کړ، ذلیل، زبون، شقي او بدمرغه به شي. لکه چې په طبیعت کې روڼ او تود لمر ګوري،او سپوږمۍ چې په خپله تیاره ده او لمر ئې روښانه کوي، شپه او ورځ ګوري چې یوه لمر متجلي او څرګند کړي او بله ئې پټ، لوړ آسمان او ټیټه پرته ځمکه ګوري، په خپله د انسان دننه د" تقوی" الهام او د "فجور" د وسوسې شاهد یې، نو پدې پوه شه چې ستا د روح او نفس هم دوه حالته دي: یا به هغه تزکیه کوې، وده به ورکوې، لوړ به ئې بیایې، ارتقاء به ورکوې او پدې سره به بریا ترلاسه کوې او یا به ئې په کثافاتو لړې، لاندې به ئې غورځوې، له اوچت تلو به ئې راګرځوې، پرېږدې به ئې چې تپ او زنګ وهلې پاتې شي چې پدې سره به ئې په خسران او نامرادي اخته کوې.

دا مطلب هم د يادولو وړ دئ چي د يوې مذهبي فرقي په ځينو تفاسيرو كي د "الشمس"، "القمر" او دې ته ورته الفاظو داسي تفسيرونه شوي چي له قرآن سره د دوی چلند او د قرآن په غلط تفسير كي د دوی جسارت او بې باكي ته انسان حيران پاتې شي!! د مثال په طور وايي: الشمس يعني علي، والقمر يعني فاطمه!! يعني د الشمس او القمر معنى هغه نده چي عام خلك پرې پوهېږي، له الشمس نه مراد علي رضي الله عنه دئ او له القمر نه مراد فاطمه رضي الله عنها!! دوی د قرآن د الفاظو هغه معنى اخيستل سم نه ګڼي چي د عربو په محاوراتو كي معمول وه يا ئې د لغت په كتابونو كي موندل كېده!! د قرآن د الفاظو ظاهري او متداوله معنى اخيستل، له الشمس نه لمر، له القمر نه سپوږمۍ، له الليل نه شپه او له النهار نه ورځ، له السماء نه آسمان او له الارض نه ځمكه او ... دا صحيح نه ګڼي، وايي: د دې الفاظو د ظاهري معنى تر شا بله باطني معنى مضمر ده چي په هغې يوازې اهل بيت او د دوی ائمه پوهېږي او بس!! دوی وايي: د قرآن په درې سوه آيتونو كي علي رضي الله عنه ته اشاره شوې، پداسي حال كي چي هر په قرآن پوه انسان حتى هغه چي ډېر محدود او سطحي پوهه هم ولري پدې ښه پوهېږي چي په ټول قرآن كي يو داسي آيت هم نشته چي په هغه كي صراحتاً او يا اشارتاً او تلويحاً علي رضي الله عنه ته اشاره شوې وي!! د دوی په مقابل كي بيا ځيني نور داسي دي چي د تفسير او ترجمي په دوران كي د يوه لفظ ټولي هغه معاني رااخلي چي د لغت په كتابونو كي ئې بيامومي او د مختلفو معانيو له مخي د آيت ګڼ شمېر ترجمي او

تفاسیر وړاندي کوي، پرته لدې چي یوې ته په بلي ترجیح ورکړي او دا ووایي چي پدې خاص ځای کي کومه ځانګړې معنی مراد ده!! دوی ګمان کوي چي د یوه کلام کمال پدې کي دئ چي ډېري معاني ولري!! حال دا چي بلیغ کلام هغه دئ چي معنا ئې څرګنده وي، مخاطب مشخص، محدد او واضح مفهوم ترې واخلي، دا شك ورته راپیدا نشي چي د کلام د خاوند هدف څه دئ، برعکس د ویناوال هدف په صراحت او آساني سره درك کړي. قرآن خو خپل ځان داسي معرفي کوي چي مبین، آسان، له شك نه فارغ او څرګند دي، یوه برخه ئې په بل سره توضیح شوې، په واضح عربي ژبي کي لېږل شوی، ابهام او اغماض پکي نشته او د هرڅه تفصیلي بیان پکي راغلی.

الليل

د انسان اعمال "ښه" او "بد" لري او مکافات او مجازات ایجابوي.

د الليل د سورې قسمونه دا دي:

وَ الّيْلِ إذَا يَغْشى *
قسم پدغي شپې چي کله ونغاړی تیاره کي.

وَ النهَارِ إذَا تجَلى *
قسم پدغي ورځی چي ځلانده کړی رڼا کي.

وَ مَا خَلَقَ الذكَرَ وَ الأُنثى *
قسم دئ په داهسی پيدا ايښت د نر او ښځی.

د قسمونو ځواب دا دي:

إِنَّ سعْيَكمْ لَشتى *
بې له شکه بېلابېلې مو دي هڅې.

د قسمونو او ځواب شرح او تفصيل دا سي دي:

o دلته په دريو شيانو لوړه شوې: په شپه چې کله خپل تور وزر په هر څه وغوړوي او له سترګو ئې پټ کړي، په ورځ چې هرڅه راڅرګند کړي او د نر ښځې د پيدا ينښت په څرنګوالي.
o د دغې ادعا د اثبات لپاره چې د انسانانو هڅې او مساعي له يوه بل نه تفاوت لري او د ماهيت، ارزښت او نتائجو له مخې يو شانته نه دي، په مخکنيو دريو خبرو استناد شوی: د "شپې" او "ورځې" ترمنځ تفاوت او د "نر" او "ښځې" ترمنځ تفاوت.

لومړئ بايد دا خبره واضح شي چې د انسان د هڅو او مساعي ترمنځ د تفاوت معنی څه ده؟ بيا بايدوګورو چې دا قسونه څنګه د دغې ادعا په حقانيت شهادت ورکوي؟ د انسان د کړو وړو په اړه دوه تصور او انګېرني درلودي شو:

• د انسان اعمال "ښه" او "بد" لري او مکافات او مجازات ايجابوي.
• د انسان اعمال ښه او بد نلري، نبايد هغه د ښه او بد په معيارونو وزن کړو، ځينو ته ښه او ځينو ته بد ووايو او په مکافات

او مجازات ئې باور ولرو.

ځوك چې په خداى او آخرت باور نلري، د انسان د عملونو په اړه ئې انګېرنه دا ده چې د انسان ټول اعمال يو شانته دي او د هغوى ترمنځ په تفاوت باور نه لري، فقط هغه عمل "بد" ګڼي چې بل ترې متضرر شي، دا "عمل" هم پدې دليل بد ندي چې"ذاتاً" او "اساساً" بد وي، نه، بلکه د هغه چا له نظره بد دئ چې ترې متضرر شوى، په يوه عمل کې د دواړو ذيدخلو خواوو د رضايت په صورت کې هرکار جائز او سم ګڼي. دا تصور د دې باعث کېږي چې انسان د عملونو مکافات او مجازات نفى کړي او په هغه باور ونه لري، د دغې انګېرنې له مخې "ښه" او "بد" د انسان د "خيال" زېږنده ده، د انسان له ځانګړو تصوراتو نه راولاړ شوى، اساساً "ښه" او "بد" نشته، دا په خپله تاسو ياست چې "ښه" او "بد" مو جوړ کړي.

قرآن د دغه غلط ذهنيت او ناسم تصور د ترديد او تصحيح لپاره وايي: لکه چې شپه او ورځ سره متفاوت دي، يوه توده او روښانه او بله تياره او سړه، يوه په ټول سخاوت سره نور شيندي، هرڅه درته ځرګندوي او په خپل حرارت سره د هر محتاج مرسته کوي، بله د نور او حرارت مانع شي، په هرڅه تياره پرده وغوړوي او پېژندل ئې ګران کړي، ځوك چې د ورځې لخوا کار کوي خپل هرګام په پوره سوچ سره اخلي او په خپل ځاى ئې ږدي، خو ځوك چې د شپې لخوا خوځېږي هم د خپل حرکت د سمت او استقامت په تعيين کې له ستونزو سره مخامخ وي او هم د ګام ايښودو موزون ځاى په

غوره کولو کي. ستا عملونه هم له یوه بل نه دومره تفاوت لري لکه دا د طبيعت دوه بېلابېلې شېبې، شپه او ورځ!! لکه چي "نر او ښځه" په هر خاص نوع ژوي کي په خپلو کي ژور تفاوتونه لري، هم د جوړښت له اړخه او هم له مقابل لوري سره په خپل تعامل کي، يو ئې اخيستلو ته تيار وي او بل ورکولو ته، يو ورکړه کوي او بل اخيستنه، د انسان په عملونو کي دې ته ورته تفاوتونه شته.

د انسان په کړو وړو کي تفاوت هومره ژور دئ چي د يوه بل مقابل کي، لکه د شپې او ورځي د تفاوت په اندازه او حتى تر دې هم زيات، يو ايثار کوي، د مظلوم او بې وزلي د ژغورني لپاره خپل مال وقف کوي، له "بخل" نه ځان ساتي، د بل په حق له تجاوز او تېري نه ډډه کوي، له هغه څه نه چي ده يا د ده همنوع ته صدمه رسوي امتناع کوي، د اوچتو اولوړو انساني اهدافو لپاره قرباني ورکوي او "حسنى" "تصديقوي"، يعنى "ښه" او "ښايسته" پيژني او په هغه اعتراف کوي، د ښه او ښايسته د پيژندو استعداد لري، د "ښه" او "بد" تفکيك کولى شي، له ټولو سره ورته چلند نه کوي، دا تمييز لري چي د انسان تر ټولو غوره عمل کوم دئ او ترټولو بد ئې کوم. ټول يو برابر نه گڼي. د دې کس عمل د ورځي په څېر دي؛ روښانه او ښايسته. ده ته د ښيگڼو په آسانه لار تگ آسانه شي، د انساني سالم فطرت د غوښتنو سره سم چلند ورته سهل او غوره برېښي، نه له ښه عمل نه ستومانه کېږي او نه پښېمانه کېږي، د دې په مقابل کي بل انسان داسي وي چي "بخل" کوي، د خپل مظلوم او بې وزلي همنوع د ژغورني لپاره د خپل شته له انفاق نه ډډه کوي، دا ضرورت نه

احساسوي چي د محتاج انسان مرسته وکړي، لدې نه ځان بې نیازه ګڼي چي د کوم لوړ انساني هدف لپاره څه قرباني ورکړي، د ښه او بد عمل ترمنځ د تفکیك او تمییز استعداد پکي ځپل شوی وي، له فضایلو نه انکار کوي، هر "معنوي ښایست" نفي کوي او د عمل په بدلې باور نه لري، د دې کس کره وړه توري شپې ته ورته دي چي د نور او حرارت مانع کېږي او د ښه او بد او مضر او مفید د پېژندلو په وړاندي خنډ شي. دې کس ته د بدو او کرکجنو کړو وړو "سخته" لار ښایسته او آسانه وبرېښي، د انساني سالم فطرت مغایر عمل ورته ښایسته معلوم شي او د بدو په ډنډ کي مزید غرق شي. مګر دا کافي نده چي اعتراف وکړو د انسان عمل هم د کیفیت له لحاظه او هم د پایلو او عاقبت له لحاظه تفاوت لري؟

الضحی

لکه چي کله غرمه وي او کله تیاره شپه، همداراز کله به سوکالي وي او کله ستونزې

د الضحی د مبارکي سورې قسمونه دا دي:

وَ الضحَی *
قسم پدی غرمه.

وَ الّیْلِ إِذَا سجَی *
قسم پدغه شپه چي شي تیاره.

د قسمونو ځواب دا دي:

مَا وَدّعَك رَبُّك وَ مَا قَلی *
نه خپل رب پرېښی یی او نه ئی دښمن گڼلی یی.

وَ لَلاَخِرَةُ خَیرٌ لّك مِنَ الأُولی *
او پایله درته غوره ده حتماً لدغه پیله.

وَ لَسوفَ یُعْطِیك رَبُّك فَترضی *
او ژر به دي رب، دومره تا ته درکړي چي راضي شې.

د شرحي په اړه لاندي خبرو ته توجه وکړئ:

په دوو لومړیو آیتونو کي په غرمي او په شپه چي کله توره پرده وغوړوي، لوړه شوې او ورپسې د قسم ځواب راغلی او په هغه کي ویل شوي: ته نه خپل رب پرېښي یې او نه ئې دښمن گڼلي یې. د قسمونو او ځواب ترمنځ ئې ارتباط هغه وخت ښه درك کولی شو چي هم د ټولي سورې مجموعي مضمون په پام کي ولرو او هم هغه خاص شرائط چي دا سوره پکي نازل شوې.

که د دې مبارکي سورې مضامینو ته لږ ځیر شو نو گورو چي دلته د پیغمبر علیه السلام د ژوند ځینو لوړو ژورو ته اشاره شوې او ورته ویل شوي: مگر ته ئې یو یتیم ونه موندلی او د ټیکی ځای ئی درکړ؟ مگر ته ئی یو لاروركی ونه موندلی او لار ئی وښودله؟ او نیازمند ئی ونه موندلې، خو غنا ئی درپه برخه کړه؟ که ستا په تېر ژوند کي دا لوړي ژوري راغلې، له ستونزو سره مخامخ شوی یې،

خو الله تعالي ترې ژغورلي يې، نو که نن له ستونزو سره مخامخ يې، بايد مأيوس نشې، بايد ډاډه وې د تېر په څېر به دا حالت هم پای ته ورسېږي، مګر نه ګورې چي الله تعالی کله ټکنده غرمه راولي او کله تکه تياره شپه، په تياره شپو کي بايد د رڼا ورځي او تودې غرمې راتلو ته اميدوار وې.

همدا راز دا سوره پس له هغه نازل شوه چي د څه موقت وخت لپاره پيغمبر عليه السلام ته د وحي راتګ متوقف شو، پيغمبر عليه السلام لدې ناحيي سخت پريشان وو، کله کله دا تشويش ورسره راپيدا کېدو چي مبادا الله تعالی ترې ناراضه شوی وي، مبادا کومه اشتباه ترې شوې وي او همدا د وحي د قطع کېدو باعث شوی وي، د دښمن شديد تبليغات د ده تشويش لازياتولو، ياران به ئې هره ورځ منتظر وو چي نوي هدايات به ئې ترلاسه کړي وي، څو اونۍ تېري شوې، نوي الهي لارښوونه ئې د منتظرو يارانو لپاره نه درلوده، دې وضعيت د ده پريشاني مزيد زياتوله، په همدې شرايطو کي دا مبارکه سوره نازل شوه. د دې سورې په قسمونو کي پيغمبر عليه السلام دې ته متوجه کوي چي کله غرمه وي، لمر تودي وړانګي خوروي، که دا حالت د زيات وخت لپاره دوام وکړي، انسان ئې نشي زغملی، حکيم خدای، ورځ او په هغې کي د تودو وړانګو خورېدل پای ته ورسوي، د څه وخت لپاره لمر ترشا کړي، د تودو وړانګو خورول ئې متوقف کړي، په ځای ئې شپه راولي چي هم سړه وي او هم تياره او هم پکي چوپه چوپتيا، دا طبيعي تحول د دې باعث شي چي انسان خپل تعادل له لاسه ورنکړي او د ځمکي په سر ژوند کول

ورته آسانه شي، همدا راز په پيغمبر عليه السلام د بعثت په لومړيو شپو ورځو کي د "وحي" مسلسل راتگ ده ته دومره ستونزمن او مشکل وو لکه په ټکنده غرمه کي لمر ته دوامدار ودرېدل، دې ته اړ وو چي د وحي دا پلوشي د څه وخت لپاره متوقف شي، ترڅو پيغمبر عليه السلام د وحي د لړۍ بعدی څپو ته تيار شي، د دغه مطلب د اثبات لپاره د شپې په تگ راتگ استناد شوی او پيغمبر عليه السلام ته ويل شوي چي نبايد د وحي له موقت توقف نه پريشانه شي، دا داسي وگڼه لکه له يوې تودي غرمي نه وروسته چي ورځ ورو ورو پای ته ورسېږي او شپه راشي! ستا رب نه پدې خاطر د وحي نزول مؤقتاُ متوقف کړی چي تا ته اعتناء نلري او نه پدې خاطر چي له تا ناراضه شوی، برعکس ستا د "خير" او مصلحت لپاره ئې دا کار کړی.

التین

د پیغمبرانو لوړ لوړ شخصیتونه پدې شهادت ورکوي چي په انسان کي لوړ لوړ استعدادونه ایښودل شوي

د دغه مطلب د اثبات لپاره د التین د سورې په قسمونو استشهاد شوی:

وَ التّینِ وَ الزّیْتُونِ *
پدی انځر، پدی زیتون باندی قسم.

وَ طورِ سِینِینَ *
په طور سینین باندی قسم.

وَ هَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ *
پدغه خوندی ښار باندی قسم.

د قسمونو ځواب دا دي:

لَقَدْ خَلَقْنَا الانسنَ فی أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ *
بی شکه چي انسان مو پيدا کړی دئ تر ټولو غوره جوړښت کي.

د دغو قسمونو په اړه د مفسرينو ترمنځ د زيات اختلاف شاهد يو، مونږ د اختصار لپاره د کمزورو او ضعيفو آراوو له راوړلو ډډه کوو، يوازي هغه رأيه رااخلو چي ترټولو دقيقه او د سورې له مضامينو سره مطابق او د آيتونو ترمنځ دقيق ارتباط ئې تائيدوي. د وضاحت لپاره لاندي عرائض لرو:

پدې آيتونو کي د "طور سينين" او"بلدالامين" مفهوم کاملاً واضح او روښانه دئ او قرآن په خپله د هغوی وضاحت کړی، طور سينين د موسی عليه السلام مبعث دئ او بلد الامين، مکه مکرمه چي د اسمعيل عليه السلام او محمد عليه السلام مبعث دي او په هغې کي د ابراهيم او اسمعيل عليهما السلام په لاس کعبه بنا شوې. که د قرآن د نورو آيتونو په رڼا کي غور وکړو نو دا خبره راته جوته کيږي چي د دغو دواړو ترمنځ يو ځانګړي شباهت او مناسبت شته او هغه دا چي دواړه د پيغمبرانو مبعث او د وحي مهبط دي، په يوه کي موسی عليه السلام په پيغمبري مبعوث او د فرعون په مقابله مأمور شو او بل ئې د ابراهيم، اسمعيل او محمد عليهم السلام د بعثت او

دعوت غبږي. له ځواب سره د دغو دواړو قسمونو ارتباط هم ډېر څرګند او واضح دي: دا دواړه ځایونه چي د نړۍ ستر ستر شخصیتونه ئې په غېږ کي پاتې شوي، پدې خبري شهادت ورکوي چي واقعاً انسان په ډېر غوره جوړښت کي پیدا شوی او ډېر ستر ستر استعدادونه پکي ایښودل شوي، د دغه اوچت او لوړ جوړښت څو څرګندي بېلګې ئې دغه جلیل القدره پیغمبران دي، که په انسان کي دا اوچت استعدادونه نه وي نو د پیغمبرانو په څېر عظیم او جلیل القدره شخصیتونه به پدوي کي نه راپیدا کېدل. مګر نه ګوري چي دغه جلیل القدر پیغمبران د عظمت او لوړوالي کوم کوم مقام ته رسېدلي، هر یوه د سترو انقلابونو لارښوونه کړې، د دوی په لاس ظالم استبدادی نظامونه نسکور شوي، د عدالت او آزادي ډېوه ئې بله کړې، د دې ډېوې په رڼا کي مظلومو او محرومو انسانانو ته د ډاډمن او سرلوړي ژوند شرائط برابر شوي، په جهل وهلي ټولني کي د روڼ مشعل په څېر ځلېدلي، توري تیاري شپې ئې روښانه کړې، آیا همدا کافي نده چي ووایو: واقعاً انسان په ډېر غوره تقویم کي پیدا شوی او په هغه کي ستر او عظیم استعدادونه ایښودل شوي.

خو له ځواب سره د دوو لومړنیو قسمونو په ارتباط پوهېدل غور غواړي. پدې اړه څو خبري په پام کي ولري:

د یوه بلیغ کلام یو ستر خصوصیت دا وي چي د بېلو بېلو برخو ترمنځ ئې تړاو، نظم او تنسیق وي، د دغه اصل له مخي باید دوه لومړي قسمونه له دوو وروستیو سره شباهت ولري. که دوه وروستي

قسمونه خاصو ځایونو ته اشاره کوي، پکار دا ده چي دوه لومړي قسمونه هم دې ته ورته ځایونو ته اشاره وکړي. خو باید وگورو چي په "التین" او "الزیتون" کي د دې امکان او احتمال شته که نه؟ ځواب دا دئ چي هو؛ په څو دلیله: لومړي دا چي د کلام له فحوی معلومېږي چي په لومړي آیت کي "البلد" مقدر دي، د درېیم آیت له "و هذ البلد" نه همدا خبره معلومېږي، یعني په لومړي آیت کي د انځر او زیتون په سیمو لوړه شوې. دوهم دا چي د دې سورې د نازلېدو په وخت کي فلسطین د اعلی زیتون په درلودو مشهور وو او شام د اعلی انځر په درلودو، چي چا به د زیتون نوم واخیست نو فلسطین به ئې مخي ته راغي او چي د انځر نوم به ئې واخیست نو شام به ئې ذهن ته راغي، دا داسي وگڼي لکه څوك چي په پاکستان کي د خربوزه نوم واخلي نو فوراً ئې افغانستان ذهن ته راشي او که په افغانستان کي د ام یا کیلي نوم واخلي نو سمدلاسه ئې پاکستان سترگو ته ودرېږي، دا ډېره عامه ده چي اکثراً ځایونه د خپلو خاصو میوو په نامه یادېږي. عربانو معمولاً په خپلو محاوراتو کي مختلف ټاټوبي د خپلو ځانگړو او خاصو میوو په نامه یادول، که به چا د څو ملکونو په څنگ کي د زیتون او انځر نوم اخیستو نو لدې نه ئې د شام او فلسطین معنی اخیستله. درېیم دا چي دغو دواړو ځایونو ته د قرآن په څو آیتونو کي اشاره شوې او د طورسینین او بلد الامین په څېر د پیغمبرانو د بعثت مبارك ټاټوبي گڼل شوي. څلورم دا چي که د ځینو مفسرینو د رأیي مطابق "التین" او "الزیتون" فقط میوه وگڼو او په خوا کي ئې "البلد" مقدر ونه بولو نو له یوې خوا د دغو

څلورو قسمونو ترمنځ شباهت او يووالي نشو په ګوته کولی او له بلي خوا د قسمونو او ځواب ترمنځ تړاو او ارتباط نشو ښودلی. شام او فلسطين چي دلته په "التين" او "الزيتون" سره ياد شوي، له "طور سينين" او "البلد الامين" سره لدې لحاظه شباهت لري چي هلته د سليمان، داود، عيسی او ابراهيم عليهم السلام په څېر پيغمبران مبعوث شوي. او پدې سره د ټولو قسمونو ژور او دقيق ارتباط له ځواب سره څرګندېږي. يعني هغه باعظمته او ستر ستر شخصيتونه چي پدغو څلورو سيمو شام، فلسطين، طور سينين او البلد الامين کي راولاړ شوي، تلپاتې حماسي ئې جوړي کړې او د ډېر لوړ او اوچت انساني شخصيت بېلګې ئې وړاندي کړې، پدې شهادت ورکوي چي الله تعالی په انسان کي څومره لوړ استعدادونه ايښي او په څومره غوره او احسن تقويم او جوړښت کي ئې پيدا کړی!!

العادیات

انسان د خپل رب په وړاندي سخت ناسپاسه دي، د سپرو تر پښو لاندي زغاستونکي آسونه همدا وايي

د العادیات د مبارکي سورې قسمونه دا دي:

وَ الْعَدِيَتِ ضَبْحاً *
په ځورِ سره زغاستونکو قسم.

فَالْمُورِيَتِ قَدْحاً *
بیا په سم سره اور شیندونکو قسم.

فَالْمُغِيرَتِ صبْحاً *
او په سباوون یرغل کونکو قسم.

فَأَثَرْنَ بِهِ نَقْعاً *
په کوم سره چي دوړی کړی خوری.

فَوَسطنَ بِهِ جَمْعاً *
په کوم سره چي ننوځی په منځ د یوه ټولی کي.

د قسمونو ځواب دا دي:

إنّ الانسنَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ * وَإِنَّهُ عَلَى ذَلِكَ لَشَهِيدٌ * وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيد *
یقیناً چي انسان خپل مولی ته ډېر ناشکره دئ. او دی په خپله پدې باندي شاهد دئ. او دی خو له خیر سره په مینی کي ډېر شدید دئ.

دلته تر ټولو د مخه څو ټکي په پام کي ولري:

o دا پنځه قسمونه د تعقیب (فاء) په توري سره په خپلو کي تړل شوي او ښیي چي دلته د یوه څیز مختلفو حالتونو او صفتونو ته اشاره شوې، یعني همدا زغاستونکي دي چي د خپلي توندي او تېزي منډي په وجه ئې له ټېر نه شور او ځوږ اوچت دي او همدغه زغاستونکي دي چي کله ئې سم په تېږو لګېږي نو سپرغۍ ترې اوچتي شي او همدا دي چي په سباوون کي د یرغل لپاره کارول شوي او همدا دي چي په خپلي چټکي زغاستي سره دوړي بادوي او همدا دي چي د مقابل لوري په لیکو کي شق اجراء کوي، صفونه ئې څېري او د دوی په منځ کي ننوځي.

o د بیان له الفاظو په ډاګه معلومېږي چي لدغو زغاستونکو څخه هدف آسونه دي نه بل څه، ډېر بې سلیقي ادیب به هم لدې نه بل مفهوم وانخلي.

اما دا چي دا قسمونه څنګه پدې خبري شهادت ورکوي چي انسان د خپل پالونکي رب په وړاندي سخت ناشکره دي، ځواب ئې دا دي: آیا نه ګوري چي دا پیاوړي آسونه، څنګه د خپل سپور د لاس په یوه حرکت سره، په زغاسته شي، هر یو له بل نه د مخکي کېدو هڅه کوي، له سخت شور ځوږ نه ئې پوهېدی شي چي خپل ټول زور ځواك ئې کارولی، ترڅو ترڅو ترنورو د مخه خپل آقا مقصد ته ورسوي، نه ګوري چي څومره تېز زغلي، چي نعل ئې له تېږي سره ولګېږي له شدت نه ئې د اور بڅرکي ترې اوچت شي، په تیاره سباوون کي په دښمن برید وکړي، لدې بې پروا چي په یوې یا بلي ګوښي کي به دښمن ورته په کمین کي وي، ناڅاپي به په کوم غشي سره دی په ننبه کړي، دوړو ته ئې پام نه کوي چي د مستانه او بې باکانه منډې ئې ننبه، ناڅاپي د دښمن له مجهز صف سره مخامخ شي، له ایستلو تورو سره، خو په ټوله بې اعتنائي صف مات کړي او د دښمن په مزدحمو صفوفو کي ننوځي، کله چي د آسونو دې خېل ته خپلو سپرو د زغاستي اشاره نه وه کړې، هغه وخت تا لیدل چي هر یو د خپل سپور تر پښو لاندي، په شور شوق خوځېدو، پښه ئې په ځمکه وهله، د خپل سر غاړي په حرکاتو سره ئې دا ښودله چي خپل آقا ته مطیع دئ او یوازي یوې اشارې ته ئې منتظر!! دا لده سره خپل خاوند څه کړي چي دومره مطیع دی؟ له خوراك څښاك نه پرته ئې څه

ورکړي؟ په سر غاړه ئې د لاس راکښلو نه پرته څه ورسره کړي؟ د دومره څه په وړاندي دا وفا او اخلاص د څه شي ښښه ده؟ او که تا ای انسانه! له دغه "حیوان" سره مقایسه کړي، د خپل منعم په وړاندي ستا وفا او اخلاص، ستا اطاعت او مننه، د خاوند په وړاندي د ده له چلند سره مقایسه کړي، ما ته ووایه: ستا په هکله عادلانه قضاوت به څه وي؟ آیا لدې پرته بل څه کېدی شي چي ته د خپل رب په وړاندي سخت ناشکره یې، بې وفا یې، بې اخلاصه یې!! إِنَّ الانسنَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ * یقیناً چي انسان، خپل مولی ته ډېر ناشکره دي. دا پداسي حال کي چي آس یوازي همدا دوه درې نعمتونه پیژني، له واښو اوبو او په سر غاړه له لاس راکښلو پرته په نور څه نه پوهېږي، خو انسان د خیر او نعمت په اړه جامع تصور لري، ټول هغه بې شمېره نعمتونه پیژني چي الله تعالی پرې پیرزو کړي او دی ورسره کلکه مینه لري، خو سره لدې ډېر ناشکره دئ او د دغه حیوان په اندازه هم د خپل مولی مننه او شکر نه کوي.

العصر

تاریخ د مؤمنانو د بریا او فتحي زېري ورکوي

پدې مبارکي سورې کي په "العصر" لوړه شوې:

وَالْعَصْرِ *

قسم په زمانه.

د قسم ځواب دا دي:

إِنَّ الإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ * إِلاَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ *

یقیناً چی انسان په زیان کی دئ، مگر هغه چی ایمان ئی راوړی او صالح عملونه ئی کړی او یوه بل ته ئې د حق سپارښتنه کړی او یوه بل ته ئی د صبر توصیه کړی.

د قرآن د نورو قسمونو په څېر دلته هم په یوه څرګند او د هر مخاطب مخي ته پروت حقیقت باندي لوړه شوې، په "العصر" یعني زمانه، هره زمانه او د زماني هر پړاو او دا د دغي ادعا د اثبات لپاره د شاهد په توګه وړاندي شوی چي انسان له ایمان، صالح عمل، په حق سپارښتنه او په صبر له سپارښتني پرته له زیان او خسران سره مخامخ کېږي. که تاریخ ته رجوع وکړئ، هره پاڼه ئې وڅېړئ او هر پړاو ته ئې ځیر شئ؛ په څرګنده به وګورئ چي تل د ایمان هغو خاوندانو بریا ترلاسه کړې او له تباهي ژغورل شوي چي عملونه ئې صالح وو، پر حق ولاړ وو او یوه بل ته ئې د حق سپارښتنه کړې، پدې لار کي ئې صبر کړی او یوه بل ته ئې د صبر توصیه کړې. راشئ وګورئ د هغو خلکو پایله څه وه چي د کفر او له حق نه د انکار لار ئې غوره کړې، بد اخلاقه او بد عمله وو، ظلم او تېری ئې کړی، فساد ته ئې لمن وهلي، نه ئې په خپله حق او حقیقت ته سر ټیټ کړی، نه ئې بل حق ته هڅولی، نه ئې په خپل جائز حق قناعت کړی، نه ئې د بل د حق پروا کړې، نه ئې په خپله صبر درلود او نه ئې بل ته د صبر سپارښتنه کړې؟ تاریخ د دغو خلکو په هکله څه وایي؟ د دوی پایله او انجام ئې څنګه معرفي کړی؟ کوم ولسونه چي له تباهي، ذلت او سپکاوي سره مخامخ شوي، خصوصیات او ځانګړتیاوي ئې څه وي؟ او هغه چي فلاح او بریا ئې په برخه شوې، د شرف او عزت لوړو مدارجو ته رسېدلي، د ځمکي خلافت او د ولسونو قیادت او زعامت ئې ترلاسه کړی، څوك وو او مواصفات ئې کوم؟ آیا دغه سرلوړي او عزتمن قومونه او دا د تاریخ معروف او

مشهور شخصيتونه چي هرڅوك ئې په نامه افتخار كوي، هغوى ته ځان منسوبوي، د هغوى نومونه پر خپل ځان او اولاد ږدي او د هغوى په لار د تلو هڅه كوي، لدغو صفاتو پرته ئې بل څه درلودل؟ او هغه كسان چي لدغو صفاتو نه محروم وو او د دغو صفاتو له خاوندانو سره ئې دښمني ته ملا تړلي وه، كه څه هم زور ځواك ئې درلود، وسايل او امكانات ئې په واك كي وو، لښكري او فوځونه ئې درلودل او په لويو لويو ملكونو ئې حكومت كاوو، له كوم عاقبت سره مخامخ شوي او نن خلك او تاريخ د دوى په هكله څه قضاوت كوي؟ د ابوجهل، فرعون او نمرود په هكله څه وايي؟ د عيسى عليه اسلام د مخالفينو په هكله څه قضاوت كوي؟

متأسفانه ځينو دلته هم اشتباه كړې او "العصر" ئې يا د "صلوة العصر: د مازديگر لمونځ" يا "د مازديگر وخت" او يا د پيغمبر عليه السلام د زمانې په معنا نيولى، حال دا چي "العصر" عام دئ په هره زمانه ئې اطلاق كيږي او داسي هيڅ دليل نشته چي خاص وخت او زمانه په گوته كړي. دا ضعيفه توجيه د قسم او ځواب ترمنځ هيڅ ارتباط نشي ښودلى او په هيڅ تعبير او تأويل سره دا نشي ثابتولى چي "العصر" د انسان په خسران او زيان شهادت وركوي! د "العصر" صيغه عام ده، نبايد هغه "خاص" كړو، د قسم او ځواب ترمنځ ارتباط يوازي په هغه صورت كي راڅرگنديږي چي صيغه په خپل حال "عام" پريږدو او د زمانې هر پړاو او د تاريخ هره مرحله ئې وگڼو، همدا زمانه او ټول لوړ ژور پړاوونه ئې شهادت وركوي چي انسان تل د بې‌ايمانى، بدو كړو وړو، په حق نه ودريدو او يوه بل ته د هغه

سپارښتنه نه کولو، بې صبري او يوه بل ته د صبر د سپارښتني نه کولو سره ئې تاوان کړی او له تباهي سره مخامخ شوي.

دا مبارکه سوره مونږ ته لارښوونه کوي چي انسان د نجات لپاره څلورو صفتونو ته ضرورت لري: ايمان، صالح عمل، په حق او په صبر سپارښتنه، انسان هغه وخت کولی شي خپلي بريا او فلاح ته اميدوار وي چي د نجات او بريا دا ټول عوامل او لاملونه په ځان کي تعبيه کړي، که لدې نه يو ئې هم راکم شي او بې‌اهميته ئې وګڼي او هر يو په خپل ځای کي مراعات نکړي، نو د نجات کښتی ئې د لاري په نيمائي کي پاتې کېږي او ساحل ته له رسېدو محرومه کېږي. د دې سفر د پيل نقطه "ايمان" دي، نور صفات، د ايمان لوازم او مقتضيات دي او له هغه نه راولاړ شوي صفات دي، دا ستا ايمان دئ چي د صالح عمل په بڼه کي راڅرګند شي، له حق نه دفاع ته دي تيار کړي، تا ته د صبر او ثبات درس درکوي او د مبارزې په لوړو ژورو کي په استواره ګامونو مخکي تلو ته دي هڅوي. که ته غواړې داسي ټولنه جوړه کړې چي فلاح او سعادت ئې په برخه شي، د شر، فساد او تباهي عوامل پکي وځپلي شي، د انسان د ذلت او سپکاوي لاملونو جرړې وايستل شي او انسان په هغې کي له زيان او خسران نه خوندي وي، نو دې لوړ او مقدس هدف ته د رسېدو لار دا ده چي په لاندي څلورو خبرو ترکيز وشي: "ايمان"، د صالح افرادو روزنه، له حق نه دفاع او له حق نه د دفاع په لار کي صبر او استقامت.

هغه حزب چي ادعا کوي د خلکو د ژغورني او نجات لپاره ئې په مبارزې لاس پوري کړی، خو اهداف، شعارونه او تګلاري ئې د "ایمان" په رڼا کي نه وي ټاکل شوي، د غړو ترمنځ ئې اړیکي د ایمان او عقیدي اړیکي نه وي، عملونه ئې د ایمان او عقیدي ښکارندوئي نه کوي، د ایمان او عمل تر منځ ئې څرګند تناقض وي، نه په خپله په حق ولاړ وي او نه نورو ته د حق بلنه ورکوي، نه په خپله د مبارزې په کړلېچونو او لوړو ژورو کي صابر وي او نه نورو ته د صبر او ثبات بلنه ورکوي، داسي یو حزب هیڅکله نشي کولی ټولنه د سعادت او نجات په لوري بوځي او د حق د لاري فاتح مبارزینو ته په ډاډمن محور او سنګر بدل شي. تاریخ د همدې خبري په حقانیت شهادت ورکوي.

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

فهرست

تمهيد ١
الطور ٩
الذاريات.. ١٧
النجم.. ٢٥
الصافات.. ٢٩
يس ٣٥
الواقعة ٣٩
القلم.. ٤٣
الحاقة ٤٧
المعارج ٥١
القيامة ٥٥

المرسلات ٦١
النازعات ٦٩
التكوير ٧٧
الشفق.. ٨١
المدثر ٨٧
البروج ٩١
الطارق.. ١٠٣
الفجر ١١١
البلد ١١٩
الشمس.. ١٢٥
الليل.. ١٣٣
الضحى.. ١٣٨
التين.. ١٤٢
العاديات ١٤٨
العصر ١٥٢